

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TV SİNEMA ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TELEVİZYON DRAMALARINDA ANNELİK
TEMSİLİNİN İZLEYİCİ TARAFINDAN ALIMLANMASI:
ADINI FERİHA KOYDUM

ESMA DEMİRER SANCAR

2501080324

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERGÜN YOLCU

İSTANBUL, 2013

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı

: Esmâ DEMİRER SANCAR

Numarası : 2501080324

Anabilim/Bilim Dalı

: Radyo TV Sinema

Tez Savunma Tarihi : 23.07.2013

Danışman

: Doç.Dr.Ergün YOLCU

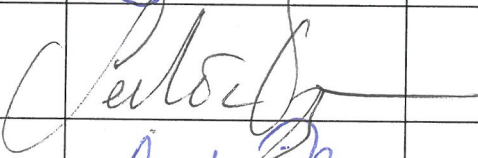

Tez Savunma Saati: 13.00

Tez Başlığı

Adını Feriha Koydum.

:Televizyon Dramalarında Annelik Temsilinin İzleyici Tarafından Alınması:

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR.ERGÜN YOLCU		KABUL
2-DOÇ.DR.SEÇKİN ÖZMEN		KABUL
3-DOÇ.DR.ŞEBNEM ÇAĞLAR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.NEZİH ORHON		
2- DOÇ.DR.CEYHAN KANDEMİR		

TELEVİZYON DRAMALARINDA ANNELİK TEMSİLİNİN İZLEYİCİ TARAFINDAN ALIMLANMASI: ADINI FERİHA KOYDUM

ESMA DEMİRER SANCAR

ÖZ

Toplumsal ve kültürel bir kitle iletişim aracı olan televizyon farklı medya üretimleri vasıtasıyla farklı kültürel kodlar inşa ederek toplumların değişimini ve gelişimini etkiler. Seriyaller, yaratılan karakterler ve işlenen olaylarla izleyicinin özdeşlik kurmasını sağlayan ve izleyiciyi farklı özellikleriyle kendine bağlayan etkili medya üretimlerinden biridir. Seriyallerdeki farklı kadın modelleri ve değişen kadın imgesi toplumun kadını, kadınla ilgili kavramları ve anneliği alımlamalarında değişimler yaratmaktadır.

Çalışmamızda toplumsal cinsiyet kavramı, kadının annelik rolü ve toplumsal olarak anneliğin yeri ele anılıp, anneliğin tarihsel süreçteki gelişimi ve değişimi incelenmiş, annelik kavramı feminizm kuramı ile ilişkilendirilerek feminist teorinin tarihsel gelişimi ve çeşitleri araştırılmış, televizyonun izleyici alımlamasındaki rolü ve televizyonda kadının temsili farklı program tipleriyle açıklanmıştır.

Çizilen kuramsal çerçevede izleyicilerin annelik kavramına bakışı üzerine çalışılarak, “Adını Feriha Koydum” adlı seriyaldeki olumlanan ve olumlanmayan anne modelleri incelenmiş, annelikle ilgili farklı kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece bu seriyalde ve buna bağlantılı olarak televizyon seriyallerindeki annelik kavramının ve anne modellerinin izleyici tarafından alımlanmasında oluşan değişimler araştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cinsiyet, cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet, kadın, anne, annelik, feminizm, temsil, alımlama, televizyon, drama, seriyal, izleyici.

PERCEPTION OF REPRESENTATION OF MOTHERHOOD IN TELEVISION DRAMAS : ADINI FERİHA KOYDUM

ESMA DEMİRER SANCAR

ABSTRACT

Television, as a social and cultural massmedia, influences on the change and development of society, through establishing different cultural codes via different media productions. Serials which provides of establishing an identity with created characters and events and connects its audience with its different qualities, is one of the most effective media productions. Different female models and changing female figure in the serials create a different perception about the concept of woman and maternity.

In our study, it is approached to the woman and the role of maternity socially, is examined the historical changing and development of maternity and is analyzed feminist theories' development and diversities in accordance with the concept of maternity and feminism, and is explained the role of television about its audience's perception and the representative of woman on television with different program types.

While studying on the view of audience about the concept of maternity in theoretical framework, affirmed or non-affirmed maternity models in a serial called "Adını Feriha Koydum" is analyzed and is tried to explain different concepts related with maternity. Therefore, changes in the perception of the concept of maternity and mother models in the television serials by the audience with this serial.

Keywords: Sex, sexroles, gender, woman, mother, motherhood, feminism, representation, reception, television, dram, serial, audience.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada anne ve anneliğin hangi özelliklerinin izleyici tarafından olumlandığı ya da olumlanmadığı ortaya konularak, toplumun onayladığı “annelik” kavramının yeni kodlarla inşa edilip edilmediği ve televizyon seriyallerinin etkisiyle toplumsal olarak şekillenen annelik kavramının dönüşüp dönüşmediği üzerine bir vurgu yapılması amaçlanmıştır.

Öncelikle tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Ergün Yolcu’ya, sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Özgü Yolcu’ya ve çok sevdiğim ailelerine eğitim hayatım başta olmak üzere hayatımın her alanında gösterdikleri destekten, ilgi ve sevgiden dolayı yürekten teşekkür ederim.

Tezimin hazırlık sürecinde ve her zor anımda yardım elini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Seçkin Özmen’e teşekkür ederim.

İstanbul Üniversitesi Basın Ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü’ndeki mesai arkadaşlarım ve birlikte çalıştığımız öğrenci arkadaşlarıma, Kütüphane Ve Dokümantasyon Daire Başkanı ve tüm çalışanlarına ve bu süreçte yanımda olan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Hiç bitmeyen anlayışı, sevgisi ve özverisiyle tezimde ve her yerde bana destek olan sevgili eşim Semih’e, verdikleri emeklerle bugünlere gelmemi sağlayan anne ve babama, zamanını ve emeğini bu süreçte benim için organize eden, buna sevgisini ve desteğini ekleyen kayınvalidem ve kayınpederime, kardeşlerim Şahin, Metin, Semra, Soner, Sema’ya, benimle oynamak istediği oyunlarını ders çalışırken yanımda sessiz kalarak oynayan küçük Azra’ya çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın benzer çalışmalara katkısı olması dileğiyle.....

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1
1. KADININ TOPLUMSAL KONUMU VE ANNELİK	
1.1 Toplumsal Cinsiyet	4
1.2 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Farkları.....	7
1.3 Cinsiyet Rollerini.....	11
1.4 Kadının Annelik Rolü ve Toplumsal Olarak Anneliğin Yeri.....	23
1.4.1 Sanayi Devriminden Önce Annelik Rolü.....	39
1.4.2 Sanayi Devriminden Sonra Anne.....	47
1.4.3 Türk Toplumunda Annelik Rolü.....	54
1.5 Feminist Teori	
1.5.1 Feminizm Kavramı.....	59
1.5.2 Feminizmin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Ortaya Çıkış Süreci.....	62
1.5.2.1 Birinci Feminist Dalga: Liberal Feminizm.....	62
1.5.2.2 İkinci Feminist Dalga: Kadın Özgürlüğü Hareketi.....	64
1.5.2.3 Kültürel Feminizm.....	65
1.5.2.4 Marksist Feminizm.....	66
1.5.2.5 Radikal Feminizm.....	68
1.5.2.6 Sosyalist Feminizm.....	70
1.5.2.7 Siyah Feminizm.....	72
1.5.2.8 Postmodern Feminizm.....	72
1.5.2.9 Varoluşçu Feminizm.....	73
1.5.2.10 Lenguistik Feminizm.....	74
1.5.2.11 Postfeminizm.....	76
1.5.2.12 Üçüncü Feminist Dalga.....	77

1.5.2.13	Etnik Feminizm.....	78
1.5.2.14	Lezbiyen Feminizm.....	78
2.	MEDYADA KADININ TEMSİLİ VE ALIMLANMASI	
2.1	Televizyonda Kadının Temsili ve Alımlanması.....	79
2.2	İzleyici Ve Alımlama.....	95
3.	İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI	
3.1	Yöntem.....	102
3.2	Bulgular.....	104
	SONUÇ.....	147
	KAYNAKÇA.....	157

TELEVİZYON DRAMALARINDA ANNELİK TEMSİLİNİN İZLEYİCİ TARAFINDAN ALIMLANMASI: ADINI FERİHA KOYDUM

GİRİŞ

İletişim sürecinin üç ayağını en basit şekliyle verici, mesaj ve alıcı olarak ifade edebiliriz. Bu sürecin en önemli iletişim araçlarından biri televizyondur ve televizyonda medya üretimleri izleyici için yapılmaktadır. Bu durumda televizyonu-verici, yaratıcı tarafından kodlanan içeriği- mesaj ve izleyiciyi alıcı olarak tanımlayabiliriz.

Televizyon insanın gündelik yaşam deneyimlerini geliştiren, nitel ve nicel yapılarında önemli değişikliklere yol açan teknolojik bir araç olmanın yanında aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir araçtır(Mutlu, 2008: 21).Raymond Williams televizyonu “hem teknolojik, hem de kültürel bir biçim” olarak tanımlar. Yani televizyon teknik bir araç olmakla birlikte kültürün üretilip, aktarıldığı ve tüketildiği bir ortamdır (Mutlu, 1999: 11).

Televizyon insanların en kolay ulaşabileceği iletişim araçlarından biridir. Aynı anda milyonlarca kişiye ulaşabilmesi, izlenebilmesi için özel bir yetenek (okur-yazarlık gibi) gerektirmemesi, hemen hemen her evde ve hatta iş yerlerinde bulunabilmesi onun vazgeçilmez oluşunun nedenlerinden sayılabilir (Gülmez, 2007:37).

İzleyiciden bahsederken alımlama kavramı öne çıkmaktadır. Alımlama iletişim sürecinde mesajın amaçlanan kişi, küme ya da izler kitleyle buluşma anını, ortamını ve sürecini dile getiren bir kavramdır (Mutlu,1995:32). Brigitte Höijer alımlamayı izleyicilerin programlarla ilgili yorumları, okumaları, anlam üretmeleri, algıları ya da kavrayışlarına işaret eden genel bir terim olarak tanımlar (Hoijer, 2005:105).

Eksiz, Gadamer’in "Wahrheit und Methode" (Hakikat ve Yöntem) başlıklı kült eserinde anlama sürecini şu şekilde tanımladığını belirtmektedir. “Bir metni anlamak

isteyen hep bir taslak gerçekleştirir. O, metin içerisinde bir anlam görünmeye başlar başlamaz bütünü anlamı önceden ortaya atar. Böyle bir durum, metnin salt belirli bir anlama dönük beklenti içerisinde okunduğu için gerçekleşmektedir." Eksiz; bir metne yaklaşan okurun belli bir toplumsal, kültürel bakışa, okuma birikimine, inançlar ve beklentiler yumağına sahip olduğunu belirtir (Ekiz,2007: 121).

İzleyicinin alımlamasını birçok etken yönlendirir. İzleyicinin kültürel yapısı ve hayat deneyimleri alımlamasında etkilidir. Thompsonyaptığı araştırmada televizyon izleyicilerinin televizyon mesajlarını alımlamalarının cinsiyete ve içerikte olan dolaysız deneyim miktarına göre değiştiğini, eğlence içerikli bir tür olan dramalarınçekiciliklerinin önemli bir unsurunun ise karakterlerle özdeşleşme olduğunu belirtmiştir (Mutlu,2005:119). Özdeşleşme izleyicinin televizyon metnine bağlanmasını sağlayan en önemli unsurdur. İzleyicinin bir isteğinin, bir dileğinin ya da bir hayalinin o karakter tarafından gerçekleştirilmesi izleyiciyi mutlu etmekte ve doyuma ulaştırmaktadır. O izleyici için bu program artık izlenmeye değerdir.

Doğan'dan aktaran Konukman, toplumsallaşmanın toplum bilimleri için en önemli kavramlardan biri olduğunu belirtir. Toplumdaki bireylerden beklenen toplumun yapısına uygun davranış modelleri göstermeleridir. Bu durum toplumsallaşmayı beraberinde getirir (Konukman, 2006:70). İnsan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesine sosyalleşme denir. Bir çocuk büyürken kurduğu etkileşim sonucunda etrafındakilere benzer davranışlar sergiler. Böylece ailesinin, komşularının, akrabalarının, köyünün, kentinin ve hatta ulusunun bir parçası olduğunu öğrenen, tek kişiler yerine toplumun parçaları olan, birbirlerinden farklılıkları olduğu gibi birbirlerine büyük benzerlikler de gösteren toplumsal bireyler oluşur (Kağıtçıbaşı, 2010a:359).

Kitle toplumunu kentleşme, sanayileşme ve modernleşme olarak üç ayrı sürecin içinde inceleyebiliriz. Bu üç süreç geleneksel toplum yapılarının çözülmesine yol açmaktadır. Eskiden aile ve din bağlarıyla toplumsal açıdan tanımlanan bireylerin yabancılaşmasına ve yönsüzleşmesine neden olmaktadır. Bu bireyler toplumdaki konumlarını ve rollerini yeniden tanımlama gereksinimi içinde kitle iletişim araçlarının karşısında çaresiz kalmaktadırlar (Çakar Mengü, 2004: 8).

Toplumsal yapının, toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkilerin belirleyicisi durumunda olan toplumsal kurumların değişmesine toplumsal değişim denir (Sağ, 2003:12). Toplumsal değişim ile televizyon programlarında, özellikle dizilerin içeriğinde ve yapısında ve buna bağlı olarak televizyondaki kadın ve anne imgelerinin yorumlanmasında çeşitli değişimler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada “Adını Feriha Koydum” isimli seriyalde “annelik” temsilinin izleyici tarafından nasıl alımlandığı, izleyicinin anne ve anneliğin hangi özelliklerini olumlayıp, hangilerini olumlanmadığı ortaya konularak, toplumun onayladığı “annelik” kavramının yeni kodlarla nasıl inşa edildiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma toplumsal olarak şekillenen annelik kavramının dönüşüp dönüşmediği üzerine bir vurgu yapacaktır. Çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Annelik kavramı televizyon seriyallerinde dönüşüme uğramış mıdır? “Anne” ve “annelik” nasıl temsil edilmektedir?
2. İzleyicinin “anne ve annelik” alımlaması nasıldır? İzleyici annelik kavramını nasıl tanımlamaktadır? İzleyicinin olumladığı “annelik” hangisidir? (Kutsal anne, iyi-kötü anne, geleneksel-modern anne)

Bu çalışmada incelediğimiz seriyalde, “anne ve annelik” kavramının nasıl temsil edildiği metin üzerinde incelenecektir. Metin analizinde göstergebilimsel yorumlamaya dayanılarak karakterler üzerinden “anne” ve “annelik” nasıl temsil edilmiştir sorusu cevaplanacaktır. Daha sonra da izleyici alımlaması izleyici araştırması yapılarak ortaya çıkarılacaktır. İzleyici araştırmasında görüşme yöntemi kullanılacaktır.

1. KADININ TOPLUMSAL KONUMU VE ANNELİK

Çalışmamızın bu bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı açıklanacak bu kavrama paralel olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farkları ile cinsiyet rolleri üzerinde durulacaktır. Kadının toplumdaki konumunun öncelikle toplumsal cinsiyet kuramı açıklanarak işlenmesinin ardından kadının annelik rolü ve toplumsal olarak anneliğin yeri işlenecektir. Bu konuyu daha iyi açıklayabilmek için anneliğin tarihsel süreci üzerinde durularak sanayi devriminden önce ve sanayi devriminden sonra anneliğin toplumdaki yeri ve dönüşümünün açıklanmasının ardından Türk Toplumunda annelik rolü tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde açıklanacaktır. Bölüm içerisinde son olarak kadınların toplum içerisindeki konumunu ve haklarını gözetten feminist teori, ortaya çıkış sebepleri ve süreci ile çeşitleri incelenecektir.

1.1 Toplumsal Cinsiyet

Çalışmamızda kadının annelik rolünün belirlenmesinde bir takım tanımlamaların yapılmasına ihtiyaç duyacağız. Öncelikle izleyeceğimiz yolu açık bir şekilde ortaya koyabilmek için çalışmada temel alınmış kavramları açıklayacağız.

Çalışmamızla ilgili en önemli kavramlardan biri “toplumsal cinsiyet” kavramıdır. Bu kavramı açıklayabilmek için buna bağlı olan birkaç kavramı açıklayalım.

Cinsiyet (sex) terimi; kadın ya da erkek olmanın nüfus cüzdanlarında yazan şekliyle biyolojik yapıya göre tanımlanmış anlamına denk gelmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise; cinsiyete toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir. Kültürel bir yapıyı karşılamaktadır ve genellikle cinsiyete bağlı psikolojik özelliklerinin de etkisiyle, kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize edilen bireyin psikososyal özelliklerini içermektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden bağımsız şekillenemez çünkü kültürün ve toplumun kadından ve erkekten beklentileri (toplumsal cinsiyet) kadının ve erkeğin biyolojik yapılarına ve özelliklerine(cinsiyet) göre şekillenmektedir. Cinsiyet ikili bir

sınıflamaya karşılık gelmektedir: Kadın ve erkek. Bebekler doğduklarında (hatta doğmadan önce) sahip oldukları cinsel organlarına bakılarak belli bir kimliğe bürünmeleri sağlanmaktadır. Bundan sonra bebek için nüfus cüzdanının renginden seçeceği mesleğe kadar tüm ayrımlar üretilmeye başlanmıştır. Genellikle kadın-erkek arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıklarının bazılarının biyolojik mi yoksa kültürel mi olduğu anlaşılammaktadır. Çoğu farklılık ikisinin birlikte etkisinin bir sonucudur (Dökmen, 2010: 19-20).

Cinsiyet, içinde yaşamaktan başka şansımız olmayan bir zorunluluktur. Erkek ya da kadın olmak dengesiz bir meseledir. Toplum içerisinde cinsel bir kimlikle yaşarken belirli normları üstlenmek zorunda kalırız ama bu normlar bizim seçimimizde değildir. Toplum içerisinde belirli bir cinsel kimliğe sahip olmanın bir bedeli vardır (Direk, 2009: 83).

Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetinin yanında toplumsal cinsiyet denilen bir ayrımı bulunmaktadır. “Toplumsal cinsiyet”, kadın ve erkeklerin toplum içerisinde farklı davranışları sergilemede etkilendikleri toplumsal ve kültürel faktörleri açıklayan bir kavramdır. Toplumda kadın ve erkeklerden beklenen farklı davranış tipleri bulunur. 1970’li yıllardan beri Feminist araştırmacılar erkekle kadın arasındaki ayrımların toplumsal, kültürel, ekonomik etmenlerle değişiklik gösterdiği konusu üzerinde araştırmalar yapmışlardır (Onaran v.d.,1998:5). Bu davranış modelleri bireylere toplumsal roller kazandırır. Bu rollere bağlı olarak bireylerin kendilerini içlerinde bulunmak zorunda hissettikleri davranış kalıpları oluşur. Bu kalıplardan en önemlilerinden biri de anneliktir.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete toplumun ilave bir boyut kazandırdığı bir olgu, insana cinsiyetine göre atfedilen bir statüdür. Bireyler kendilerine cinsiyetlerinden dolayı verilen bu statüyü değiştirmek ya da kontrol etmek gibi bir hakka sahip değildirler. Bireyler aldıkları eğitimler ve sahip oldukları meslekleriyle toplumdaki statülerini değiştirebilirler fakat cinsiyet onların temel statüleridir ve bunu değiştirme şansları yoktur. Toplumlarda kadınların annelik ve eşlik rolü, erkeklerin ise meslekleri belirli bir statü kazanmalarını sağlamaktadır. Cinsiyet eşitsizliği toplumdaki insanların diğerlerine nasıl davranmaları gerektiğini gösteren

bir olgudur. Bu durum sosyal farklılaşmayı ve buna bağlı olarak sosyal tabakalaşmayı doğurur. Cinsiyet eşitsizliğinde güç, prestij ve maddiyat dağılımı bireylerin yeteneklerine değil onların cinsiyetlerine göre dağılır. Seksizm adı verilen ideoloji ile ortaya çıkan bu durum bir cinsin diğerine üstün olmasına dayanmaktadır (Demirbilek, 2007: 13-14).

1.2 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Farkları

Biyolojik yapıya bağılı olarak insanlar arasındaki farklılıklar gözlemlenir. Kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklara cinsiyet farkları denir. Hücrelerde bulunan 23. kromozom çifti, cinsiyet kromozomlarıdır ve bu kromozomlar kabaca XX ya da XY şekillerine benzer. XX şeklindeki kromozomlar kadınlarda, XY şeklindeki kromozomlar da erkeklerde bulunur ve cinsiyet farklılıklarını yaratır. Görüldüğü üzere kadın ve erkekler arasında kromozom farkları buna bağılı olarak cinsel organlarındaki farklılıklar, hormonal farklılıklar, üreme fonksiyonlarındaki farklılıklar cinsiyete bağılı farklılıklardır. Bunlar cinsiyet özelliklerine bağılı olan birincil farklılıklardır. Kadınlar ve erkeklerde vücuttaki tüy farklılığı, vücut yapılarındaki farklılıklar, sesin farklılığı gibi farklılıklar ise ikincil cinsiyet özelliklerine bağılı farklılıklardır (Dökmen 2010: 24).

Bireyin toplumla bütünleşmesi, toplumdaki maddi ve manevi değerleri yaşamı boyunca öğrenerek uygulamasına toplumsallaşma denir. Toplumsallaşma statik bir olgu değildir. İçerisinde sürekli bir devinim vardır. İnsanların kendi varlıklarında olmayan bazı değerler, özellikler onlara kazandırılmaya çalışılmış ve bir süre sonra sanki kendi değerleri gibi algılanmaya başlanmıştır. Böylece insanlar biyolojik bir varlık olarak değil toplumsal bir varlık olarak görülmüştür. Toplumsal varlık olarak insana “kadın cinsiyeti” ile “erkek cinsiyeti” adı altında kalıp yargılar yerleştirilmiştir (Aziz, 1992: 256-257).

Toplumsallaşma sürecinde erkek ve kız çocuklarının çevreyle kurdukları etkileşim sonucunda öğrendikleri, cinsiyetlerine “uygun” buldukları duygu, davranış ve roller arasındaki farklılıklara toplumsal cinsiyet farklılıkları denir. Kadınların daha duyarlı, ilgili olarak algılanmaları; ev kadını, öğretmen, hemşire gibi mesleklere sahip olmalarının beklenmesi, erkeklerinse bağımsız, atılgan, kuvvetli olarak algılanmaları; asker, mühendis, tüccar gibi mesleklere sahip olmalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. Bunlar toplumun oluşturduğu kalıplardır. Bu özellikler bakımından sadece iki ayrı cins arasında değil aynı cinsler arasında da farklılıklar olabilir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin beklentiler, cinsiyet kalıp yargıları biçiminde toplumda yaygın olarak kabul gören inançlara dönüşürler

ve sosyal davranışı büyük ölçüde biçimlendirilirler. Biyolojik cinsiyet farkları öğrenilmemiş, kadın ve erkek arasında doğuştan gelen farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet farkları ise öğrenilen, sosyalleşme sürecinde yaşanan toplumun cinsiyeti yorumlama biçimine bağlı olarak kazanılan ve toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebilen farklılıklardır. Bilgin'den aktaran Zehra, "Kimlik" terimini insanın kendini tanımlaması ve konumlaması olarak ifade eder. Cinsiyet kimliği de insanın kim olduğunun önemli bir parçasıdır ve 3-4 yaşlarında oluşmaya başlar. Bir bireyin kimliği ile ilgili ilk söylediği ayrıntılardan biri cinsiyetidir. Toplumsal cinsiyet kavramının kazanılması sürecindeki aşamaları bize Kohlberg'den aktaran Zehra, bu sürecin üç aşamalı olduğundan bahsetmekte ve bu süreçleri Frable ve Franzoi'den cinsiyet kimliği, cinsiyet kararlılığı ve cinsiyet değişmezliği olarak aktarmaktadır. Cinsiyet anlayışının öncelikle iki yaşında bir çocukta kendinin farkına varmasıyla geliştiğini ifade eder. Birey bu yaşta henüz kendi cinsiyeti hakkında tutarlı bir görüş sahibi olamamıştır fakat kadın ve erkeği birbirinden ayırır. 3-4 yaşında ise kendi cinsiyet kimliğini tanır. Sorulduğu zaman cinsiyetini doğru olarak belirtir ama cinsiyetinin değişmez bir özelliği olduğunun farkında değildir. Cinsiyetin onun için değişmez bir özellik olduğunu ancak 5-6 yaşından sonra fark eder (Dökmen, 2010: 24-28).

Yeni doğan çocuğun biyolojik cinsiyeti vardır fakat henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum çocuğun önüne cinsiyetine uygun kurallar ve davranış modelleri ağı koyar. Belirli toplumsallaştırma etkenleri özellikle aile, medya, okul, arkadaş grupları kendisine sunulan davranış modellerini somutlaştırarak çocuğun bunları içselleştirebileceği bir ortam hazırlar. Bunlara ek olarak öğrenme mekanizmaları devreye girer. Bu mekanizmalara, "Şartlanma, öğretim, model alma, özdeşleşme, kuralları öğrenme" gibi örnekler verilebilir. Tüm bu deneyimlerin sonucunda belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkar. Bazı durumlarda ise toplumsallaştırma etkeninin olağandışı bir işleyişi ya da biyolojik bir etken nedeniyle bir "sapma" yaşanır. Bu sapsmaların ürünleri eşcinseller, transseksüeller, çift cinsiyetliler gibi toplumsal cinsiyet kimliği ile cinsiyeti tam olarak örtüşmeyen kişilerdir (Connell, 1998:255).

Toplumsal cinsiyetleştirme, cinsiyetin maddeleştiren, kuralcı, zorlayıcı özellikleriyle toplum yaşamına belirli bir düzen getiren bir kavramdır(Direk, 2009: 78).

Cinsiyet ayrımcılığı doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı bireylerin cinsiyetine bağlı olarak kadın olana erkek olandan daha kötü davranmaktır. Dolaylı cinsiyet ayrımcılığı ise başta eşit gibi görünen hakların sonradan kadınların üzerinde olumsuz etkiler yaratmasıdır (Demirbilek, 2007:14).

İlk insandan beri her ne kadar kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlayan bir bütün, ayrılmaz bir parça olduğu söylene de kadın “ikinci sınıf” insan muamelesi görmektedir. Eski kavimlerde erkek egemen toplumlarda erkek organının kötü gözlerden, nazardan korunmak için bir muska olarak kullanıldığı görülmüştür. Kadın isekötülükleri getiren bir cinstir. Ortaçağda veba salgını, yangın gibi afetlerde kadınlar cadı diye adlandırılarak yakılmaktaydı (Aksoy, 1996:87,96).

Butler’a göre kadın toplumda bir özne değildir. Çünkü kadına kendini yeniden inşa etme hakkı verilmemiştir. Kadın ancak kadın olmak tanımına uygun davrandığı takdirde toplumda kabul görmektedir (Kılıç, 2010:85).

Kültürler arasında pek çok farklılıklar vardır fakat bu farklılıklar kadının geleneksel rolünün ev işi ve çocuk bakımı olmasını değiştirememiştir. Toplumlar kadının birincil görevinin bunlar olduğunu kabul eder. Bu nedenle kadınlar kariyer konusunda çoğunlukla erkekler kadar gelişme şansına sahip olamamaktadırlar (TİSK’den aktaran Önel, 2006: 16). Çocuk sahibi olan kadın toplumda değer görmektedir. Bir kadının çocuğunun olması üstünlük kazanmasını sağlar. Bu değer duygusu ve annelik içgüdüğü kadında her türlü sorumluluklarının önüne geçebilmekte, iş yaşamını geri plana itebilmesine sebep olurken, çocuk için yapılan erteleme ve vazgeçmeler kadında çok önemli sıkıntı kaynağı oluşturmamaktadır. Çocuk, kadının etkinlik alanını işten aileye doğru kaydırmaktadır. Evli kadın ve erkekte çocuk sahibi olmanın iş hayatına etkisine yönelik bir araştırma sonucuna göre erkekte çocuk sayısı arttıka işte harcanan çaba ve zaman artarken, bu durum kadında çalışma saatlerinin azalması ve işten ayrılmaların artmasıyla ortaya

çıkılmaktadır. Bu konuda erkeğin eve para getiren geleneksel rolü etkilidir. Kadının yardımcısı olması bile çoğunlukla iş yaşamındaki zamanını azaltarak evine daha fazla vakit ayırması sonucunu ortadan kaldırmamaktadır (Önel, 2006: 25-26). Kandiyoti'nin yaptığı araştırma sonucunda kadınlar başarılı olmanın iyi bir anne ve iyi bir eş olarak gerçekleşeceği konusunda ısrar etmektedirler (Uğurlu, 2003:21). Bu da bizlere gösteriyor ki toplumlarda annelik bir kadının en önemli görevlerinden biri olarak kabul görmektedir.

Toplumlar da eril olmak bir üstünlük olarak görülmektedir. İnsanların çoğalmasında sebep olarak her zaman baba görülür. Baba üremenin nedensel gücüdür. Anne ise babanın olanı besleyendir. Bu nedenle tohumu eken eril yapı, tohumu besleyen ise dişidir. Eril olan etken, dişisi olan ise edilgendir. Yunan düşünce sisteminde dişil olan uzak durulması gerekenlerle eş tutulmuştur. Erkek ise etken, rasyonel ve düşünceye yakın olandır(Soyşekerci, 2006:4).

Paul Topinard'dan aktaran Kılınç, erkeğin kendisi, eşi ve çocukları için sürekli var olma mücadelesinde olduğunu, sadece bugünü için değil yarınları için de çalışıp çabaladığını belirtir. Kadın ise evinde oturup çocuk yetiştiren, bir sevgili olmaktan ileri gidemeyen bir varlıktır. Bu nedenle erkeğin etken, kadının ise edilgen olduğunu belirtir. 14 Ocak 2005'de Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu'nun düzenlediği bir konferansta Harvard Üniversitesi Rektörü Lary Summers yaptığı konuşmada kadınların matematik, mühendislik ve fizik bilimlerinde temsil edilmemesi sorununa neden olan faktörleri;

- Kadınların seçimleri
- Bilişsel yeteneklerinin cinsiyetler arasında eşit dağılmamış olması
- Cinsiyet ayrımcılığı

olarak sıralaması toplum tarafından kendisine büyük bir tepki uyandırmış ve yaptığı bu konuşma rektörlük görevini kaybetmesine neden olmuştur (Kılınç, 2009:36-37).

1.3 Cinsiyet Rollerini

Cinsiyet rollerinden bahsetmeden önceden “rol” kavramının tanımını yaparak başlayalım.

Cinsiyet rolleri geleneksel feminist çalışmalar içerisinde köklü bir kavramdır. 1960 ve 1970’lerdeki feminist araştırmacılar bu terime adapte oldular ve kuralcı bir çerçevede eleştirdiler. 1970’lerin sonlarında deneysel ve teorik gerçeklik problemleri belirginleştirdi. Lapato ve Thorne (1978) kalıplaşmış insan davranışlarını cinsiyet rolleri olarak not etti. Cinsiyet rollerinin kalıcı ve tamamlayıcı olarak ikiye ayrıldığı ve yaşamın erken zamanlarında sosyal çevrede bir gerçeklik olarak kabul edildiği ifade edilir (Ferree, 1990: 867).

Toplumsal yaşam bir sistemdir. Bu sistem içerisinde belirli konumlarda olan kişilerin nasıl davranması gerektiğini belirten normlara başka bir deyişle belirli grup üyelerinden beklenen doğru davranış modellerine rol denir. Cinsiyet rolleri ise erkek ya da kadının nasıl davranması gerektiğini belirleyen kültürel beklentilerdir. Antropologlar cinsiyet rollerinin insanların arasındaki en eski iş bölümü olarak karşımıza çıktığını belirtmektedirler. Cinsiyet rollerinde erkeğin kamusal alanda, kadının ise özel alanda çalıştığı görülmektedir. Erkek kamusal alanda çalışarak para kazanır, güç ve prestij sahibi olur. Kadın ise erkeğin parasal desteğiyle ev işlerini yapar ve cinsel ihtiyaçlarını karşılar. Böylece kadının emeği değersizleşir (Kaypakoğlu, 2004:15-19). Cinsel roller her millette farklı yaptırımlarla öğrenilir (Akotia ve Anum, 2012: 5024). Cinsel roller ve bu rollerle bağlantılı olarak beklentiler genellikle kadınlar için önemli ölçüde değişir ve gelişir. Bu roller toplum tarafından insanın doğumunda atanır ve yaşamları boyunca gerektiği şekliyle devam eder (Beemyn, 2013: 159). Çocukların cinsel rolleri ile ilgili teoriler onların sosyal ve kültürel geçmişleri tarafından vurgulanmaktadır. Farklı kültürlerde farklı psikoloji ve karakterle kız ve erkek gibi davranan çocuklar bulunur. İnsanlar kız ve erkeklerden farklı alışkanlıklar ve davranışlar bekler. Bu nedenle ebeveynler çocuklarını farklı yollarla büyütürler (Yu ve Winter, 2013: 336).

Bilim insanları toplumsal cinsiyetin kurulmasında üç ayrı sosyolojik yorumdan bahsederler. Bunlardan ilki kadınlar ve erkekler arasındaki davranış farklarının

biyolojik bir temeli olduğudur. İkinci görüşte; toplumsal cinsiyet sosyalleşme sırasında insanların farklı davranış kalıplarını yaşayarak öğrenmesiyle oluşur. Son görüş ise cinsiyet veya toplumsal cinsiyetin aslında biyolojik bir temeli olmadığını, bunların tamamen toplum tarafından kurulduğunu savunur (Başak, 2010:32).

Toplumsal değişmelerin sonucu olarak kadın ve erkek cinsiyet rollerini üstlenmesi ile birlikte değişime uğramış; erkekler egemen, kadınlar ise boyun eğen varlıklar haline gelmişlerdir (Aziz, 1992: 259).

Kadın ve erkeklerin ilk olarak toplumsallaştığı, toplumsal değerleri ve rolleri aldığı yer ailedir. Aile toplumun en küçük ve en temel toplumsallaştırma birimidir. Aile insanı toplumsallaştırırken varlığından uzaklaştırır ve kendi istediği değer yargılarıyla donatır. Buna “yabancılaşma” denir. Bunu kanıtlayan en güzel örnek, tarihsel süreç içerisinde “ana soylu” yani “anaerkil” ailelerle “baba soylu” yani “ataerkil” aileler içerisinde bulunan kadın ve erkeklerin farklı şekilde toplumsallaşması ve farklı şekilde yabancılaştırılmasıdır. Ailenin çocuğunun cinsiyetine göre olan değerleri vermesi “toplumsal öğrenme kuramı” (social learning theory) ile açıklanır. Yabancılaşma yoluyla elde edilen değerler aslında olması gereken değil, insan kimliğinin birinin diğerine üstün olmasını gerektiren yabancılaşmış değerlerdir. Bu tür toplumsallaştırmaya “zoraki toplumsallaştırma” denir (Aziz, 1992: 262-271).Yabancılaştırmanın çeşitlerini belirterek her birini kısaca açıklayalım.

1) Çocuğa verilen adlarla yabancılaştırma: Çocuğa cinselliğine dayanan adlar verilmesi toplumsal kimlik olarak karşına çıkan ilk farklılaşmadır. Güçlülük anlamına gelen adların erkek çocuklarına; güzellik, incelik anlamına gelen adların ise kız çocuklarına verilmesi dil ve yabancılaştırma ile ilgili bir olgudur. Örneğin “Arslan, Şeref, Muzaffer” gibi güç ve olumlu değerler taşıyan adlar erkeklere, “Gül, Filiz” gibi incelik ve narinlik anlamları taşıyan adlar ise kız çocuklarına verilmektedir.

2) Oyuncaklarla Yapılan Yabancılaştırma: Çocuklara verilen oyuncaklar onların düşsel dünyalarını biçimlendirir. Bu nedenle aileler çocuklarının yeteneklerine ve içgüdülerine göre oyuncaklar değil, onların bulunmasını istedikleri roller bağlamında

oyuncaklar verir. Örneğin; kız çocuklara bebek, mutfak gereçleri; erkek çocuklara ise araba, tüfek, asker gibi oyuncakların verilmesi onların bu oyuncakları araç olarak kullanarak, cinsel rolünü taklit ederek öğrenmesini sağlar. Aileler tarafından yapılan bu tutum da oyuncaklarla yabancılaşmadır.

3) Aile İçindeki Rollerle Yabancılaşma: Ailelerde kız çocuklarına farklı erkek çocuklarına farklı görevler verilir. Bu görevlerde evde “kız işi”, “erkek işi” olarak ayrılmıştır. Kız çocuklarına evde annesi ile birlikte ev işleri, erkek çocuklarına ise gücü, bağımsızlığı ve özgürlüğü sembolize eden işler verilmektedir.

4) Ailede Kullanılan Kitle İletişim Araçları İle Yabancılaşma: Ebeveynler çocukları ile iletişim kurarken onların cinsiyetlerine göre davranır. Örneğin kız çocukları ile daha ince, daha zarif bir ses tonu ile konuşurken, erkek çocukları ile daha sert tonda konuşurlar. Kız çocuklarının ağlamasını, duygusallığını hoş görürken, erkek çocuklarında bu durum kınanır. Hatta toplumda “erkekler ağlamaz” gibi ifadelerle de karşılaşılır. Kız çocuklarına “cici kızım” diye hitap eden ana-baba erkek çocuklarına “aslan oğlum” gibi ifadelerde bulunur.

5) Yaşıt-Akran Kümeleri İle Yabancılaşma: Aileler tarafından çocukların farklı cinslerle oynaması konusunda sınırlandırılmalarıdır.

6) Okulda Yabancılaşma: Aileden sonra en önemli toplumsallaşma alanı okuldur. Okullarda verilen eğitim programlarında cinsiyet rolleri öğretilmektedir.

7) Din İle Yabancılaşma: Farklı dinlerdeki kitaplarda kadın ve erkek arasındaki cinsiyet rolleri anlatılmaktadır.

8) Çalışma Hayatında Yabancılaşma: Toplumlarda meslekler genellikle insanların yeteneklerine ve isteklerine uygun olarak değil toplumun onlara dayatması ile seçilir. Örneğin; bayanlara hemşirelik, öğretmenlik, sekreterlik gibi meslekler uygun görülürken erkeklere hekimlik, askerlik, polislik gibi meslekler uygun görülür. Halbuki bir çok kadının toplumda erkek mesleği olarak kabul gören polislik ve askerlik gibi meslekleri erkeklerden daha iyi yaptığı görülmektedir. Bu durum insanların mesleklerine yabancılaşmasına da neden olur. Çünkü toplumlarda bazı

insanların yapmak zorunda kaldıkları meslekler yeteneklerine ve isteklerine uymayan mesleklerdir. Mesleğini sevmeyen bir insanın başarılı olması çok zordur.

9) Evlilik ile Yabancılaşma: Evlilik toplumsallaşma sürecinde ikincil etmendir. Evlilikte kadınların kendini sürekli ev işi yaparken bulması ve bundan hoşlanmaması, toplum tarafından evli insanlara yapılan çocuk baskısı gibi etkenler insanların kendi varlıklarına yabancılaşmasını sağlar.

10) Kitle İletişim Araçları İle Yabancılaşma: Son yıllarda kitle iletişim araçlarındaki akıl almaz gelişmeler sonucunda bireylerin özellikle çocukluk döneminde görsel algılamaları yoluyla toplumsal rollerini daha hızlı öğrendikleri görülmektedir. Kitle iletişim araçlarında erkekler aile reisi, kadınlar ise ev içinde yaptıkları faaliyetlerle anlatılmaktadır (Aziz, 1992: 262-271).

Toplumsal cinsiyet rolleri “örnek alma” (modeling) dediğimiz yollarla da öğrenilir. Çocuklar aynı cinsiyetten önemli kişilerin davranışlarını gözlemler ve bu davranışları taklit ederler. Bu kişiler genellikle anne ve babalarıdır. Kitle iletişim araçları ve bilhassa televizyon, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli bir faktördür. Çok televizyon izleyen çocuklarda toplumsal cinsiyet stereotiplerinin daha fazla geliştiği görülmektedir (Kaypakoğlu, 2004:23). Yapılan araştırmalarda elde edilen bulgularla farklı cinsiyetteki insanların davranışlarına uygun olarak çok çeşitli streotiplerin bulunduğu ortaya çıkmıştır (Fisher, 2013: 401).

Toplumlarda cinsiyet rolleri, cinsiyetlere göre görev dağılımları, cinsiyetleri algılama biçimleri, cinsiyetlerin tanımlamaları, cinsiyetlere göre doğru ve yanlışlar; adet, gelenek ve görenekler bağlamında kodlanarak nesilden nesile aktarılır. Son yıllarda gelişen teknoloji ile çocuğun cinsiyeti anne karnındayken öğrenilir. Çocuk doğduğu zaman kendini cinsiyetine uygun olarak pembe ya da maviye bürünmüş olarak bulur. Büyüme sürecinde ise kız ve erkek çocuklar cinsiyetlerine uygun olarak hangi davranışları yapmaları gerektiğini öğrenerek, sosyalleşme sürecinde bunu kimi zaman sorgulayıp, özünü bozmadan kısmen değiştirerek, kimi zaman hiç değiştirmeden kabul eder ve uygular (Kılıç, 2010: 84).

Toplumsal cinsiyet toplumdaki bireylerin sadece günlük davranışlarını değil aynı zamanda psikolojik durumlarını da etkiler. Nadelson, kadınların kendilerini cinsiyetleri nedeniyle daha zayıf hissettiklerini ve bu durumun onlar için aile içinde daha fazla şiddete maruz kalmalarına neden olduğunu belirtmektedir (Vahip,2009:86).

Toplumsal cinsiyet rolleri sosyalleşme sürecinin vazgeçilmezlerinden biridir ve bireyin kimliğini ortaya koymasında etkilidir. Bireyin zihin ve benlik süreçlerini tamamlayan en önemli araçtır. Bu araçların üzerinde eril söylemin iktidarı kurulmuştur. Kadınlık ve erkeklik tanımlanmış toplumsal rollerdir. Aralarında bir karşıtlık bulunur. Kadın özel alana ait, doğaya yakın, seyredilen, edilgen, tüketen, bağımlı kavramları ile anılırken, erkek kamusal alana ait, kültür ve teknolojiye yakın, etken, üreten ve özgür gibi kavramlarla anılır. Bu anlamlar eril kavramları baskın kılarken eril özellikleri onaylayacak kodlar yaratır ve kadının tarihsel görünürlüğünün azalmasına neden olur (Sankır, 2010:14).

Cinsiyet rollerinin arasındaki farkların en büyük sebeplerden biri ataerkil sistemdir. Ataerkil sistem erkekler etrafında kurulmuş olan, kuralları erkekler tarafından belirlenen bir yapıdır. Kadınlar da bu sistemin içerisinde fakat bu sisteme ayak uydurabilmek için sistemin kurallarını koşulsuz kabul etmek ve ona uygun davranmak zorundadır. Ataerkil sistemi oluşturan erkekleri dünyaya getirenler yine kadınlardır. Kadınların, annelik özellikleri nedeniyle bu sistemin kültürleme sürecinde başrol oynamalarına rağmen erkek ekonomik özgürlüğü ile nesilleri kendi garantisi altına alır. Ataerkil düzendeki erkeklik biyolojik anlamdaki erkeklik değil hegemonik erkekliktir (Demren, 2003:2).

Ataerkil toplumsal cinsiyet rejimleri, kadınların kendilerine dair söylemleri geliştirmesini engellemektedir. Bu durum öteleme, ezme, susturma, yok sayma, görmezden gelme, saklama ve görünmezleştirmeyle sağlanmaktadır. Yani ataerkil düzende kadınların bedenlerinin ve emeklerinin saklanması, görünmezleştirilmesi temel pratiktir (Topçuoğlu, 2010:106).

Pierre Bourdieu'nun erkek hakimiyeti ile ilgili yazdığı eserlerinin birinde ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet rollerinin, ekonomik-politik ve ideolojik yapılara

nispetle şaşırtıcı bir bağımsızlığı vardır. Bu roller sosyalleşme işlemiyle ebedi hale getirilmektedir. Bu sosyalleşme işlemi sadece cinslerin toplumsal kaderini değil aynı zamanda da onların kendileri olarak içselleştirdikleri imajlarını oluşturuyor. Yani toplumsal dünyayı bedeni, cinselliği olan bir gerçeklik olarak oluşturup, onu kendine has cinsellik anlayışının ve cinsel farklılığı temsil eden asıl değerlerin koruyucusu haline getirmektedir. Bu farklılığın etkileri bedenlerde çok uzun süreli izler bırakmakla kalmayıp, bireylerin sadakatle bağlı kalacakları kendilerini algılama taslaklarına dönüşmektedir(Saraçgil, 2005:393).

Feminist antropologların çalışmaları bize gösteriyor ki toplumlarda erkek ve kadınların rolleri farklı ideolojik kaygılar nedeniyle de birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu da toplumdaki farklı kurumların yapılarını şekillendirmektedir. Milliyetçi ve militarist değerler tamamen toplumsal cinsiyet rollerine bağlıdır. Toplumlarda orduların yapılarına baktığımız zaman bunların eril olduğunu görürüz. Bu da erkeklerin asker özelliklerinde, kadının ise tam tersi özelliklerde sosyalleşmesine neden olmaktadır. Örneğin yıllardır dünya sinemalarında ilgiyle izlenen “Rambo, James Bond ve Bruce Lee” gibi filmler askeri kahramanlık ile erkeksi kahramanlığın bir sembolüdür. Militarist kurumdaki bu yapı süreklilik gerektirir ve toplumsal süreçte cinsiyet rollerinin devamını sağlar (Selek, 2009:124-125).

Dil, toplumların kültürlerini bir diğer nesle taşıyan en önemli araçlardan biridir. Dillerin çoğuna bakıldığında genellikle erkeklerin lehine yapılandığı görülmektedir. Bunu anlayabileceğimiz en güzel örneklerden biri de atasözleri ve deyimlerdir. Örneğin Türkçede “evde kalmış”, “saçı uzun aklı kısa”, “karılar hamamı gibi”, “elinin hamuruyla erkek işine karışmak”, “karı gibi dönecek olmak”, “kızını dövmeven dizini döver”, “karı sözüne uyan adam değildir” gibi kadın olmanın istenmeyen bir durum olduğunu gösteren atasözleri ve deyimler vardır. Tam aksine erkeklerin hakkında söylenenlere baktığımızda “oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur”, “erkeğin okumuşu kadı, kadının okumuşu cadı olur”, “erkek sözü vermek” gibi erkeğin güvenilir ve üstün bir varlık olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2010: 87).

Edebi türlerden biyografi, başkarakterini yüceltmek için yazılır. Yüzyıllardır kadın biyografilerine bakıldığı zaman ataerkil düzenin biçimlendirdiği kadın

modellerine uygunluğu düzeyinde biyografilerinin yazıldığı görülmektedir. Yaşam ykleri “iyi bir eş ve iyi bir anne” oldukları sürece anlatılmaya değerdir. Bu nedenle hiçbir zaman kadın biyografilerinde erkek biyografilerinde olan özgünlük, bütünlük, bireysellik ve tutarlılık yoktur (Adak, 2006: 201-202).

Toplumsal cinsiyet araştırmacıları bilinen biyolojik farklılıkların dışındaki farklılıkların üzerinde durmuş, bunların sadece kurmacadan ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Barbara Hill “Bizans İmparatorlukları” adlı kitabında toplumda herhangi bir etkinliğin değerli görülüp görülmemesini etkinliği yapan kişinin cinsiyetinin belirlediğini belirtmiştir. Hill, erkekler çocuk da baksa, avcılık da yapsa değerli görüldüğünü, aynı işleri kadınlar yaptığı zaman bu işlerin hiçbir değerli olmadığı ifade etmektedir (Gürhan, 2010: 60).

Çalışmak, bireye toplum içerisinde çok yönlü fayda sağlayan bir eylemdir. Çalışmak ile sadece gelir elde edilmez aynı zamanda toplum içerisinde bir statü ve saygınlık kazanılır. Bu nedenle ücretli çalışmak kadına eğitim, ekonomi, sosyal güvence, toplum hayatına etkin katılma ve statüsünü yükseltme fırsatı sağlar. Fakat işverenler genellikle daha düşük ücretli, standart olmayan ve yoğun işlerde kadınları çalıştırmayı tercih etmektedirler. İşverenin bu ayrımı yapmasının toplumsal sebepleri vardır. Çünkü kadının kimseye devredemediği sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kadının kariyer süreci ve işten ayrılmasında etkilidir. Eşler kadınların çalışmasına müdahale etmektedir. Kadınlar genellikle ev işlerine paralel işlerde çalıştırılmaktadırlar. Akademisyen ve tekstil işçileri ile yapılan bir araştırmada modern toplumlarda sosyal çevrenin kadını anlamadığı, kadına yüklenilen bazı değer yargılarının kadının iş yaşamında sıkıntılara neden olduğu, sosyal çevrenin kadının çalışma koşullarının zorluğunu kabul etmekte direndiği, kadınların erkeklere oranla çok daha fazla yorulduğu çünkü iş yerinde gösterdiği performansı evde de göstermek zorunda kaldığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınlar, akşam eve iş getirdiklerinde “erkek gibi oldun ev ve kadınlık sorumluluğunu ihmal ediyorsun”, “eve iş getirmeyeceksin” gibi ifadelerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Kumaş ve Fidan, 2010: 509, 526).

Toplumların yapısına baktığımız zaman kadın ne kadar çalışkan ve başarılı olsa da iş yaşamında önüne pek çok engeller çıktığı görülmektedir. İşyerlerinde toplumsal cinsiyet işveren ayrımcılığı olarak karşısına çıkar. İşverenler bazı işlerin doğası gereği kadına uygun olmadığını düşünür ve bu nedenle bu tarz işlerde her zaman erkekleri çalıştırmayı tercih ederler. Böylece kendinden emin olmayan güvensiz kadınlar ortaya çıkar. İşyerlerinin pek çoğunda kreş bulunmaması çocuklu kadınların çalışmaması gerektiği düşüncesinin bir yansımasıdır. Tüm bunlar kadına eşitsiz eğitim verilmesine neden olur. Böyle bir yapıda iktidarda olan erkeklerdir. Tarihte İngiltere’de Margaret Thatcher, İsrail’de Golda Meir, Hindistan’da İndira Gandhi, Türkiye’de Tansu Çiller gibi kadın liderler bulunmasına karşın bunlar her zaman azınlıktadır (Kaypakoglu, 2004: 15, 18-20). Amerikalı kadınların pek çoğu kadının siyasete atılmasını günümüzde hâlâ kadınsı olmayan ve kadının cinsel rolleri ile uyumlayan bir davranış modeli olarak görür (Cole ve Sabik, 2010: 508).

İş gücü piyasasında kadınlar eğitim ve mesleki eğitimde eşitsizlik, iş bulma ve terfi sürecinde yaşadıkları ayrımcılık, ücretlendirme farklılıkları, belli meslekler üzerinde yoğunlaşma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Türk iş gücü piyasasına baktığımızda istatistiksel bilgiler tam olmadığından belirli ön yargı ve inançlarla hareket edilmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ülkemizde kadınlara karşı aşılması zor önyargılar ve stereotip düşünceler vardır. Ülkemizde kadınların iş hayatında erkekler kadar güvenilir olmadığı çünkü kadınların evlendiğinde ya da çocuk sahibi olduğunda işi terkedeceği düşüncesi hakimdir. Ayrıca Türk toplumunda evini geçindirmekle görevli olan kişi erkektir. Kadınların böyle bir zorunluluğu yoktur. Bu düşünce kalıpları işinde belirli bir kariyer sahibi olmak isteyen ya da evini geçindirmek zorunda olan kadınların karşısına pek çok engeller çıkarmaktadır (Palaz, 2003: 89-90).

Marksist feministlere göre ev işleri, annelik ve çocuk bakımı kadını eve mahkum eden faaliyetlerdir. Bu durum kadınlarda topluma karşı yabancılaşma olgusunu yaratmakta, erkekler gibi toplumla bütünleşmekten ve kendilerini birilerine ifade edebilmekten yoksun bırakmaktadır. Engels bu duruma çözüm olarak çocuk bakımını toplumsal bir iş haline getirerek topluma transfer etmeyi önerir (Demir, 1997: 58).

Elektrik Mühendisleri Odası'nın Ocak 2013 sayısında Elektrik Elektronik Mühendisi olan Neslihan Yeşil'in (2013) "Ayrımcılık İş Görüşmesinde Başlıyor" başlıklı yazısında zorlu bir fakülteyi bitirdikten sonra ilk iş görüşmesinde işverenin kendisine: "Neden mühendisliği seçtiniz, öğretmen ya da hemşire olsaydınız keşke, bayanlar için daha uygun bir meslek, bizim işimiz erkek işi size uygun değil" dediğini belirtmektedir. Yeşil: "mühendisliğin erkek egemen bir meslek olduğu, bu meslek için gerekli niteliklerin sadece erkeklere özgü olduğu ve kadınların yetersiz olduğu yargısı. Bu sebeple birçok kadın meslektaşım ve ben iş bulmada engellemelerle karşı karşıya kalıyoruz" demektedir. Bunların yanında kadın mühendisler için ayrımcılığın daha iş ilanlarında başladığını, kadınların pazarlama ve satış gibi alanlarda çalışmasının uygun görüldüğünü, üretim alanında çalışmasının kısıtlandığını belirtir. Yeşil:

"Görüşmeye iki arkadaşım gidiyor; erkek arkadaşına daha yüksek maaş teklif ediliyor ama kadın arkadaşım daha az ücret uygun görülüyor. Bunun sebebi nedir diye işverenlere sormak isterim. Erkek olmak daha fazla hak etmek anlamına mı geliyor? Halbuki aynı işi yapıyoruz. Zaten kadın mühendislerin üretime katılımında engel olarak gösterilen sebeplerin başında; doğurganlık, analık ve ev işleri gibi toplumsal sorumlulukların sadece kadınlara yüklenmesi gelmiyor mu? Ben bekar bir mühendisim ve iş görüşmelerinde bana sorulan sorulardan bazıları da "evli miyim?, nişanlı ya da sözlü müyüm?" gibi sorular. Neden ben bu sorulara maruz kalıyorum? Neden sadece mesleki alandaki bilgim ve mesleğimle ilgili konuşulmuyor? Evli meslektaşlarım için durum daha kötü. Onlara çocuk yapmayı düşünüp düşünmedikleri ve cevap evetse ne zaman yapmak istedikleri soruluyor. Bunlar çok çirkin olduğu gibi doğum izinleri de ayrı bir sorun. Halbuki bunun çözümü için çocuk bakımında annenin üzerindeki sorumluluklar paylaştırılabilir, erkeklere de doğum izni verilebilir."

diyerek yaşadığımız çağda çalışmak isteyen kadınların pek çok farklı sorunla karşılaştığını gözler önüne sermektedir (Yeşil, 2013: 32).

Adıyaman ilinde yapılan bir araştırmada kadınların erkeklere oranla üç kat daha fazla intihar girişiminde bulunduğu, bunun en önemli nedenlerinin ildeki "zorlayıcı yaşam koşulları", "sancılı bir şekilde değişmekte olan sosyokültürel ortam" ve "kadının sosyal konumu" ile ilişkili olduğu görülmektedir. İntihar girişiminde olan kadınlara baktığımızda bir çoğunun ev kadını oldukları, nitelikli bir işe sahip olmadıkları ve ekonomik açıdan bağımsız olmadıkları görülmüştür (Alptekin v.d.,2006: 155).

Feminizm bilinciyle kadınlar iş hayatına girerek erkeklerle eşit olduklarını savunmaktadırlar. Aslında bu eşitlik bilinciyle modern kadın daha çok yıpranan kadın halini almıştır. Kadınlar iş yaşamına girerek pek çok alanda erkeklerle aynı

şartlarda çalışmaya başlamıştır. Bazı konumlarda erkeklerle aynı paraları kazanmaktadırlar. Fakat bu durum toplumsal cinsiyetin onlara yüklediği sorumlulukları ortadan kaldıramamıştır. Kadın iş yaşamında ne kadar başarılı olsa da iyi bir ev hanımı ve anne olmadıkça asla takdir görmez. Bu nedenle modern kadın adeta hem evde, hem işte sürekli çalışarak yaşamını geçiren kadın olarak tanımlanır hale gelmiştir.

Asımgilden aktaran Merçil, feminizm ve erkeklerle eşit olabilme fikriyle aslında farkında olmadan kadınların kendini büyük bir eşitsizliğin içine düşürdüğünü bu yolla erkeklerle eşit haklara sahip olmadığını, aksine erkekler tarafından kullanıldıklarını belirtmektedir. Çünkü kadın bünyesi erkeklere göre zayıftır. Bu zayıf bünyeye inanılmaz yükler eklenmiştir. Bir kadının bütün gün çalıştıktan sonra eve gelip eşi, ev işleri ve çocukla ilgilenmesi gerekmektedir. Tüm bu işleri aynı anda yapmak zorunda kalmak kadınların eşitlik uğruna kendini ezdirmesinden başka bir şey değildir. Kadınların vücudundaki her noktası yine kadındır. Yetenekler insanların fitratına uygun olarak geliştirilir. Bu nedenle kadının ve erkeğin kendine özgü ayrı özellikleri vardır ve bu özellikteki işleri yapması onlar için uygundur (Merçil, 2009: 109).

İnsanların dünyadaki tutum ve davranışlarını şekillendiren, zihniyet ve ideoloji kazandıran en önemli etmenlerden biri dedindir. Her dinin bilişsel bir yönü vardır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet kurallarının belirlenmesinde dinlerin etkileri fazladır. İkel dinlerden başlayarak dinler incelendiği zaman erkeklerin her zaman rütbece kadınlardan üstün olduğu görülmektedir. Totemizmde bazı kadınların akrabaları öldüğü zaman konuşma yasaklarının olduğu hatta bu yasağın bazı kadınlarda yıllarca sürdüğü, Hinduizm'de kadınları aşağılamanın ve onlara zulmetmenin kutsal bir davranış olduğu görülmektedir. Kadınlar mülk sahibi olamazlar, her türlü işte çalışıp para kazanabilirler, kazandıkları paraları kocalarına, babalarına, eşlerine, dul iseler oğullarına vermek zorundadırlar. Kadınlar dinin kendi kutsal kitabı dahil hiçbir kitabı okuyamazlar. Kadınlar yedi yaşında evlendirilebilirler. Kocalarını boşama hakları yoktur. Kocalarını tanrıları gibi görme zorunluluğu vardır. Hindistan'ın bazı bölgelerinde kocası ölen kadınlar yakılmaktadır. Böylece yakılan kadının kocasıyla gökyüzünde birleştiğine inanılmaktadır. Budizm'de kadınlar nankör, hain, aşağılık,

zavallı yaratıklar olarak tanımlanmaktadır. Eski Çin dinlerine bakıldığı zaman kadınların kocası ve oğluya sofraya bile oturamadığı, ayakta durup onlara hizmet ettiği görülmektedir. Kız çocukları insan yerine bile konulmadığı için isim konulmaz, “domuz” diye adlandırılır. Japon dinlerinden Konfüçyanizm’de kadın erkeğe saygı duyup boyun eğmek zorundadır. Bir kadının erkek çocuk dünyaya getirmeden ölmesi günah sayılır. Uygarlığın merkezi olan Yunan dünyasına bakıldığı zaman kadının kölelerle eşit sayılmış olduğu görülür. Bir insana yapılacak en büyük küfür ona kadın demektir. Kadın tüm kötülüklerin kaynağı olarak görülmekteydi. Hıristiyanlıkta 4.yy’da vaiz İoannes Hrisostomos kadınları “gerekli bir kötülük” olarak adlandırmıştır. Az çok düşünen ve soru soran kadınlar cadı oldukları belirtilerek yakılmışlardır. Yahudilikte kadının hiçbir değeri yoktur. Yahudilikte erkekler her sabah uyandığında Allaha kendilerini kadın olarak yaratmadığı için şükrederler. Bu dine kadınların yeri sadece evidir. Bir kadın ev işlerini çok iyi yapmak, eşine ve çocuklarına en iyi şekilde bakmak durumundadır. Kadın bunları yapabildiği sürece insandır. Hıristiyanlıkta kadın murdar bir varlık olarak görülmektedir. Bu nedenle kilise papazlarına evlilik yasaklanmıştır (Gürhan, 2010:63-69).

İlahi dinlerde olan kuralların kadınları ikinci plana attığı düşünülmektedir. Bu nedenle feminist hareketler kadınların din konusunda güçlenmelerini sağlamıştır. Kadınların geçmişi yeniden inşa etmeleri birçok ataerkil miti ortadan kaldırmıştır. Hıristiyan feministlerin çalışmaları İsa hareketinin eşitlikçi yapısını ortaya koyarken, İslamcı feministler çalışmalarıyla kadına yapılan kötü muamele, siyaset ve iş hayatından dışlanmak gibi durumların aslında bulunmadığını, Kuran’ın eşitlikçi bir yapıya sahip olduğunu İslamiyet’in kadın düşmanı nitelik taşıyan özelliklerinin tamamen Arap geleneklerine dayandığını ortaya çıkarmışlardır (Toker, 2009:148-149). Bunu yaparken İslamcı Feministler, Kuran’ı yeniden yorumlayarak şeriat hükümlerini bozmuştur. Kuran’ın sosyal eşitliğe dayandığını belirterek her türlü konuda Kuran’a başvurmuşlardır. Bu akımlarla ortaya çıkarılan yeni toplumsal cinsiyet Kuran’da toplumsal cinsiyet eşitliği olduğunu savunarak buna vurgu yapmaktadır. Bu konuda ise Kuran’da toplumsal cinsiyet eşitliğini konu alan ayetlerden yola çıkılmıştır (Güç, 2008: 657-658).

İslamiyet aslında öğreti olarak toplumlarda kadın ve erkek arasında eşitliği savunur.İslamiyet kadına sadece insan olduğu için değer vermektedir. Hiçbir sistemin kadına vermediği değeri vermektedir. Erkekle kadının arasındaki cinsiyet farkının yaşam koşullarında herhangi bir ayrıma neden olmaması gerektiği üzerinde durmaktadır (Gürhan, 2010:70).

Hz. Muhammed döneminde kadınların cuma ve bayram namazlarına katıldıkları, Hz. Peygamberle çok rahat sohbet ettikleri, kamu hizmetlerinde ve savaşlarda aktif görevlerde buldukları görülmüştür. Tüm bunlar gösteriyor ki İslam dini kadını hayatın gerisine değil tam merkezine yerleştirmiştir (Gürhan, 2010: 72). İslamiyet'te kadının ev işlerini yapması ya da çocuk bakması gibi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır. Hatta karısı dışarıda çalışan erkeğin ev işlerini paylaşması gerekir. Hz. Fatıma'ya baktığımızda kendisinin iyi bir hatip, iyi bir yazar ve iyi bir siyasetçi olduğu görülmektedir (Merçil, 2009: 113-114).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir başka deyişle kadının ikinci planda olması durumunun ortadan kaldırılarak ideal toplumsal cinsiyetin oluşabilmesi hususunda feministlerin farklı görüşleri yer almaktadır. Örneğin liberal feministler mevcut düzeni yermeden kadın sorununa çözüm getirilmesini önerirken, sosyalist ve Marksist feministler ailenin ve buna bağlı olan kapitalist düzeninin ortadan kaldırılmasını, komünist düzenin kurulmasıyla bu sorunun ortadan kalkacağını savunurlar. Köktenci feministler ataerkil düzeninin ortadan kalkmasıyla kadına yapılacak olan bu eşitsizliğin ortadan kalkacağına inanırlar. İslamcı feministler ise kapitalist düzeni ortadan kaldırarak tarihsel İslam yerine metinsel İslam'ı ön plana çıkarmaya çalışmaktadır (Başak, 2010: 35).

1.4 Kadının Annelik Rolü ve Toplumsal Olarak Anneliğin Yeri

Türk Dil Kurumu sözlüğünde annelik: “1. Anne olma niteliği veya durumu, analık, 2. Anneye yakışan davranış” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr). Türk Dil Kurumu’ndaki tanımlamada görüldüğü üzere annelik“çocuğu olan” olarak tanımlanmanın yanı sıra anne olan kişinin yapması gereken davranışlar olarak da tanımlanmaktadır. Yani annelik sadece biyolojik bir olgu değil aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde toplum tarafından şekillendirilmiş toplumsal bir yapıdır.

Badinter anneliği çift anlamlı bir olgu olarak açıklamaktadır. Annelik, embriyonun mükemmel olarak gelişmiş bir bireye dönüşmesini sağlayan fizyolojik bir olgu olmasının yanında şefkat ve eğitime çağrışım yapan uzun vadeli bir eylemdir (Badinter, 1992:10).

Annelik hamileliğin başlaması ya da çocuğun doğumu ile başlayan davranışlar ve duygular bütünüdür. Annelik sosyal çevre ve kültürle şekillenen bir deneyimdir (Akujobi, 2011: 2).

Muhafazakar bir yapıda olan ataerkil ideoloji ailenin toplumun temeli olduğundan bahseder. Geleneksel sosyoloji aileyi kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların ise yapıtaşı olarak adlandırır. Aile toplumun temeli olmasının yanında onun en karışık yapılarından biridir. Ailedeki ilişkiler jeolojik katmanlar gibi yığılmış çok katmanlı bir ilişkiler sahnesidir. Diğer kurumların hiçbirinde ilişkiler bu kadar yoğun değildir (Connell, 1998:167-168).

Her toplumda erkek ve kadınlar arasındaki ilişkiler evlilik denilen kurumla meşrulaştırılmıştır. Her toplumun çekirdeğini oluşturan ailedir. Aileyi oluşturan evlilik kurumu Türk Toplumunda çok önemsenir ve geleneksel ritüellerle gerçekleştirilir (Yağbasan ve Çiçek,2009: 551).

Türkiye’de sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok etmen değişse de “kadın olma gerçekliği” değişmeyen bir etmendir. Kadının “güvenlik, cinsellik ve sevgi” gereksinimlerini karşılayabileceği tek kurum evliliğdir. Bu nedenle ülkemizde kadın için evlilik vazgeçilemez bir unsurdur. Bu sebepler her düzeydeki kadın için ev kadını ve annelik rolünü birincil konuma taşımaktadır. Toplumsal değişmeden en çok

etkilenen kadınlar yükseköğrenim görmüş kentli kadınlardır. Fakat bu kadınlardan ekonomik özgürlüğü olanlar bile eşi ve çocuklarına daha iyi bakabilmek için aile ilişkilerini boşlayamamaktadır. Bu nedenle kadının erkeklerle olan eşitsizliğini ve toplumsal rollerini sorgulamaya pek şansı yoktur (Koray,1992: 212-213).

Anne ve babanın inançları, amaçları ve değerleri birey gelişiminin ve bununla doğru orantılı olarak toplumsal gelişimin önemli bir parçasıdır. Anne ve babalardaki kültürler arası farklılıklar toplumların kültürler arası farklılıklarını yansıtır. Aynı toplumdaki farklı sosyal sınıflarda anne ve baba modeli farklılıklar gösterir. Anne ve babalık yaşam boyu süren ve yetiştirdikleri çocuklarla toplumdaki bireyleri bununla doğru orantılı olarak toplumların yapısını şekillendiren bir pratiktir (Kağıtçıbaşı, 2010b, 75-78).

İnsan yaşamının ilk toplumsallaşma kurumu ailedir. Anne bir bebeğin yaşamındaki en etkili varlıktır. Çocuğun annesi tarafından bakılıp beslenmesi, şefkat ve sevgi görmesi başkalarına karşı güven hissini geliştirir (Özkalp, 2007:106).

Freud'a göre anne çocuğun sevgisini yönelttiği ilk objedir. Çocuk annesine bağımlıdır çünkü bakım ve beslenme ihtiyaçları annesi tarafından karşılanır. Bu nedenle sevgisinin odağı annesidir (Durudoğan, 2009: 24-25). Freud'un "Özseverlik Üzerine" adlı makalesinde, iki tür aşk nesnesinden bahseder. Bunlar özsever ve elseverdir. Elsever (birisine eğilim duyan tip) anneliğin ilk dönemlerinde çocuğunu besleyen, koruyan kişi ile kurulan ilişkisinden doğar (Donovan, 1997:180).

Toplumlarda çocuk anne sevgisinin merkezi olarak görülür. Böylece aile içinde bir kral gibi sevilen çocuğa bakması beklenen anneden tüm emellerinden vazgeçerek kendini çocuğuna adanması beklenir (Badinter, 1992:14).

Kadın insan neslinin doğurgan yarısıdır. Bu durum kadının şefkat, sevgi, duygusallık ve duyarlılık gibi özellikleri psikolojisinde taşımasını sağlar. Kadının temel işi insan yetiştirmektir. Bu görevi onun biyolojik ve psikolojik yeteneklerine bağlıdır. Kadına çocuğunu yetiştirmesi için özel bir dünya kurulur. Bu özel dünyada onun sahip olmadığı özelliklere sahip tamamlayıcı bir unsura ihtiyacı vardır. Bu da kamusal alanda bulunan rasyonel, çatışmacı olan erkektir. Bu iki dünyanın kesişimi

aileyi oluşturur. Tanımlanan bu aile kavramı içerisinde geleneksel anne, sadece eşi ve çocukları için yaşayan kişidir (Üşür, 1992: 134,142).

Johnston ve Swannson, geçen yüzyılın baskın annelik ideolojisini “annelikten açıkça beklenenler” olarak tanımladılar. Geleneksel anne ideolojisinde “iyi anne”yi tam zamanlı olarak evinde oturan beyaz, orta sınıf ve tümüyle yerel isteklerle dolu olan anneler olarak açıkladılar (Johnston ve Swanson, 2006: 509).

Anneler “ben” demeye başladıklarında karşılarında kocaman bir değerler sistemi bulurlar. Bu sistem, kadınların da içselleştirdiği, benimsediği bir sistemdir. Annenin ailesinin, çocuklarının bakımını ikinci plana atıp kendisi için bir şeyler yapması bencillik olarak görülmektedir. Ailedeki her türlü aksamanın tek sorumlusu annedir. Çocuklar küçükken çocuk olmalarından, büyüdükçe ergenliklerinden dolayı yanlışlar yapabilirler. Babanın sahip olduğu iş ise aile için birincil öneme sahiptir. İş stresinden dolayı erkek hatalar yapabilir. Kadın ise hep bir melek olmak zorundadır. Kadınlar kitlesel olarak işgücü piyasasına girdikten sonra onlara yöneltilen etkili suçlama kariyerleri uğruna çocuklarını başıboş bırakmalarındadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde 1980’lerden itibaren güç kazanan aile yanlısı tutucu hareketler kadınların çalışması düşüncesine tamamen karşı çıkmışlardır. Onlara göre her türlü toplumsal sorunun sebebi aile kurumunun bozulmuş olmasıydı. “Doğal aile” erkeğin dışarıda çalışarak para kazandığı, kadınların da evde oturup çocuklarına baktığı ailedir (Bora, 2005:54).

Kadınların ev içindeki emeğinin en zor ve en yoğun kısmını çocuk bakımı oluşturmaktadır. Kültürel bakımdan anneliğin yüceltilmesinin en önemli nedenlerinden biri budur (Öztürk, 2010: 49).

Toplumsal cinsiyet rollerinden bahsederken kadının özel alanda erkeğin ise kamusal alanda görev aldığını belirtmiştik. Kadınlık ve anneliğin sorunları üzerine yazan Nancy Chodorow, kadınların özel alana hapsoldüklerini, bunun sebebinin de çocuk doğurmalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Anneler hep ezilen taraftadır. Çünkü erkekler kamusal alanda bulunduğu için toplum eril yapıdadır. Kültürel ve siyasi açıdan kamusal alan özel alana hükmettiğinden erkekler de kadınlara hükmederler. Egemen konumdaki erkekler ücretsiz iş gücü olan “çocuk

bakma” işini reddederler. Chorodow, anneliğin kendi kendini ürettiğini yani ezilen tarafın ezilmişliğini kendisinin oluşturduğunu ifade eder. Bu kadar baskıya ve ezilmişliğe rağmen kız çocukları büyüyünce yine anne olmayı ister. Bunun sebebi ise kız çocuklarının anneleriyle özdeşleşmesidir. Chorodow’a göre annelik doğuştan gelen içgüdüsel bir rol değildir, toplumsal bir olgudur. Toplum tarafından içselleştirilmiştir. Eğer annelik rolü toplum tarafından tekrar yapılandırılırsa kadın özgürlüğüne kavuşacaktır. (Esayan, 2004: 10,12)

Annelik kavramı “çalışan anne ve evde oturan anne” olarak iki şekilde kategorize edilebilir. Johnston ve Swanson’dan aktaran Özmen çalışan annelerin yorgun, meşgul, çocuklarıyla ilgilenen vakitleri olmayan kadınlar olduğunu, evde oturan annelerin ise tüm zamanlarını çocukları için harcadığını belirtmektedir (Özmen, 2011:1).

Stanton “ilahi anne” kavramından bahseder. Stanton medeniyeti oluşturan ilk girişimlerin hepsinde çocuklarını koruma ve besleme kaygısında olan annelik ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtir. Stanton, kadınların özellikle de annelerin hayatı olumlayan, barışsever ve yaratıcı yeteneklere sahip olduğunu, tüm bu yetenekleri ile toplumdaki bireyleri birbirlerine yakınlaştırmayı sağladığını belirtir (Donovan, 1997: 83-84).

Stanton gibi Gage’de anneliğin hayat verici yönlerinin öne çıkarılarak kutsanması gerektiğini savunmuştur. Gage de Stanton gibi kadınlığın yeniden yapılanmasının ana tanrıçaya dua edilmesi ile sembolize edilmesini gerektiğine inanmıştır. 1888’de International Council of Women’daki (Uluslararası Kadın Kurulu) konuşmasına kadın tanrısallığı üzerine bir dua ile başlaması tüm kurulu şaşırtmıştır. Gage, toplantıdaki konuşmasında kadınlar için kutsal anneliği (Divine Motherhood of God) ve kadın rahipliği hatırlatmıştır (Donovan, 1997: 87-88).

Gilman’da Stanton ve Gage gibi anaerkil bir kuramcıdır. O da annelik enerjisinin ve annelik sevgisinin toplumu bir arada tutan bir güç olduğunu savunur. Gilman’a göre kadında koordinasyon yeteneği, bir şeyi yıkmadan ya da harcamadan onu koruma içgüdüğü vardır. Bu durum da ilerlemeci, yenilikçi ve kooperatif bir toplum yaratmak için gerekli temel niteliklerdir. Kadının olumlu duyarlılığı ve

yumuşak karakteri nedeniyle anne merkezli bir dünyanın çok farklı ve yaşamaya değer bir dünya olacağını iddia eder. Çünkü kadınlar tarafından yönetilmek annelikçe belirlenecektir. Anneliğin en önemli özellikleri bakım, beslenme, tedbir ve eğitimidir. Tüm bu özellikler toplumun en önemli ihtiyaçlarını oluşturmaktadır (Donovan, 1997: 96-98).

Toplumlarda kadının statüsü doğurganlıklarıyla ilişkilidir. Erkek egemen toplumlarda kadınların var olma nedenleri onların doğurganlık kapasiteleriyle tanımlanmıştır. Örneğin; Türkiye gibi kadın ve anne kelimelerinin eş anlamlı olduğu ülkelerde çocuğu olmayan kadın adeta suçludur. Bu tür toplumlarda kadının annelikle statü kazanabilmesi için devlet ve din kurumlarının vesayeti altında babanın kimliğinin belirli olması gerekir. Babanın kimliğinin belirli olmadığı ya da evlilik dışı ilişkilerden olan annelik kadına statü kazandırmaz aksine statü kaybettirir. Böylece çocuğun da toplumsal hakları kısıtlanır. Çocuk soysuz olarak nitelendirilir. Sadece bu da yeterli değildir. Kadınların evlenmeden önce bakire olmaları ve yaşamları boyunca kocaları dışında hiçbir erkekle birlikte olmamaları gerekir. Toplumsal olarak doğurganlığın statüsünün arttırılması için sadece çocuk doğurmak yetmez, çocuğun cinsiyeti de önemlidir. Erkek çocuk annesi olmak önemlidir. Çünkü erkek çocuk soyun devamlılığı için önemlidir. Bu tür toplumlarda yasal ve toplumsal normlar evli ve anne olan kadını korur. Bu nedenle bu kadınların ihtiyaçları ve çocuklarının bakımı kocaları ya da eşinin akrabaları tarafından karşılanmak zorundadır. Bu nedenle evlilik kadın için yaşam garantisidir. Nüfus artışını destekleyen milliyetçi ideolojilerde yüksek doğurganlık kadına üstünlük sağlar. Fakat kadın ne kadar çocuk dünyaya getirirse getirsin statüsü asla erkekleri geçmez. Ancak kadınlar arasında daha üstün konuma sahip olur. Kapitalist sistemde ise kadının doğurganlığı statüsünü düşürür. Çocuk dünyaya getirmek onun bakımı, eğitimi masraflı ve uzun bir süreçtir. Ayrıca çok çocuk dünyaya getirmek kadının eğitimine ve kariyerine de engel olur. 1940'larda "Demografik Geçiş Teorisi" ile ilk defa kadının statüsü doğurganlıktan ayrılmıştır. Sanayileşme, kentleşme, eğitim ve ücretli iş olanaklarından kadının da yararlanmaya başlaması kadının doğurganlık oranını düşürmüştür (Özbay, 1992:160-163).

Kadın, Kültür ve Toplum başlıklı antropoloji kitabında Michelle Rosaldo ve Louise Lmaphere ve katkıda bulunan diğer antropologlar bütün toplumlarda “eve yönelik” ve “ev dışı” diye iki ayrı yaşam alanının bulunduğunu, uzun süren çocuk yetiştirme işinin kadına verilmesiyle kadının eve bağımlı kaldığını ve bu durumun hiçbir politik temelini bulunmadığı belirttiler. Cinsiyet ayrımlarını psikanalitik yöntemlerle inceleyen Dorothy Dinnerstein ve Nancy Chodorow cinsel kişiliğin kazanılmasını anne-çocuk ilişkilerine bağlar. Dinnerstein, bir bireyin bebeklik çağından itibaren uzun yıllar kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığını, bu güçsüzlük ve çaresizlik durumunun erkek çocuklarının bilinçaltında kadın olan annelerine bağımlılık nedeniyle eziklik yarattığını ve ileride kadınlara egemen olma eğilimi yarattığını belirtir. Chorodow ise bu durumu toplum psikolojisine bağlayarak açıklar. Ona göre anneler kızlarını kendileri gibi çocuk yetiştirmeye eğilimli olarak yetiştirirken, erkek çocuklarındaki bu duyguları bastırırlar. Dinnerstein ataerkil düzenin biyolojik, Chorodow ise sosyal psikolojiye bağlı olarak geliştiğini açıklar. Mitchell ise bireylerin ataerkil kurallarını biyolojik yapıya değil toplumsal, kültürel ve dil olgularına dayandırır (Doltaş, 1992:54-56).

Sara Ruddick, “Maternal Thinking” adlı makalesinde kadının ahlaki bakış açısının kurucusunu annelik deneyimleri olarak görmektedir. Kadının annelik rolünden kaynaklanan pozitif tarzlara odaklanıyor ve bu tarzlarla yeni bir kamusal etiğin oluşabileceğini teklif ediyor. Ruddick, “annece düşünmenin” büyüme ve beslenme ihtiyacı olan çocuğa yanıt vermeyi gerektiren annelik pratiğinden kaynaklandığını ifade eder. “Annece düşünce” karakterinde tevazu içerir (Donovan,1997:328-330).

Üç çocuk annesi olan Alice Rossi “biyolojinin cinsiyetler arasındaki iş bölümünü zorunlu hale getirdiğini, annelik içgüdüsünün genlerimize kodlanmış olduğunu, genetik olarak kadınların memeli primat mirasını taşıdıklarını” belirtir. Bu annenin çocuğuna duyduğu sevginin çok daha üstün olmasını sağlar (Badinter, 2011, 62).

Ataerkil sistem içerisinde kadınların asli görevi annelik ve eşliktir. Durum böyle olunca kadının çalışma hayatındaki yeri ikinci plana itilmiştir. Bu sistemde

kadın ancak ailesinin ihtiyaçları doğrultusunda yani mecburi durumlarda çalışmakla yükümlüdür (Öztürk ve Dedeoğlu, 2010:16)

Günümüzde kamu ve devlet işlerinde çalışmak bedensel güç gerektirmediği halde “Devlet kişiliği” erkeğin tekelindedir. Toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara bu şekilde ayrımcılık yapılması onların kamusal alandan dışlanması olarak değil kadının doğal rolü olan annelik ve eşlik durumunun mazeret olarak gösterilmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durumu sağlayan “farklılıkçı” ataerkil anlayıştır. Dinsel düşünce ise bu anlayışı kutsallıkla çevreleyerek bu durumun değişmesi için mücadele eden insanları da “hastalıklı” olarak değerlendirmektedir (Berktaş, 1996:156).

Kadın toplumun karar alma süreçlerinde temsil edilememektedir. ‘Patriarchal-ataerkil’ aile yapısı içinde “ailedeki rolü” için hazırlanan, “evin yönetimi” için yetiştirilen, “ücretsiz aile işçisi” olarak çalıştırılan kadının toplumun farklı alanlarında bulunmasına gerek duyulmamıştır. Dahlerup’un belirttiği gibi kadınların sosyal olarak görünmez olmaları istenmiştir (Koray, 1992, 200).

Hartsock Marksist bir bakış açısıyla kadınların varoluşunun temelini kadınlık bilinci olduğunu savunmaktadır. Hartsock’a göre kadınlar ücretli çalışsalar bile onlar için kurumlaşmış birincil faaliyetleri ev işi ve anneliktir (Donovan, 1997:172-173).

Güngör’den aktaran Gürsoy cinsiyeti alt kültür grubu olarak adlandırmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki farklar toplumların kültürel beklentileridir. Eğer bir anne çocuğunu terk etmişse kültürel rol beklentilerine karşı çıktığı için suçludur. Toplum tarafından kınanır çünkü annelik rolünün vazifelerini yerine getirememiştir. Diğer yandan çocuğunu seven, besleyen, disipline eden, koruyan kadının annelik rolü toplum tarafından olumlanır. (Ersoy, 2009:214).

Toplumlar tarafından olumlanan “geleneksel anne”, aslında bir başka deyişle “mükemmel anne” kimliğine bağlı kalan, yılın 365 günü hiç durup dinlenmeden çocuğu üzerine titreyen annedir. Bu tarz anne anlayışında hem kişisel zevklerini, uğraşlarını yerine getirip hem de anne olmak imkansızdır. Bu görüşte olan anneler sadece bunu düşünmekle kalmayıp aynı zamanda çocuğun bir kadının hayatındaki en

büyük eser olduğunu savunmaktadır. Çocuğunun ihtiyaçları onun hayatının merkezindedir. Vaktini ve enerjisini büyük bir zevkle ona verir (Badinter, 2011:124,146).

“Önce ben” teriminin hakim olduğu uygarlıklarda annelik bir meydan okuma, başkaldırıdır. Bir kadın için anne olmadan önce önemli olan şey anne olduktan sonra değerini yitirebilir. Kendisi ile ilgili duyduğu kaygılar artık çocuğu için başlar. “Her şeyi istiyorum” artık “ona her şeyi vermeliyim” e dönüşür. Toplumlarda annelerin sevgi dolu olma şartı aranır. Eğer bir kadın anne olmaktan pişman olduğunu ve bundan dolayı mutsuz olduğunu belirtirse toplum tarafından sorumsuz bir canavara dönüştürülür (Badinter, 2011: 21).

Charles Darwin, 1871’de kadının olağanüstü bir şefkati ve asgari bir egoizmi bulunduğunu, bu yönüyle erkekten farklı olduğunu belirtmektedir. Darwin annelik içgüdüsünden bahseder. Yani anneliğin biyolojik bir faktör olduğunu savunur. Darwin’e göre kadın annelik içgüdüsünden dolayı çocuklarına bağlıdır. Bir yüzyıl sonra Darwinci düşünce feminist ‘care’ felsefesi ile geliştirilmiştir. Böylece 19. yüzyıl bilgininin bu düşüncesi tartışılmaz bir durum haline gelmiştir. 1982 yılında “In a Different Voice” adlı kitabında Carol Gilligan ‘care’ terimini ortaya atmıştır. Türkçeye kaygı olarak çevrilen care terimi“başkasının rahatı için duyulan temel kaygı”dır. Care kadınların ahlak etiğidir. Carol Gilligan erkeksi adalet etiğinin karşısına kadınsı care etiğini yerleştirir. Care insanlara toplumsal ahlakı yenileyen hoşluk ve merhamet getirir. Bu nedenle aslında annelik toplum yaşamındaki bir diğer kamusal alan olarak düşünülebilir. Annelik özgür erkeğin bireysel ve zalim dünyasına tek başına karşı koyabilir. Bu bağlamda Fransa’da Antoinette Fouque Carol daha ileri gider. Carol kadınların gebe kalma nitelikleriyle ahlaki olarak üstün olduklarını ifade eder. Carol gebeliği “cömertlik, konukseverlik, yabancı bir bedenin kabulü, insan cinsiyetinin evrenselliğinin matrisi” gibi terimlerle açıklar. Bu yaklaşımda biyoloji bütün erdemlerin kaidesi olarak kabul görmüştür (Badinter, 2011, 64-66).

La Leche League ve taraftarları “iyi anne”yi “tam zamanlı anne” olarak tanımlamışlardır. Bu görüşte anneler evlerinde kalmaya teşvik edilmektedir. The Womanly Art of Breastfeeding eserinde annelerin çalışması olumsuz bir tavırla ele

alınmaktadır. Eserde annenin çalışması ancak ekonomik zorunluluk dahilinde olmaktadır. Bu görüşte kreş görüşüne kesinlikle karşı çıkılmaktadır. Özellikle kreşe giden bebeklerin bu anonim ortamda bulunan diğer çocuklardan nezle, bronşit gibi hastalıklara yol açan virüsler kapıldığı belirtilir. Bu görüşte bebekleri güvenilir bir kişiye emanet etmenin de pahalı bir durum olduğunu ifade edilir. Sadece bununla yetinilmez, bebeğin ihtiyacı olan anne sütüde ele alınır. “Bebeğin annesini belirlenen zamanda değil istediği zaman emmesi gerektiğini, çocuğunu emzirmeyen annenin iyi bir anne olabileceğini ama eğer emzirirse daha da iyi bir anne olabileceğini” savunur. League üç yaşına kadar annenin çocuğunun yanında olmasının çocuğunun gelişiminin garantisini olduğunu, bu durumdan daha önemli toplumsal bir rol olmadığını belirterek, anne ve çocuk için tek çözümün “eve dönüş” olduğunu savunur (Badinter, 2011:80-82, 112).

Wincott, iyi annenin çocukları ile babalarının ilişkilerini düzenleyen anne olduğunu iddia eder. Ona göre bu ilişkileri düzenlemek ya da tamamen bozmak annelerin elindedir (Badinter, 1992: 256).

Katherine Ferrell Fouquier makalesinde 20. yüzyılda “iyi anne”yi annelikle ilgili belirlenen her özelliği yerine getiren olarak idealize eder (Fouquier, 2011: 146).

Rousseau ise iyi anne olabilmesi için kadınların eve kapatılması gerektiği fikrini savunmuştur. Rousseau’ya göre evin tüm yönetimini sadece kadın kumanda etmelidir. Erkeğin orada ne geçtiğini öğrenmek istemesi bile yanlıştır. Kadın da kendini sadece evin yönetimi ile sınırlandırmalı, dışarı ile asla ilgilenmemelidir. Ona göre gerçek aile annesi rahibenin manastıra kapandığı gibi evine kapanmalıdır. Rousseau’nun annelik modelinde kadının tek yazgısı “içeride”dir. Kadın acı çekmeyi ve kendi yaşamını başkalarına adamayı bilmelidir. Doğanın ona sağladığı tek mutluluk şansı budur (Badinter, 1992: 196-197).

Ida See çalışan anneyi ciddi bir şiddetle kınar. Ida See, çocuğuna dahi iyi bakmak yerine kendini geliştirmek için çalışan ya da yükseköğrenim gören kadını suçlamakla kalmayıp, onların çocuklarını küçük bir kurbana çevirdiğini iddia eder. Ona göre kadının evde olmaması sonsuz kötülüklerin ve ailelerin bölünmesinin nedenidir (Badinter, 1992: 226).

Toplumlardaki diğer bir anne kavramı da ‘üvey anne’dir. Üvey anne kötülüklerle özdeşleşmiştir. Üvey anne bu kötü özdeşleşmeyi aşıp çocuğa ulaşamaz ve gerekli iletişimi kuramaz. Çocuk ve toplum üvey anneden kötülük beklediği için annelerin uyguladıkları bir takım yaptırımlar eğitmek amacıyla gerçekleştirilse bile bunları üvey anne olduğu için yaptığı düşünülür (Yavuz, 1996:118).

Annelik modeli kültürden kültüre hatta aynı kültürde dönemden döneme farklılıklar göstermektedir. Günümüzdeki annelik modeli hiçbir zaman olmadığı kadar çetindir. Annelik görevleri arasında artık sadece çocuğun bedensel ve duygusal gelişimine değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve entelektüel gelişimine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu dönemdeki annelik, tam mesaili çalışma demektir. Günümüzdeki bu zorlu annelik modeli kadınları üçlü bir çelişkinin içine salıvermiştir. Bu çelişkilerin ilki toplumsaldır. Geleneksel anne yandaşları çalışan anneleri suçlar. Annelik kadının toplumsalaçından değer kaybetmesi durumunda olsa da diğer taraftan toplumda kendini kanıtlama adımıdır. İşverenler kadınların birden fazla çocuk dünyaya getirmesine sıcak bakmamakla birlikte çocuklu kadınlara daha düşük ücretler ödemektedir. “İdeal kadın” modelinin mesleki açıdan başarılı olan kadın olarak tanımlandığı toplumumuzda, önceliği çocukları olarak kabul ederek evinde kalan kadınlar ise “sıradan kadın” olarak eleştirilmektedir. İkinci çelişki kadının eşi ile ilgilidir. Çocuk bakmanın zorlukları ve bununla birlikte yapılması gereken fedakârlıklar “aşk” kavramına tezat olarak görülmektedir. Bu nedenle boşanmaların bir kısmı çocuk sahibi olan annelerinaşk ve anne benliği arasında kalmasından kaynaklanır. Diğer bir çelişki ise annelerin çocuk sevgisi nedeniyle kişisel arzularını gerçekleştirememesidir. Annelik görevlerinin fazla abartılmasıyla kadınların yaşadığı çelişki şiddetlenmektedir. Natüralist ideoloji annelerden hep daha fazlasını isteyerek bu çelişkileri her geçen gün arttırmaktadır. Bu nedenle günümüzde kadınların anneliğe sırt çevirdiği ya da “ideal annelik” modelinden uzaklaşarak çocuk sahibi olmaya başladıkları gözlemlenmektedir (Badinter, 2011:121).

Birinci kuşak feministler cinsiyetler arasındaki farklılığı göz ardı etmiş, ikinci kuşak feministler ise tam aksine cinsiyet farklılıklarını çalışmalarında esas almışlar ve bu yolla aslında kadın olmanın değerini ortaya çıkarmışlardır. Birinci kuşak feministler “annelik” kavramını dışlamış adeta hor görmüşlerdir. İkinci kuşak

feministler ise aksine anneliği baştaçı etmişlerdir. Kristeva'dan aktaran Durudoğan, kadınların çoğunda çocuk doğurmanın bir görev olarak görüldüğü yani kadınlarda çocuk doğurma arzusunun bulunduğunu belirtir. Bu soruyu yanıtlamakta yetersiz kalan feminist kuram aslında çocuk sahibi olmanın sıkıntılı bir süreç olduğunu ve bunun aslında dini bir inanç olduğunu belirtmektedir. Farklılığı esas alan kuram, annelik söylemi üzerinden 'kadın' ve 'kadının gücü' fikirlerini ön plana çıkararak nerdeyse yeni bir din yaratmaktadır. Kristeva'ya göre çocuk sosyal düzenin işleyişini sadece babadan değil aynı zamanda anneden de öğrenir. Freud ve Lacan çocuğun sosyal hayata geçişinin babanın işlevi ile olduğunu savunurken, Kristeva ise 'Histories d'amour' adlı eserinde bu konuda Freud ve Lacan'ı eleştirmiş ve annenin işlevinin de en az baba kadar olduğunu savunmuştur. Kristeva'ya göre annelik sadece kadına indirgenen bir olgu değildir. Annelik görevini erkek de yapabilir (Durudoğan, 2009:59-60,65).

Caroline Ramazonoğlu'na göre kadının baskı altında kalmasına neden olan olaylar; cinselliğin toplumsal yapılanması, erkeğin kadına karşı uyguladığı şiddet, annelik ve çocuk bakımıdır. Bunların çözümü ise cinselliğin toplumsal yapılanması, ev işlerinin ücretlendirilmesi, kadının iş hayatına, erkeğin de eve çekilmesiyle sağlanabilir. Ramazonoğlu'na göre aile birimi ortadan kaldırılmalıdır. Böylece kadının üretim gücü onu eve, erkeğin üretim gücü de onu kamusal alana itemeyecektir (Sevim, 2005: 84-85).

Ev işi tarihsel bir kavramdır. Daha önce ev işleri ve çalışma alanı birbirlerinden tamamen ayrılmamış durumdaydı. Bu nedenle "ev kadını" kavramı henüz gelişmemişti. 19. yüzyılda hane kamusal kaygılardan kopartıldı ve ev hayatı yeniden özenle düzenlendi. Ev kutsallaştırılarak dış dünyadan tamamıyla uzaklaştırıldı ve evdeki sorunlar da, emek de görmezden gelindi. Bu dönemde kadınların namusuna çok yoğun bir anlam yüklendi. Ahlaki olaylarda çifte standartlı düşünceler geçerlilik kazandı. Kadınlar erkeklerden daha saf, daha temiz ve namuslu olarak görülmeye başlandı. Bu nedenle kadınların iffetlerini koruyabilmeleri için ataerkil otoriteyi zayıflatabilecek piyasa güçlerinden uzakta, özel yuvalarında ayrı tutulmaları gerekiyordu. Kadın gerçek deneyimi ne olursa olsun "ev hanımı" olarak tasarlandı. Bu tipleme "ideal kadını" oluşturdu. Böylece her sınıftan kadının öznelliği bu

kavramın üzerine kuruldu. Simone de Beauvoir ev işlerini gündelik ve tekrara dayalı işler olarak tanımlamıştır. Beauvoir kadınların bu işler yüzünden ev odaklı yaşadıklarını, ikinci cins haline geldiklerini belirtir. Carol Pateman kadınların özel alandaki etkinlikleriyle tanımlanır durumda olmalarının onların vatandaşlıklarının da farklı şekilde kurulmalarına neden olduğunu belirtir. Kimi feminist kuramcılar ise kadınların ev içerisinde olmalarının erkeklerden farklı bir değer bilgisine sahip olmalarına neden olduğunu belirterek bu durumu olumlamaktadır. Kadınlar ile erkekler arasındaki farklılığın ciddi bir şekilde işlendiği 1980’li yıllarda bile ev işi kadınlık deneyiminin özü olarak görülmekteydi. Bu dönemde, ev görünmeyen emeğin ve aile içi şiddetin alanı olarak tanımlanıp, kadının kamusal alana çıkması düşüncesinin çerçevesi çizilmiştir. Fakat bu dönemde de ev işi kadınlık ‘kültürünün ve bakım etiğinin’ üretildiği yer olarak algılanmış, kadının fedakarlık niteliği yüceltilerek tersine bir cinsiyetçiliğe varılmıştır (Bora, 2005: 59-64).

Kadının ev içindeki emeği “ekonomi dışı” olarak görülmektedir. Margaret Benston 1960’ların sonundaki makalesinde kadınların çalışma yaşamındaki sorunlarını ücret farkı, işsizlik, belli iş kollarında yığılma olarak sıralamıştır. Tüm bu sorunların kökeninde dekadının “ev kadını” kimliğinin yattığını belirtmektedir. Bu dönemden sonra yapılan araştırmalar, “ekonomi dışı” olarak görülen ev işinin, aslında kapitalist düzenin sürdürülmesinde önemli bir etken olduğunu ve milli gelirin %25-30’una ulaştığını ortaya koymuştur (Tekeli, 1992:32).

Kapitalizmde üretim kar etmek amacıyla yapılır. Mallar meta biçimindedir. Bu düzende emek gücü de mal gibi alınıp satılır. Belli bir emeğin karşılığı değerdir. Mülkiyet sahipleri tarafından değere el konulması durumuna ise emeğin sömürülmesi denir. Bu düzende emek gücünün yeniden üretim alanı ev ve ailedir. Neoklasik iktisada göre bu emek para kazanamaz durumdadır. Yani bireysel tercihlere uygun olarak ayrılan zamandır. Marksist kuramda emek gücünün yeniden üretimi yoluyla kadının ezilen mi yoksa sömürülen mi olup olmadığı en çok tartışılan konulardan biridir. Marksist kuramda bu konuda farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan biri kadının sömürüldüğü yolundadır. Çünkü kadının evinde yaptığı çocuk, hasta, sakat bakımı gibi işler dışarıdan para karşılığı satın alınacak olsa kapitalist için bu çok pahalıya gelecekti. Fakat bu durumda kadının emeği ile buna hiç ücret ödemediği

olunabiliyor. Böylece kadın burada sömürülmüş oluyor. Bu duruma bir de kadının çalışma durumu eklendiğinde sömürü iki katına çıkıyor. Bu yaklaşımla Marksist feminizm ile sosyalist feminizm birbirinden ayrılmaktadır. Sosyalist feminizm ataerkil ilişkilerin ve bundan türeyen ideolojik pratiklerin de önem taşıdığını belirtir. Sosyalist feminizm kapitalizmin ataerkil ilişkileri geçmişten devraldığını ve yeniden ürettiğini ve bu nedenle kadını ezdiğini savunur. Kadının ev işi ve çocuk bakımı için harcadığı emeğin sömürüldüğü görüşüne sıcak bakmaz (Arın, 1992:181-183).

Toplumlardaki sosyal tabakalaşmada erkekler için ölçüt meslekleridir. Çalışan ve bekar kadınlar için de aynı ölçüt kullanılmakla birlikte, evli kadınlarda kadınlar çalışsalar bile kocalarının meslek kategorilerine konurlar. Bu durumda kadınlar için “çifte ölçüt” kullanılmış durumdadır (Tekeli, 1992:33).

Goli ve Rashti Rezai, kadınların yükseköğrenime katılmalarının gün geçtikçe hızla arttığını belirtmektedir (Goli ve Rezai, 2013: 492). Toplumlarda genellikle yükseköğrenim görmüş kadınların feminizmi savunarak kadınlara ev içerisinde verilen bu yüke karşı çıkmaları gerektiğine inanılır. Fakat ülkemizde bu duruma kadınların çekimser kaldığı görülmektedir. Feminist yazar Şirin Tekeli Türk Toplumunu'nun değişiklikleri devletten beklediğini, sevgi ve üremenin alternatifsiz bir kurum olan ailede gerçekleştiğini, bu nedenle aile içindeki rolleri sorgulamaktan kaçındıklarını açıklar (Doltaş, 1992: 62-63).

Kadının kamusal alanda çalışma hayatına girmesinin ve emeğinin karşılığında gelir elde etmesinin kadının özgürlüğünün temelindeki ekonomik bağımsızlığı yaratacağı düşüncesine inanılır fakat ülkemiz bu konuda bir geçiş sürecindedir. Kırsal kesimden kentlere ve yurtdışına olan göçler -kitle iletişim araçları ile bu süreç hızlanmış olsa da- Türk Kadını'nın psikososyal kimliğine yeterli ölçüde etki edememiştir. Toplum genelinde kadının sosyal ve ekonomik güvencesinin evlilik ile elde edildiğine inanılmaktadır. Bu inanç sistemi gelişen bu süreçle çatışmakta ve karmaşıklığa neden olmaktadır (Koptagel İlal, 1992:103).

Sanayi devriminin ardından kadınların ve çocukların iş hayatına girmesi erkeklerin aldığı ücretleri azaltmıştır. Evinde çocuklarına ve yaşlılara bakan kadın

evinden çıkararak iş hayatına girmiştir. Bu aile kalıplarının bozulmasına ve erkeğin eşi üzerindeki hakimiyetinin azalmasına neden olmuştur (Urhan, 2009:85).

Toplumlarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadın haklarını korumak için ulusal ve uluslararası alanlarda anlaşmalar yapılmıştır. Ülkemiz için 1985 yılında yapılan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması” hakkındaki anlaşma önemlidir. Bu anlaşma kadınların hukuksal ve toplumsal olarak karşılaştıkları engelleri kaldıracak stratejileri temel almıştır. Anlaşmada üç konu üzerinde durulmuştur:

- Kadınların ailelerin refahı ve buna bağlı olarak toplumların kalkınması yolundaki katkıları üzerinde durulmalıdır.
- Kadınların ana olmaları ve toplumların üremeleri üzerindeki rolü önce ailelerde ve buna bağlı olarak toplumlarda ayrımcılığa neden olmuştur. Bu konu üzerinde durulmalıdır.
- Kadınlar ve erkeklerin eşitliğe ulaşabilmesi için kadınların ve erkeklerin geleneksel rollerinde değişiklikler yapılması gerekmektedir. Bu konu üzerinde durulmalıdır.

Anlaşmaya göre; kadınlar için yapılan ayrımcılığın kaldırılması için şunların yapılması gerekir:

- İki cinsten birinin diğerine üstünlüğü ile ilgili önyargıların devletler tarafından kaldırılması.
- Kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesi.

Anlaşma eğitim alanında da bazı değişiklikleri benimsemiştir. Bunlar:

- İki cinsin kalıplaşmış rollerine ilişkin kavramların eğitimin her kademesinden kaldırılması.
- Eğitim programlarında ve ders kitaplarındaki baba evin reisidir, anne evde çocuk bakar, çorap örer gibi kavramların kaldırılması.

- Karma eğitimin yaygınlaştırılması, kız çocuklarının okuldan erken ayrılmalarının engellenmesi (Çelikel, 1992: 192-194).

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesi altında “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulmuştur. Daha sonra 20 Nisan 1990 tarihli Resmi gazetesayımıyla “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” adlı bir birim kurulmuş, ardından genel müdürlüğe dönüştürülmüştür. Bu tarz bir örgüt ülkemizde dünyadaki diğer örneklerinin aksine muhafazakar bir yapıda olan 47. Hükümet döneminde kurulmuştur. Nisan 1989 tarihli DPT-Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporunun 1.2.2.7 Sayılı ‘Çözülmenin Sebepleri’ ve 1.2.2.8. sayılı ‘Tebdir ve Teklifler’ başlıklı bölümleri dönemin iktidarının kadına ve kadının toplumdaki yerine bakış açısını göstermektedir. 1.2.2.8. sayılı raporda Türk Aile Yapısı aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Özellikle, televizyon yayınlarında milli yayıncılığa ağırlık verilmelidir. Musikide, edebiyatta, folklorda, milli zevklerimiz işleyen yerli programlar yapılması; edebiyatı, irfanı folkloru, san’atı, musikisi, hayranlıkları tepki ve tutkuları ile ‘Müslüman-Türk insanı’ modeli dokunmaya çalışılmalıdır.”(Acuner, 2002: 128-129).

Dönemin iktidarı kadının çalışma yaşamına girmesinin geleneksel aile yapısını çözeceğini ve bu durumun bir tehlike olduğunu savunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda durum şöyle ifade edilmektedir:

“Şehre akın ve çarpık şehirleşme sebebiyle geleneksel aile değerleri çözülmeye başlamıştır. Geçim sıkıntısına çare olarak nüfusun yüzde 50’sini meydana getiren, tamamen atıl bırakılması ekonomik bakımdan olduğu kadar insan hakları açısından da mahzurlu olan kadın, milli ve ekonomik zaruretler gereği çalışma hayatına atılmış, ancak bunun aile içerisinde ortaya çıkaracağı ailevi-sosyal-psikolojik problemlerin çaresi önceden yeteri kadar düşünülmemiştir. Bu sebeple, ailede ‘anne’ otoritesi ve onun düzenleyici fonksiyonu değişime uğramıştır. Baba ‘ailenin reisi ve başıdır’. Türk aile müessesesinde ‘baba’ya verilen rol, adeta kutsal bir roldür. ‘Ana’ imajı da ‘Müslüman-Türk geleneğinde’ kutsal bir imajdır.”(Acuner, 2002: 128-129).

Raporda görüldüğü üzere kadının toplumsal sözleşme çerçevesindeki rolü aile ile özdeşleştirilmektedir. Kadın zorunluluk hali olmadıkça çalışma hayatında bulunmamalıdır. Geleneksel aile yapısında kadının yeri evdir. Kadın “bağımlı aile ferdi” durumundadır. Ancak bu halde toplumun huzuru korunabilir (Acuner, 2002: 128-129).

1980-1988 d6nemleri arasında 6zelleştirme hızla yayılmış, 6zel sekt6r6n 6ok para getiren işleri tercih edilerek kamu g6revleri terk edilmiştir. Kamuda oluşan bu a6ık kadınlar tarafından doldurulmuş fakat devlet tarafından 6alışan kadın i6in hi6bir d6zenleme yapılmamış olduğundan kadın ev ve iş arasında 6ift vardiya yaşamaya başlayarak ağır bir y6k6n altına girmiştir. Kadınların karşı karşıya kaldıkları bu zorlu d6nem T6rkiye’de 80’lerden sonra feminist hareketin ivme kazanmasına yol a6mıştır. Her ne kadar bu d6nemde feminist hareket toplumsal, siyasal ve k6lt6rel alanlarda b6y6k değişiklikler yapamamış ve ataerkil zihniyeti değiştirememiş olsa da, bu zihniyetteki kalıp yargıların sorgulanmasını, kadın ve erkek kimlikleri i6in yeni tanımlamaların 6retilmesine neden olmuştur(Acuner, 2002: 130,155-156).

1.4.1 Sanayi Devriminden Önce Annelik Rolü

Sanayi devrimine kadar üretimin merkezi aileydi. Bu dönemde aile içindeki iş bölümüne göre kadının yaptığı ev işi ve çocuk bakımı gibi işlerin erkeğin yaptığı işler kadar değeri vardı (Demir, 1997:59).

Sanayi öncesi toplumlarda kamusal alanla özel alan arasındaki ayrım sanayileşmiş toplumlar kadar katı değildi (Donovan, 1997:325). Sanayi öncesi temel üretim biçimi olan tarımsal üretimde üretkenlik kadın ve erkeğin lehine ve aleyhine büyük bir sapma göstermiyordu (Demir, 1997: 47).

Kadınla erkek arasındaki işbölümünün tarihi yiyecek arayışıyla başlamıştır. İlk cinsel işbölümünde kadınlar toplayıcılık, erkekler ise avcılıkla uğraşmıştır. Kadınlar eve yakın olan, üretim, imalat, işlemden geçirme türü görevlerle; erkekler ise önceden planlanması gereken, sürekliliği olan, beklenmedik işlerle ilgilenirdi. Bu dönemdeki işbölümünde fiziksel güç ayrım olarak konulmamış, sadece hamile kadınlar korunmuştur (Fırattekin, 2001:5).

Paleolitik dönemde yaşam şartlarının zorluğu ve sağlıksız yaşam koşulları nedeniyle anne ve çocuk ölümlerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu dönemde taş ve fildişinden yapılan heykelciklerin pek çoğu cinsel yönleri baskın olan kadın figürleridir. Bu dönemde erkek figürlerine rastlanmamasının en önemli sebebi soyun devamında kadının üstünlüğüne inanılmasıydı. Üremede erkeğin rolü hayvanların evcilleştirilmesiyle farkedilecektir. Bu durum kadının statüsünün erkeğe göre üstün olduğunun göstergesidir (Sevim, 2005:8-9).

Milattan yaklaşık on bin yıl önce iklim koşullarının değişimi sonucunda Birinci Neolitik Döneme girildi. Bu dönemde yerleşik hayata geçilerek, avlanmanın yerini ilkel tarım aldı. Kadınlar bu dönemde tohumu ve tahılların yeniden üremesini keşfettiler. Değirmen, çömlek, tanelerin saklanabilmesi için farklı araçlar yaptılar. Kadınlar tüm bu keşifleri çocuklarına öğrettiler. Böylece bu dönem kadının statüsünün artmasını sağladı. Akrabalığın ve soyun devamının kadından kaynaklandığı kabul edildi. Bilinen ilk ilahlar tanrıçalar oldu. Bir önceki dönemdeki

gibi bu dönemde de cinselliği vurgulanan kadın heykelleri yapıldı(Sevim, 2005:9-10).

İkinci Neolitik Dönemde saban, öküz gibi yeni enerji kaynakları bulundu. Ufak bahçelerden tarlalara geçildi. Böylece bahçede çapasıyla çalışan kadının yerini tarlada sabanıyla çalışan erkek aldı. Üretim tarzındaki bu değişiklik nüfus patlamasına neden oldu. Köylerin yerini kasabalar, ardından da kentler aldı. Tüm bu değişimler erkeğin konumunun daha üstün olmasına neden oldu. Kadının dinlerdeki üstünlüğü ortadan kalktı fakat Anatanrıça önemini korudu. Bunun nedeni üremede kadının üstünlüğüne inanılmasıydı. Bu dönemde anaerkilliğin ideolojik ve ekonomik temelleri yıkılmıştır. Avcılıkla uğraşılan dönemde kurulan ittifaklarla av sahalarını güvence altına alabilmek için egzogam olmak (dışarıdan evlenmek) zorunluluğu mevcuttur. Yerleşik hayata geçilmesiyle bunun tam tersi olarak aile reisleri kadının doğurganlığı sayesinde evin büyümesi için kızlarını kuzenleri için saklamaya başladılar. Bu da kadınların eve kapatılmasına yol açtı (Sevim, 2005:10-11).

Eski Yunan'da aile içinde değeri olan kadın kamu yaşamına alınmazdı. Kocalar istedikleri gibi kadınları boşayabiliyordu. Eski Yunan'da erkeğin her yönüyle kadından üstün olduğuna inanılırdı. Fakat seçkin sınıf bir kadın grubu vardır ve bu kadınlar seçkin erkeklerin ortak malıdır. Bunların özel bir hayat arkadaşları yoktur. Bu tarz ilişkiler sonucunda dünyaya gelen çocuklar da ortak olmalıdır ve anne-babalarını tanımamalıdır (Sevim, 2005:15-16).

Roma İmparatorluğu'nda sosyal düzenin temeli aileydi. Evlilik sözleşmesinde erkek kadın üzerinde üstündü. Miras babadan oğula geçirdi (Sevim, 2005:18).

Tarih öncesi dönemlerin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği zamana kadar uzanan ve Akdeniz yöresini kapladıktan sonra bir yandan kuzey ülkelerine, öte yandan Asya'nın içlerine dek yayılan, birçok ulus ve uygarlıkta değişik adlarla anılan ama hep aynı prototipe indirgenen ana Tanrıça Kybele vardır. Kazılarda Ana Tanrıça'nın İ.Ö. 6500-7000 yıllarına kadar uzandığı görülmektedir. Ana Tanrıça oturmuş durumda, kalın kalçalı, göbekli, dolgun memeli olarak resmedilmiştir. Kollarında çok daha ufak boyda bir erkek figürü taşımaktadır. Bu figür göğsüne yapışmış, üstüne tırmanmış gibidir. Bu erkek tanrıçanın hem çocuğu hem de

sevgilisidir. Tanrıça genellikle yanındaki iki aslana dayanmış, oturmuş ya da doğurma pozundadır. Kalın kalça, meme, karın altının bir üçgen biçiminde olması gibi motifler Kybele'den Artemis'e kadar bütün ana tanrıça imgelerinde bulunmaktadır. Kybele, bereket ve doğurganlığı simgeler. Romalılar döneminde 'Magna Mater' (Büyük Ana) diye adlandırılır. Bu dönemde tanrıça analık vasfını sadece insan alanında değil, doğal ve evrensel bir ilke olarak da canlandırır. Frigya bölgesinde ise Kybele tanrıların anası, büyük ana olarak adlandırılırdı (Erhat, 1996: 183-186; Grimal, 2012:395-396).

Cıvalı taş devrinde (Neolitik) baba, anne ve çocuk tasvirlerinden oluşan idoller bulunmaktadır. Bunlar verimlilikle ilgili tanrı ailelerinin bulunduğu gösterir (Sarıkçıoğlu, 2004:56).

M.Ö. 10.yy'da Güney Arabistan'ın en eski devleti olan Saba'da Astar, Almakah ve Zat-Himyan; Venüs, Ay ve Güneş tanrılarıdır. Bu üçlü tanrı grubu, resmi Saba teslisi olarak görülebilir. Literatürde ay-baba, güneş-anne, yıldız-oğul olarak görülür (Sarıkçıoğlu, 2004:73).

Taş Devri sonlarından kalma bazı mağaralarda bulunan figürlerin çoğu kadındır. Bu kadınların göğüs ve karın kısımları çok abartılarak resmedilmiştir. Bu durum bu dönemde kadınların konumlarının yüksek olduğunun ihtimalidir. Burdur Hacılar Nahiyesi ve Konya Çatalhöyük kazılarında ortaya çıkan kadın figürleri Geç Paleolitik ve Neolitik Devirlerde 'Büyük Ana'ya tapıldığını göstermektedir. Tokat Horoz Tepe'de bulunan Tunç Devri'ne ait çocuğunu emziren bir ana heykelciği Kalkolitik Çağ'daki Büyük Ana (Ana Tanrıça) kültürünün devamı niteliğindedir(Sarıkçıoğlu, 2004:16-17).

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kadınların konumu feministleri mutlu edecek şekildeydi. Ortaçağın başlangıcından yaklaşık 7.yy'a kadar toplumsal düzen yerleşmediği için kadınların özgürlükleri yasalarla sınırlanmamıştı. 13. yy'a kadar kadınlar farklı mesleklere sahip olabiliyorlardı. 13.yy'dan itibaren kadınların konumunda olumsuz değişiklikler oluşmaya başlamış ve kadınların pek çok hakkı ellerinden alınmıştır. 12.yy'da başlayarak 15. yy'da doruğa ulaşan ve kısmen de olsa 18.yy'a kadar devam eden dönemlerde pek çok kadın cadılıkla suçlanarak

yakılmıştır. Bu dönemde pek çok kadın erkeklerin cinsel gücünü, kadınların doğurganlığını ve imanı yok etmekle suçlandı(Sevim, 2005:26-27). Bu dönemde kadınların tek işi çocuk doğurmak olarak görülmekteydi. Bu nedenle çocuğunu düşüren kadınlar ve doğum sırasında annenin hayatını kurtarmak adına çocuğu feda eden ebeler büyücü sayılarak yakılıyordu (Kayhan, 1999:20).

Ortaçağın başında çocuğa bir ayırım gözetmeden anne ya da babasının adlarından biri verilirken, 14. yüzyıldan itibaren devlet işlerini kolaylaştırma gerekçesiyle babanın adı kullanılmaya başlanmıştır (Kayhan, 1999:21).

Augustinus'un Tanrı Devleti (Civitas Dei) adlı eserinde ortaçağda kadına bakış ile ilgili ilginç önermeler bulunmaktadır. Augustinus toplumda kadını baştan çıkarıcı, eş ve anne rolleriyle tanıtır. Ona göre bu üç rol de kadının toplumdaki araçsal konumunu ortaya koyar. Baştan çıkarıcı olarak kadın, şeytanın kötü emellerinin maşasıdır. Eş olarak kadın aile düzenini sağlayan kocasının maşasıdır. Anne olarak ise Tanrı'nın yaratıcılığının maşasıdır. Augustinus'a göre kadın hem kutsanır, hem de lanetlenir. Kadın kocasına ve çocuklarına bakar yani Tanrı Devleti'nin en önemli görevlerini üstlenir. Bu nedenle kutsanmaya layıktır. Kadın bir seks nesnesi olarak görülür. Bu da kadının lanetlenmeyi hak etmesini sağlar. Augustinus kadının doğal yapısının onun kocasına hizmet etmesi ve çocuklarına bakmasını sağladığı belirtir. Ona göre kadın, erkeğe üreme işinde yardımcı olması için Tanrı tarafından erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Fakat bu durum erkekte bir eksikliğe neden olmamıştır. Augustinus kadının insanların zayıf kısmını oluşturduğunu, şeytanın kadını hep kandırdığını, erkeği ise hiç kandıramadığını savunur. Augustinus Platon'un etkisinde kalmıştır. Platon'a göre kadının isterik ve korkak bir yapısı vardır. Bu yapısından dolayı devletle ilgili bir şeyler üretmesi mümkün değildir. O ancak çocuk beslemek, büyütme gibi işlerle ilgilenebilir. Augustinus'a göre insanın Tanrı'ya ulaşması kendisini ve etrafındaki insanları severek toplumda bir düzen oluşturmayı temel almasıyla mümkün olur. Toplumdaki bu düzeni sağlayan da erkektir. Erkek herkesi sever, kimseyi incitmez, ailesi onun himayesi altındadır. Augustinus'a göre erkek bir aileyi yöneten, ailesi ise ona boyun eğendir. Bu tarz aileler de düzenli toplumların kökenlerini oluşturur. Platon'a göre aile reisine anne ve çocuklar hizmet etmeye ve boyun eğmeye özen gösterirler. Ona göre aile

reisidüzenli ve mutlu toplumun evdeki temsilcisidir. Augustinus'a göre yöneten konumundaki insanlar merhamet duygusu yüksek olan insanlardır. Bu tarz duygular kadına verilmediği için kadın toplumda aşağı konumdadır. Aile halkının Tanrı'ya ulaşması erkek tarafından sağlanır. Erkek ailesinin doğru yola girmesi için onları gerektiğinde sözle, gerektiğinde dayakla uyarabilir. Kadın sorumsuzluklar bütününden başka bir şey değildir (Akyol, 1996:13-18).

Ortaçağın ikinci yarısında kadına karşı söylemleri ile dikkat çeken, ölümden sonra Katolik kilisesinin temelini oluşturan Thomas Aquinas kadınların erkeğe sadece üreme konusunda yardımcı olan varlıklar olduğunu belirtir. Ona göre erkek üreme işlemi sırasında kadınla birlikte olur, sonra ise kadınla bağlantısı kalmaz. İnsanın en önemli yetisinin zihinsel üstünlük olduğunu savunur. Zihinsel işlev sadece erkeğe mahsustur. Kadın böyle bir özellikten yoksun bir varlıktır. Aquinas kadını güney, erkeği ise kuzey rüzgarlarına benzetir. Güney rüzgarı ortalığı yakıp kavurur böylece dölleme işini kurutur ve yaşamı bitirir. Kuzey rüzgarı ise nem getirir yani üremenin gerektirdiği hayatı verir. Aquinas, Summa Theologica adlı eserinde ailenin doğuştan gelen birlik duygusunun bir uzantısı olduğunu vurgular. Ailede erkeğin hakimiyeti muhakkaktır. Kadın ancak erkeğine boyun eğdiği sürece mutlu olabilecektir. Çünkü kadının kötü durumlarla karşı karşıya kaldığı zaman başa çıkabilecek bir muhakeme gücü yoktur. Bu yeti ancak erkekte mevcuttur (Akyol, 1996:18-21).

Aristoteles Ethica'sında kadın ve erkeğin bir aile kurma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bu birliğin reisi de erkektir (Akyol, 1996:21).

Tarihsel süreçte karşımıza üç tane farklı kadın modeli çıkar. Eski çağlarda her zaman kadın olumsuz özelliklere erkek ise olumlu özelliklere sahipmiş gibi algılanırdı. Bu dönemde kadının tek önemli özelliği olduğu varsayılır. O da anneliktir. Bu dönemde önemli olan kadının doğurganlığı değil sadece dünyaya getirdiği çocuklarıdır. Üremenin temelini yine erkek olduğu fikri hakimdir. Buna en güzel örneklerden biri Greklerde annenin göğsüne bırakılan bir bebeği emziren kişiden ibaret olduğu fikridir. Kadınlar en geniş haklara sahip olduğu Roma İmparatorluğu'nda bile üst düzey görevlere erişemezler. Perikles'e göre 'en iyi kadın

hakkında en az konuşulan kadındır. Çünkü erkekler şan, şöhretleri ile konuşulurken kadınlar ancak kötü yanlarıyla konuşulurdu. XII. yüzyıldan itibaren kendisine aşık olunan kadın övülür. XVI. ve XVIII. yüzyıllarda kadının güzelliği övgüye değer hale gelir. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar kadın erdemleriyle övgüye değer durumdadır. Aydınlanma ile birlikte kadının yaşama kattığı değerler daha da önemli hale gelmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyılda kadın annelik yönüyle kutsallaşır. Bu dönemde kadın lirik şiirlerle övülür. Bu dönemde yine kadın siyasi görevlerde bulunamaz. Özerk değildir ve yaşamı sadece ev alanı içindedir ama artık lanetlenmekten kurtulmuştur. ‘Üçüncü kadın’ modeliyle ev kadını idealinin değerini kaybetmesi, eğitim ve çalışma hakkının meşrulaşması, oy hakkı, boşanma ve doğum kontrolü kadının kendi özgürlüğünü yaratmasına ve erkeğe bağımlılıktan kurtulmasına neden olmuştur(Lipovetsky, 1999: 175-182).

Fransız İhtilali’nde kadınlar aktif rol oynamışlardır. Fransız Devrimi kadınların devrim için uğraşırken gelişmelerini sağlamıştır. Bu tarihten sonra ilk defa kadının konumu sadece aile içindeki yeri ile değil aynı zamanda toplum içindeki yeri ile de tartışma konusu olmuştur (Sevim, 2005:35).

Sanayi devriminin öncesinde ailenin tüm üyeleri yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun işlerle uğraşırlardı. Bu dönemde tüm kadınlar evli, bekar ayrımı yapmaksızın çalışırlardı. Kırsal kesimde kızlar ya baba evinde ya da hizmetçi, çiftlik kahyası ve çırak gibi işlerde başkalarının evlerinde çalışırlardı. Evli kadınlar tarlayı ekip biçer, hayvanlarla uğraşır, bazen de ürünlerini satardı. Kentlerde zanaatkarların eşleri kocalarına ürünlerini hazırlayıp satmakta yardım ederler, hesap tutarlardı. Evlilik her iki bireyin üretime uygun olarak çalışılmasını gerektiren bir etkinlik olarak görülürdü. Bu dönemde hiç kimse kadının ekonomik faaliyetlere katkısının az ya da çokluğunu sorgulamazdı. Çünkü eşler kadın ya da erkek farketmeksizin yuvaları için çalışırlardı. XVIII. yüzyılda ergen kızlarla ilgili bir yapıtta ‘ailenin ekonomik faaliyetlerine katkısı olmayan bir kadınla evlenmenin aptallık olduğu’ savunulmuştu. Bu dönemde halkın yaşayış biçiminde ev işlerine çok az zaman ayrılırdı. Köylü kadınlar bebekleriyle ilgilenmek için çok az vakit ayırır, zanaatçıların ve küçük tüccarların karıları eşlerine yardım etmek için çocuklarını sütanneye bırakırdı. (Lipovetsky, 1999: 154-156).

17. yüzyılda anne ile çocuğun birbirlerine şefkatle bağlandığı bir anne-çocuk tablosu karşımıza çıkmamaktadır. Doktor Philippe Hecquet 1708’de, Crousaz ve diğerleri 1722’de iyi bir annenin görevlerinin listesini çıkarmışlar fakat onlar çağdaşları tarafından dikkate alınmamışlardır. Uzun yüzyıllar boyunca Hıristiyan teolojisi Aziz Augustin’in söylemleriyle çocuğu suç ve günahların temsili olarak görmüştür. Çocuk insanlığı kapsayan ağır bir lanetin belirtisidir. Bu dönemde din bilimi hocası olan pedagoglar, ebeveynlere çocuklara karşı soğuk davranmalarını telkin ediyorlardı. Bu dönemdeki hocalar cezaya önem vermektedirler. Onlara göre bir ruhu kurtarmak için bedeni cezalandırmak şarttır. Ünlü İspanyol vaizi J.L. Vives’in 1542’den itibaren defalarca basılan ‘De Institutione Faminæ Christianæ’ adlı eserinde annelerin çocuklarına verdikleri şefkati şiddetle eleştirir. Metinde emzirmeye de karşı çıkılmaktadır. Annenin çocuğunu emzirerek onun manen mahvına sebep olduğunu savunmaktadır. Bu dönemde annelerin bebeklerini emzirme alışkanlıkları da yoktur. Çocuğunu emzirmeyi reddeden kadınlar çocukları için sütanne tutmaktadır. 16. yüzyılda anneler çocuklarını kendileri emzirirken, 17. yüzyılın başında çocukların sütanneye verilmesi yaygınlaşmıştır. Fakat çocukların sütanneye verilme olayının toplumun tüm tabakalarına yayılması ancak 18. yüzyılda gerçekleşmektedir. 18. yüzyılda küçük ve büyük kentlerdeki çocukların sütanneye verilmesi yoksulu da zengini kapsayan genel bir olay halini almıştır. Hatta çocuklar sütannelere emanet edilerek onlarla birlikte yaşamaya bırakılmıştır. Fakat bu durum aslında annenin çocuğuna karşı olan sevgisizliğinden değil dönemin ekonomik koşullarından kaynaklanmaktadır. Kadınların pek çoğu çalışmak ya da eşlerine işlerinde yardımcı olmak zorundadır. Özellikle toplumun yoksul kesimlerinde çocuk ailenin ayakta kalması için bir tehdit unsurudur. Annelik sevgisinin baskın çıkmasının nedeni maddi koşullar ve toplumun çocuğun iyiliğini diğer bazı değerlerin altında tutmasıdır. Bu nedenle çocuklar kendilerine çok ucuza bakmayı kabul eden sütannelere bırakılırlar. Çocuklara bu kadar ucuza bakan sütanneler onlara kötü şartlarda bakmakta ve bu durum bebek ölümlerine neden olmaktadır (Badinter, 1992: 35-56).

1830 yılında İngiltere’de bir çobanın oğlunun otobiyografisinden bahseden Connell, en büyük çocuk olduğu için ‘annesine yardım etmek, bebek bakmak, evi

temizlemek, dikiş dikmek' gibi annelik deneyimlerini paylaşarak ona yardım ettiğinden söz etmektedir. Bugün baktığımızda erkek çocuğun annelik deneyimlerini paylaştığı çok az ev vardır (Connell, 1998:168-169).

18. yüzyılda çocuk sevgisi konusunda büyük bir ilerleme gösterilmiştir. Bu dönemde çocuk saltanatı yükselen sınıflar arasında şenliklerle kutlanmaya başlamıştır. Bu ilerleme bir önceki yüzyıla karşılaştırıldığı zaman büyüktür fakat çocuk bu dönemde de aile içerisindeki gerçek statüsüne ulaşamamıştır (Badinter, 1992: 35,57).

1.4.2 Sanayi Devriminden Sonra Anne

Kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkinin kadınların aleyhine bozulması sanayileşme ile önemli bir ivme kazanmıştır. 18. yüzyıla kadar ailenin hayatını devam ettirmesini sağlayan işler kadın ve erkek tarafından birlikte yapılmaktaydı. Sanayi kapitalizmi üretken iş gücünü ev merkezli olmaktan çıkarıp, kamusal alana taşımıştır (Demir, 1997:47).

Sanayi devriminin değiştirdiği kuralları ve değerleri en güzel biçimde kadınların değişen rollerinde görmekteyiz. Tarih boyunca tüm kadınlar çocuk doğurmak, yedirmek, içirmek, ev işleriyle uğraşmak gibi görevleri yerine getirmektedir. Tüm bu görevlerden de anlaşıldığı gibi kadının ev dışı önemli bir rolü yoktur. Sanayi devriminin başlangıç aşamalarında değişimin ilk işaretleri kendini göstermiş ve az çocuk sahibi olarak, çocuklara mümkün olduğunca iyi bakabilme fikri gelişmiştir (Özkalp, 2007:152).

17. ve 18. yüzyıllar boyunca kadının sadece bir eş ve anne olduğu, bu rolleriyle de evine ait olduğu görüşü neredeyse evrenseldir. 18. yüzyılın ortasından itibaren, 19. yüzyılın başında özellikle sanayi devrimi, makineleşmiş fabrikalar ve ev ekonomisinin çöküşü ile birlikte kamusal dünya ile evin özel alanı hiç olmadığı kadar birbirlerinden ayrılmıştır (Donovan, 1997:19).

18. yüzyılın sonunda devletin zenginliğini arttıracak bireyler yetiştirmesi hedeflenmiştir. Bunun için bebek ölümlerini engellemek gerekiyordu. Devlet eskiden ölüme terkedilen bebeklere ilgi duymaya başlamıştı. Bunun için annelerin çocuklarını emzirmeye özendirilmesi gerekiyordu. Tüm bu gelişmeler yüzyılın son çeyreğinde zihinsel bir devrim denilebilecek bir durumun oluşmasını sağladı. Annenin imajı, rolü ve önemi köklü bir değişikliğe uğradı. Annelik sevgisi yeniden ele alındı. Bu dönemde ideologlar iyi anne olan kadınların toplumda saygınlık kazanacağını, kadınların annelik rolleriyle aile içinde vazgeçilmez olacağını böylece vatandaşlık hakkı elde edebileceğini beyan ettiler. Böylece bu dönemden itibaren gelecekteki iki yüzyılda değeri artacak anne sevgisinin tohumları atılmıştır. Kadın, bebeğinin sağ kalması ve daha iyi yaşaması için özveride bulunmayı kabul etmektedir (Badinter, 1992: 116-117).

18. yüzyılda kadınların, anneliğin olumlu yönlerini fark etmeleri ve çocukların ölüm oranının düşürülerek yaşamlarının uzayabilmesi için üç ayrı söyleme ihtiyaç duyulmuştur. Bunlar; sadece erkeklere seslenen ekonomik söylem, her iki cinse de hitap eden felsefi söylem ve sadece kadınlara seslenen söylemdir. Ekonomik söylemle bebek ölümlerinin azaltılması böylece nüfus artışının sağlanması hedeflenmiştir. Bu söylemle insan gücünün devletin zenginliği için şart olduğu üzerinde durulmuştur. Aydınlanma felsefesi içerisinde eşitlik ve bireysel mutluluk propagandaları yapılmıştır. Eşitlikçi anlayış çocuğun sadece babanın hakimiyeti altında olmadığını, annenin de çocuğun üzerinde babanın sahip olduğu hak ve hakimiyete sahip olduğunu belirtir. Tüm bu gelişmelerle bu yüzyılda kadın ve erkek arasında gerçek eşitlik sağlanmasa da kadının konumunun erkeğinkine yaklaşmasını sağlamıştır. Bu durum kadının mutluluk arayışına girmesine neden olmuş ve mutluluğu arayan kadın gerçek mutluluğun aşktan kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu iki değer birleşimi çiftlerin birbirlerine, hatta çocukların da anne ve babalarına yaklaşımlarını sağlayarak annelik sevgisini yüceltmıştır (Badinter, 1992: 118-138).

19. yüzyıl ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş dönemidir. 1870'lerde Avrupalı kadınların yaş ortalaması 44 iken 1910'larda 52,4'e, 1920'lerde ise 60'lara çıkmıştır. Bu dönemde işçi kadınlar sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı sıklıkla çocuk aldırıyorlardı. Çünkü bu dönemde evli kadınlar bekar olanlara göre daha az maaş aldıkları gibi hamile olanların işlerinden atılma riski de oldukça yüksekti. 1890 yılında 15 tane Avrupa ülkesinin katıldığı bir kongrede çalışan kadınlara ilk kez 4 haftalık hamilelik izni hakkı verilmiştir (Sevim, 2005:36).

19. yüzyılda ailedeki çocuk sayıları yükselmeye, anneler çocuklarını uzun süre emzirmeye, zamanlarının büyük bir kısmını çocuklarının bakımına ayırmaya başladılar (Özkalp, 2007:152). Sanayileşme sürecinin etkisiyle kadınların ücretli çalışmaları teşvik edilmiştir fakat bu dönemde kadınların çalışması geçicidir. Çocuk sahibi olur olmaz tamamen işten ayrılır ya da tam günlük mesaiyi olmayan işlerde çalışırlardı. Bu dönemde Michelet'in 'emekçi kadının dine uygun olmadığı' ya da Jules Simon'un 'emekçi kadının artık kadınlık özelliklerini kaybetmiş olduğu' gibi sözler vardır. İşçi sınıfında bekâr bir kız çalışarak evine yardım edebilirdi fakat evli bir kadının çalışması kadının kimliğine uygun değildi. Çünkü anne ve eş rolünü

tehlikeye atabilirdi. Hatta burjuva sınıfında evli bir kadının evine para getirmesi yoksulluk göstergesiydi. Kadınlar ast görevlerde çalıştırılır ve verilen para her zaman erkeklerden düşük olurdu. Bu dönemde dişilik ve çalışma, annelik ve ücret arasında çelişki fikri hakimdi. Ev kadını kültürünün tarihi bu dönemde başlamıştır. Bu dönemde eş-anne-ev kadınına idealize eden ve dişil görevleri kutsal hale getiren bir anlayış doğar. Bu anlayış önce burjuva sınıfında sonraları ise toplumun her kesiminde kabul görür. Ruskin, yuvayı bir “rahibe manastırı” ve “rahibe-eş” tarafından korunan “kutsal yer” olarak tanımlar. Bu dönemde ev ve iş kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Erkek dışarıda çalışan kadın ise yuvasında eşine ve çocuklarına şefkat dağıtan bir varlık halini alır. Feministler sadece kadının erkeklerle arasındaki ücret farkını eleştirirken kadının ev içindeki görevlerini sorgulamaz. Marksistler kadınların ücretli bir işe girişlerinin gelişimlerinin geçiş noktası için kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Birinci ve ikinci dünya savaşı arasında “evde oturan” anne modeli baskındır. XX. yüzyılın başlarına kadar eş-anne-ev kadını soyut ve özerk bir birey değildir. Kadının mutluluğu kendi için değil, başkaları için yaşayan bir birey olmak koşuluyla gerçekleşir. Bu nedenle kadının ekonomik ve entelektüel bir özgürlüğü yoktur (Lipovetsky, 1999:155-158).

İki savaş arasında ABD’de bağlılık anlayışından çok çekicilik, tüketici mutluluk ile ilgili yeni bir imge oluşur. Afişlerde reklamlarda elektrikli süpürge, çamaşır makinesi, konserve yiyecekler gibi ürünler kadının özgürlüğünü kazanmasına neden olan kurtarıcılar olarak görülür. Ayrıca kadın gençlik, güzellik ve çekicilik terimleriyle bağdaştırılır. Kozmetik ürünler gençliği ve karı-koca arasındaki bağlılığı koruyabilecek araçlar olarak övülür. İyi eş ve anne ideali ortadan kalkmaz fakat dönemindeki mağduriyet retoriği iyi yaşama ve çekicilik gibi normlarla gizlenir. Satın almayla ilgili kararlar, zaman ve zahmetten tasarruf, çocuğun tüketim ürünleriyle büyümesi, cazibe modern eş-annenin temel özellikleridir (Lipovetsky, 1999:158-159).

XVIII. yüzyılın ortasından itibaren annelik toplumsal bir üstünlük halini alır. Rousseau ve Pestalozzi çocukların gelişmesi rolünde annenin vazgeçilmez işlevini anlatarak bu idealizasyonu güçlendirmiş, XIX. yüzyılda ise annenin bu yeri sağlamlaştırılarak bir sistem haline getirilmiştir. Bu dönemde evde babanın otoritesi

olsa da anne tek eğitimci olarak görülmektedir. Bu dönemde sadece annelik rolünün yanında annenin yaptığı ev işleri de yüceltilmiş, temiz ve sevgi dolu bir yuvanın erkekleri evine bağladığı ve toplumun mutluluğunun garantisi olduğu, hijyenin nesillerin geleceğini kurtardığı gibi fikirler benimsenmiştir. 1880'li yıllarda kızlar derslerinde ev işleri öğrenirdi. 1907'de ev ekonomisi dersi zorunlu olmuştur. Bu dönemde feministler ev kadınlığı ve anneliğin tam günlük işler olduğunu kabul eder ve ücretlendirilmesini ister (Lipovetsky, 1999:158-159).

1960'lı yıllarda evde oturan kadınla ilgili yeni bir devir başlar. Bu dönemde evde oturan kadın yerilmeye, çalışan kadın değer kazanmaya başlamıştır. ABD'de, 1979 yılında beyaz kadınların evde oturmasının doğru olduğuna inananların sayısı %80 olduğu halde 8 yıl sonra bu sayı %50'yi geçmiyordu. 1969 yılında Fransızların %46'sı sadece erkeklerin çalıştığı, kadının evde oturduğu bir aile modelini idealize ederken bu oran 1978'de %30'a indi. Günümüzde ise Fransızların %77'si evde hem kadının hem erkeğin çalışmasının zorunlu olduğu fikrini savunmaktadır. 1978 ile 1989 arasında kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada kadınların %80'i eğer profesyonel meslekleri olsaydı kesinlikle çalışmayı tercih edeceklerini belirtmiştir. 1990 yılında ise 10 Fransız kadından 9'u bir kadının meslek sahibi olmadan başarıya ulaşamayacağını düşünüyordu. Bu dönemde ailelerin kız çocuklarının eğitimine verdiği önem artmış, eğitim konusunda kızlara erkeklerle eş, eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmiştir. Kadının postmodern durumu sadece annelik ve eşlikten oluşan bir kimliği reddeder durumdadır. Günümüzde kadınlar sadece doğal doğurganlık işlevleriyle tanınmak istemezler. Onlar yetenekleriyle erkeklerden farklı değildirlir ve bu nedenle onlarla eşit maaşlar almaları gerektiğine inanırlar. Sanayi devriminden sonra çalışan kadın toplumsal kimliğini kazanması açısından önemli hale gelmiştir. Günümüzde kadınlar salt anne ve eş rolleriyle anılmayı reddetmektedir (Lipovetsky, 1999:165-170).

19. yüzyılda kadınlar ailelerine gelir getiren ikincil varlıklar olarak görülmeye başlanmış ve bu, kadınların yeterince eğitilmemesine ve düşük ücretlerle çalıştırılmasına neden olmuştur. Bu durum o zaman içerisinde yeni başlayan sendikalaşma hareketlerine karşı bir tehdit unsuru olarak görüldü. Çünkü dönemin sendikalaşma hareketlerinin amacı işverenlerden daha fazla ücret alabilmektir. İlk

kadın hareketleri daha iyi bir eğitim, kanun önünde eşit haklara sahip olabilmek, mal mülk sahibi olabilmek ve üniversitede eğitim görebilmektir. Yüzyılın sonuna doğru çalışan kadınların durumlarında iyileştirilme çalışmalarına gidildi. Çalışma saatleri ve gece mesaieleri azaltılmaya başlandı (Özkalp, 2007: 152).

19. yüzyılın ilk yarısında, orta sınıf aile yaşamı üretim süreçlerinden ayrılmaya başladığında, kadın ve çocukları koruyan ve dünyadaki kötülüklerden uzak olan bir ev fikri ortaya konuldu. Bu dönemde “kadın” kelimesi tamamıyla evle özdeşleştirilmişti. Kadın evinde oturandı. Kadındaki anne sıcaklığı üzerinde duruldu. Bu kavram dinle desteklenerek kültürümüzdeki önemli bir imge olarak üretildi (Davidoff, 2009:52).

XIX. yüzyıldan itibaren işçi sınıfında kadınlar “evin patronu” olarak kabul edilmiş ve erkekler tarafından kazanılan paralar ailedeki anneye verilmiştir. Böylece “bütçe anaerki” ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kadınının para kazanmaya başlaması, maço davranışların gözden düşmesi, evdeki kararların eşit alınmaya başlaması ataerki düzenin gerilemesine neden olmuştur. Çalışan çiftlerde babalar da evdeki pek çok işe yardımcı olmaktadır. Tüm bu ilerlemeler kadınların ev işleri konusundaki yükünü üzerinden almış değildir. Ev işi çalışan bir kadının yaşamında haftada ortalama 35 saatini alırken ona en iyi şartlarda yardım eden bir erkeğin bile haftada ortalama 20 saatini almaktadır. Çocuk bakımında ise kadınlar erkeklere göre iki kat fazla vakit harcamaktadır. ABD’de kadınlar ev işlerinin %75’ini yapmakta, erkekler ise günde ancak yarım saatlerini ev işine ayırmaktadır. Son yirmi yılda erkeklerin ev işlerine katkısı ancak %20 oranında artmıştır. Günümüzde ise İspanyol kadınlarının %79’u, İngiliz ve Almanların %70’i, Fransız ve İtalyanların %60’ı kocalarının evlerinde hiçbir iş yapmadıklarını belirtmektedir. Hazır yemekler, mikro dalga fırınlar, tam otomatik çamaşır makineleri kadınların evlerindeki işlerini büyük oranda azaltırken, çocuklarını yetiştirmede sportif ve kültürel faaliyetlerin artması zihinsel yükünü arttırmıştır. Çalışan annelerin 2 yaşın altındaki çocukları için günde iki buçuk saat, babaların ise 45 dakika ayırdığı görülmektedir. Boşanan çiftlere baktığımız zaman babaların %23’ü, annelerin ise %62’si çocuklarını yanına almıştır. Avrupa ülkelerinde ise 90 çocuktan 75’i anneye verilmektedir. Bu kararlar hakimlerin gelenekçi yapısıyla ilgili değil, çiftlerin anlaşmasıyla ilgilidir. Erkeklerin

ödemesi gereken nafakalara bakıldığı zaman ise üçte birinin tam olarak ödendiğini kalan üçte ikisinin bir kısmının ödendiği ya da hiç ödenmediği görülmektedir. Yaşamın her döneminde olduğu gibi kadının anneliği, erkeğin babalığından üstündür (Lipovetsky, 1999:182-190).

Osmanlı ailesi kadının ücretli iş gücü olarak evin dışına çıktığı bir aile yapısı değildir. Kadınlar sadece öğretmenlik yapar. 19. ve 20. yüzyıl başında manifaktür ile evde başlayan pazar üretimi, fabrika işçiliği, kamu hizmetleri, 1950 ve 1960'larda sanayi alanlarında başlayan gelişmeler Türk kadınlarını sanayi ve hizmet sektörlerine çekmiştir. Böylece Türk kadınları ücretli emektar olmaya başlamışlardır. Bu durum doğumların sayısında düşmelere neden olmuştur(Ortaylı, 2001:167).

Dünya Savaşı başlayınca Fransa, İngiltere gibi ülkelerde mecburen işçi sınıftaki kadınlar savaşa giden erkeklerin yerine savaş fabrikalarında çalışmaya, burjuva sınıfındaki kadınlar ise bilgi toplamak, ağır hastaları tedavi etmek, kaybolan insanları bulmak gibi işlerde görev yapmaya başladılar. Bu dönemde kadınların evlerindeki çocuklarını düşünmeden rahat çalışabilmeleri için işyerlerinde kreşler açıldı (Sevim, 2005:45-46).

SSCB'de kadınlar 1917'deki Bolşevik Devrimi esnasında aktif rol oynamışlardır. Bolşevik Devrimi'nin ilk sosyal içerikli kararları; sağlık sigortalarının oluşturulması, 16 haftalık ücretsiz doğum izninin kullanılması, kadınların hamilelikten dolayı işten çıkarılmasının yasaklanmasıdır. Evlilikte erkeğin egemenliği son bulmuş, mal varlığının yönetiminde iki tarafa da eşit haklar sunulmuştur. Boşanma kolaylaşırken evliyken ya da evlilik dışı sahip olunan çocukların durumu eşitlenmiştir (Sevim, 2005:47).

Faşist Almanya, İtalya, İspanya gibi devletlerde kadınları ailede kocaya ve çok çocuk doğurmaya teşvik eden bir toplum yapısı sistemleştirildi. Nazi Almanya'sında kadınlar için "çocuk, mutfak, kilise" sloganı benimsenmiştir (Sevim, 2005: 48).

20. yüzyılın başlarında kadınların toplum içerisindeki statüleri yükseldi. Teknolojik ve ekonomik değişimler kadının rolünü ve kimliğini değiştirdi. Anne sütünün yerine geçebilecek yiyeceklerin bulunması kadının evde kalma

zorunluluğunu ortadan kaldırdı. Kadının eğitim düzeyi arttırıldı. Çeşitli sosyal hizmet alanlarında personel ihtiyacının arttırılmasıyla her sınıftan kadına iş imkânı tanındı. Böylece yüzyılın sonlarına doğru evli ve çocuklu olarak çalışan kadınların sayısı arttı. 1960'larda başlayan yeni kadın hareketi ile kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin kaldırılması, kadınların erkeklerin yapabileceği her türlü işi yapabileceğinin gösterilmesi hedeflendi. Kadınlar tüm bu gayretlerine rağmen hala onlar için en önemli görevin annelik olduğu fikrini kabul etmekteydiler (Özkalp, 2007:153).

20. yüzyılda doğan çocuk sayısı azalmış, toplumların tüm kesimlerinde çocuk bakımı ailenin faaliyetleri arasında birincil öneme sahip hale gelmiştir (Davidoff, 2009:185).

Günümüzde annelik rolü kadına aile yaşamında önemli bir güç kaynağı olarak görülmektedir. Kadınlar erkeklerin çocuklarıyla ve ev işleriyle ilgilenmediklerinden yakınsa da aslında pek çok kadının kocalarının ev işleriyle profesyonel bir şekilde ilgilenmesinden yakındığı görülmektedir. 80'li yıllarda, Amerikalı kadınların %60-80'i bulan kesimi babaların ev işlerine ve çocuk bakımına fazla katılımını hoş bulmuyordu. Elisabeth Badinter, bu fenomenin kadınların kaybetmek istemediği annelik gücüne karşı bir direnç olduğunu belirtir. Ayrıca çalışan annelerin hem iş hayatlarını hem de annelik rollerini başarı ile yürütmekten gurur duyduklarını belirtir. Ev işleri angarya gibi görünse de aslında bunların aracılığıyla kendilerine ait bir dünyaları oluşmuştur. Postmodern toplumlarda ifade ve özyönetime engel oluşturan kültürel kodlar anlamını kaybederken iletişimsel bir dünya kurmayı amaçlayan kodlar etkilidir (Lipovetsky, 1999:190-194).

Günümüzde kamu alanındaki tutumlarda görülen bazı değişmelere rağmen aile üyelerine hizmet etmekten ve çocukları uygar erişkinlere dönüştürmekten sorumlu olan kişiler yine annelerdir (Davidoff, 2009:186).

1.4.3 Türk Toplumunda Annelik Rolü

Türk Toplumunda annelik kavramını ve anneliğin değerini açıklayabilmek için öncelikle Türk Toplumundaki aile yapısına göz atalım.

Gökalp, Türk Medeniyeti'ni üç ayrı devrede ele almaktadır.

- Eski Devir: Türklerin İslamiyet öncesi dönemi
- Orta Devir: İslam dinine girdikten sonra batı medeniyetini kabul edene kadar olan süreç
- Yeni Devir: Batı medeniyetinin kabul edildiği dönem

Yukarıdaki ayırımıda görüldüğü üzere toplumlardaki değişiklikler tarihsel süreçte kabul ettikleri dinler ve medeniyetlerle birlikte gerçekleşmiştir. Eski Türklerdeki "milli aile" görücü usulünün olmadığı, tek eşli kadınla erkeğin arasında eşitlik bulunduğu demokratik ailedir. Türk toplumlarının bir kısmında anaerkil bir aile yapısı vardı. Kızların kocalarını seçme özgürlüğü bulunurdu. Kadınlar çalışma hayatının tam ortasındaydı. Kadınlar kocaları ile birlikte pazara gider ve fiyatı belirlerdi. Anaerkil yapıda hakim olan erkek dayıdır. Dışarıdan evlenme esastır. Başka bir klana mensup olan erkek evliliklerde kadının totemini kabul eder. Türk Toplumunu göçebe yaşam sürmekteydi. Toprağa bağlı olmayan yaşamdan toprağa bağlı duruma geçilince totem dininin yerini atalar tapıncasına bıraktı böylece toplumda ataerkil bir yapı hakim oldu (Türköne, 1995: 67-74).

İslam öncesi Türklerin arasında en yaygın olan din, Şamanizmdi. Bu dine göre yaşamın başlangıcını ve koruyuculuğunu yüklenmiş olan tanrılar hep kadındı. Bu tanrıların en belirgin özellikleri de analık niteliklerini taşıyor olmalarıydı. Bu da bizlere gösteriyor ki çocuğu olan kadın saygın bir yere oturtulur, olmayan kadın ise hor görülür ve küçümsenirdi. Manas destanında çocuksuz bir kadının odun olan bir ağaçtan farkı olmadığı belirtilir. Karısı, çocukları ve annesi düşmana esir olan Salur Kazan öncelikle annesini kurtarmaya çalışmıştır (Sevim, 2005: 91-92).

Hititlilerde kraldan sonra en güçlü kişinin tavannah yani kralın annesi olduğunu görüyoruz. Saraydaki protokol sırasında da tavannah kraliçeden öncedir. Hititlerde aile yapısı ataerkindir. Kanunlarda eski Anadolu medeniyetlerinin etkisiyle matriyarkal esaslar vardır. Örneğin; anne istediği zaman çocuklarını aileden çıkarabilir ya da alabilir, dul bir kadına da kocasının ölümünden sonra veraset hakkı verilmiştir fakat yine de ailenin tek hakimiyeti babadadır. Boşanma sırasında çocuklardan sadece bir tanesi anneye bırakılırdı (Altındal, 1991: 23).

Sümerlilerde bir kadının çocuğu olmadığı takdirde erkek isterse o kadının yerine başka bir eş alabiliyordu. Sümerliler çok tanrılıydı ve tanrıçalar çok önemliydi. Bu durum da anaerkil aile düzeninden gelmekteydi (Altındal, 1991: 35).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aile yapısını incelediğimizde ailede çocuk babasının denetimi ve vesayeti altındadır. Fakat çocuğun eğitimi evde anneye ve babaanneye verilmiştir. Bu nedenle modernleşme devrinde yazarlar özellikle gazete makalelerinde ve roman türlerinde annenin eğitimi olması gerekliliğini ortaya koymuşlardır (Ortaylı, 2001: 98-99).

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar saray kadınları ve halktan kadınlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Saraylardaki kadınlar Osmanlı Sarayı'nın her türlü eğitim imkânından yararlanırdı. Köylü kadınların ise genellikle eğitim ve öğretimden yoksun bırakılmışlardı. Saraylı kadınların çocukları bey, paşa olabilmişken köylü kadınların çocukları ancak yine köylü olabiliyorlardı (Altındal, 1991: 73-99).

Türk Toplumunda kadın toplumsal olarak görünmez durumdadır. Kimliği akışkan durumdadır. Babası ve kocası olmak üzere iki erkek arasında gider gelir. Kadın evlenene kadar babasının soyundandır ve onun soyadını taşır, evlendikten sonra ise bu durum tamamen değişir ve kocasının soyadını alarak, nüfus cüzdanındaki kayıtları kocasının memleketine geçer. Günümüzde evlenen kadına babasının soyadı devam ettirmek şansı verilmişse de bunu kesinlikle tek başına kullanamaz, kocasının soyadını da almak zorundadır (Delaney, 2001: 182-183).

Ülkemizde kadınlar kocalarının evlerine gelin olarak gelirler. Evlenmeden önce "ele gitmek" deyimiyile bir kız babasının evinden ayrılacağını ve yeni girdiği

evde türlü türlü zorluklarla karşılaşacağını bilir. Tüm zorluklara göğüs germek yeni hanedeki herkesi ve her şeyi idare etmek zorundadır. Kadın olmanın temel kanunu, çocukluğundan itibaren küçük kıza öğretilen en önemli öğretilerdendir. Bu durum kentlerdeki kadınların yükseköğrenim görmeleri ve ekonomik özgürlüklerini kazanmaları ile azalsa da köylü kadınlar arasında bu durum devam etmektedir. Köylü kadınlar uzak yerlerden bir kişiyle evlendikleri zaman aileleri ile iletişim kurmaları güçleşir. Hane içinde kesin bir hiyerarşi vardır. Yeni gelin kayınvalidesine itaat eder ve diğer tüm eltileri ile anlaşmak zorundadır. Çocuk doğurduğu zaman ailede kabul görür. Kocasını ve çocukları ile ancak kayınbabası ölünce çekirdek bir aile oluşturabilir. Yıllar önce tanımadığı bir aileye gelin olarak gelen kadın oğulları büyüyüp yeni gelin getirdiği zaman yaşamındaki en güçlü zamanları yaşamaya başlar. Bu tarz yaşamlarda erkek çocuğun annesiyle olan ilişkisi güçlüdür. Herhangi bir çatışma anında eşinin yerine annesinin tarafında olabilir. Buradaki anne modellerinde oğullarına karşı hayranlık ve sevgi doludur. Oğluna karşı hoşgörülüdür, zaman zaman onu cezalandıran babaya karşı korur. Çünkü kadın oğlunu gelecekteki koruyucusu ve güvencesi olarak görür. Toplumsallaşmanın bu biçimi, kadınların ezilmesine bağlı bir sistemin devamını sağlar (Kandiyoti, 2007: 29).

Ülkemizde çalışan kadınların ev kadınlığı, annelik gibi geleneksel rolleri devam etmektedir. Toplumun gözünde ev işleri ve çocuk bakımı kadının görevleri olarak algılanır. Anaokulu ve kreşlerin azlığı, ücretlerinin yüksekliği çalışan kadınları zorlamaktadır. Çalışan kadınların bir kısmı kazandıkları paralarla ancak çocuklarına bakan kişinin ya da kreşlerinin aylık ücretlerini karşılayabilmektedir. Bu durum kadına hemen hemen hiç gelir getirmediği gibi çocuğunu başkalarına emanet etme zorunluluğu doğurmaktadır. Çalışma saatleri vardiyalı olunca bu sorunlar daha da ağırlaşmaktadır. Kadın vardiyalı çalışmaktan çok fazla para kazansa da çocuğuna vardiyalı çalışan bakıcı bulamamaktadır. Böylece çalışan annelerin bir kısmı yakın akrabalarından yardım almak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle anneler çocukları için kayınpederleri, kayınvalideleri, görümceleri, kayınları gibi akrabalarıyla birlikte yaşamaya başlamaktadır. Zorunluluk çocukların psikolojik durumlarını olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara da neden olmaktadır. Çaresiz kalan anneler çocuklarını şehir dışında bulunan anneanne ve babaannelerine göndermektedir. Diğer

bir durum da çocukların büyüyen kız çocuğuna bırakılmasıdır. Her ne kadar anne tüm çocuklarının eşit şekilde eğitim almalarını istese de küçük kardeşlerine bakmakla yükümlü olan kız çocuğunun eğitim hayatı kösteklenmiş olur (Elmacı & Oto, 1996: 78-80).

Ülkemizde meşru kadının tanımı çok kısadır. Geleneksel kadın kamusal alanda anne ve eş kimliğine sahip olan kadındır. Bu kadınlar sadece eşi ve çocukları için yaşayan bireylerdir. Bu özellikleriyle toplumda saygınlık kazanırlar, dışlanmazlar (Üşür, 1992: 134,142).

Evde erkek çocuklar anneleriyle karşı cinsten oldukları için simbiyotik özdeşleşme kuramazlar, erkek çocuk kendisini ev işi ve çocuk bakımı konusunda evden tamamıyla uzaklaştırmış olan babayla özdeşleştirmektedir. Böylece çocuk babanın evin dışında olduğu konusundaki bir görüşün etkisinde kalmaktadır. Kitle iletişim araçlarında erkek kimlik prototipi ortadan kaybolan babanın yerini almaktadır (Nare, 1996: 195).

Kadının para kazanması ailede söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Daha çok taksitle alışveriş yapan ailelerde kadınlar çalışıyorsa küçük orandaki tüm harcamalara kadın erkeğe danışmadan karar verebilmekte büyük harcamalarda ise erkeğe danışmaktadır. Bu tarz ailelerde eşler “aileleri ile ilgili kararları ortak aldığını” iddia etmektedirler (Elmacı & Oto, 1996: 81).

Bizim toplumumuz “ataerkil” bir aile yapısında gibi görünse de özünde “anaerkil” bir toplumdur. “Beşiği sallayan el evi de yönetir, anayurt, anavatan, anayasa” gibi pek çok deyişler de bunun en güzel kanıtıdır. Toplumzdaki kadınların birçoğunun ekonomik özgürlüğü de olmasa, aile birlik ve beraberliğine verilen önem toplumumuzda annelerin yerini güçlendirmiştir (Yavuz, 1996: 107). Geleneksel Türk toplumunun ataerkil yapısının tabii bir sonucu olarak kadın üzerinde erkek egemenliği gözlense de kadının, üstlendiği ev içi rolleri yerine getirmedeki ustalığı ile erkek karşısında sessiz bir iktidar oluşturduğu tespit edilmiştir (Özensel, 2004: 94).

Geleneksel rol ayrımı doğrultusunda kadınların görevlerinin “eş ve anne” olmakla sınırlanması ve bu durumun kadınlar tarafından da benimsenmiş olması, kadınların siyasal yaşamda bulunmasını engellemektedir. Siyasal yaşamda lider olmak toplumsal statüyü arttırmaktadır. Ailede egemen olan erkek parti yönetimlerinde de egemendir (Minibaş, 1996: 179-180).

Türkiye’de aile yapısı ve bununla doğru orantılı olarak ailede kadının yeri hukuksal desteklemelerle değişiklikler göstermiştir. 1926’da kabul edilen İsviçre Medeni Yasası erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini yasaklamış. Aile servetinin paylaşımında kadın ve erkeğe eşit haklar sağlanmıştır. 1930’da kadınlara yerel seçimlerde oy hakkı verildi. 1934’de değişen yasayla bu hak genel seçimleri de kapsadı (Özkalp, 2007: 136).

Ülkemizde sanayileşme ve kentleşme süreciyle aile yapısında değişiklikler oluştu. Çağdaş çekirdek aile yapısı ortaya çıktı (Özkalp, 2007: 136).

1.5. Feminist Teori

Feminist teori işlenirken feminizm kavramı açıklanarak feminizmin ortaya çıkış sebepleri ve sürecindeki faktörler incelenerek birinci feminist dalga, ikinci feminist dalga, kültürel feminizm, marksist feminizm, radikal feminizm, sosyalist feminizm, siyah feminizm, postmodern feminizm, varoluşçu feminizm, lengüistik feminizm, postfeminizm ve üçüncü feminist dalga konuları üzerinde durulacaktır.

1.5.1 Feminizm Kavramı

Feminizm diğer pek çok izmden farklı olarak kuramsal bir modele dayanmaz. Feminizmin tanımı sürekli bir değişim içerisinde. Çünkü feminizm farklı bilinç, algı ve davranışlara dayanır. Feminizm dünyanın farklı ülkelerinde farklı ifade edildiği gibi aynı ülkede yaşayan kadınlar arasındaki farklı kesimlerde de farklılıklar gösterir. Çünkü farklı eğitim düzeyindeki, farklı bilinçteki kadınlar için feminizm kavramının anlamı değişiklik göstermektedir (Sümer, 2011: 97).

Feminizm latince kadın anlamına gelen “femina” sözcüğünden türetilerek Fransızca’ya girer. Daha sonra womanism (kadıncılık) teriminin yerini alan bu kavram, Robert sözlüğünde kadınların toplum içindeki konumunu ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin olmuştur. Delmar’a göre en genel anlamıyla feminizm kadınların toplumdaki konumunun değiştirilmesidir. Mitchell, feminizmi kadınların toplumdaki ikincil konumunun ve baskı altına alınmalarının sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda neden ve sonuçlarının sömürü ve baskının sona erdirilmesi olarak tanımlamaktadır. Berktaş, feminizmin önemli bir ideoloji olduğunu bu ideoloji ile yeni bir insan tipi yaratmayı, kafamızdaki efsaneleri yok saymayı amaçladığımızı belirtir. Berktaş’a göre, feminizm özellikle aile yaşamını gözler önüne sermektedir. Çünkü aile kadının en çaresiz olduğu yerdir. Uzun yıllar dokunulmazlığı olduğu savunulmuştur. Bu yaşantının gözler önüne serilmesi çözüm için vazgeçilmez bir başlangıçtır. Badran ve Cooke’a göre, kendini feminist olarak belirtsin ya da belirtmesin kadınların durumunu ve konumunu ileri götürmeyi amaçlıyorsa o hareket feministtir (Sümer, 2011: 97-99).

Feminizmin prensipleri sadece kadınlar değil kadınlar, erkekler ve cinsiyetler arasındaki sosyal ilişkiler üzerinde çalışmaktır. Bu alanların her birinde insana özgü problemler anlaşılmalı çalışılır (Harding, 1986: 15). Feminizm farklı zamanlarda farklı yerlerde farklı insanlar için farklı anlamlar taşımıştır. Bu bağlamda farklı anlamlardaki bu kavramları kadınların önceliklerine ve ihtiyaçlarına göre yerleştirmek gereklidir (Moses, 2012: 773).

Caroline Ramazonoğlu'na göre, feminizmin kesin bir tanımlamasını yapmak zor olacaktır. Çoğu zaman feministler bile feminizmin tanımlamasını yaparken pek çok sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü farklı zamanlarda kadınlar için mücadele eden pek çok farklı kişi ve gruplar olmuştur. Bunların pek çoğunun da farklı politik amaçları bulunmaktadır. Bu çeşitlilik feminizmin tanımlanmasını güçleştirmiştir (Ramazonoğlu, 1998: 23-24).

Emine Öztürk ise feminizmin tanımını felsefi ve sosyolojik açıdan yapmıştır. Felsefi anlamdaki tarifine göre; feminizm, kadının tüm Avrupa tarihi boyunca ezilmesinden, cadı olarak adlandırılmasından, İncil'e dahi el sürmesinin yasaklanmasından, boşanma, mülkiyet ve miras gibi pek çok hakkının elinden alınmasından, Aydınlanma Çağı'nın, Fransız Devrimi'nin ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin kadınlara istedikleri hakları vermemeleri üzerine kadınların doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak 19.yüzyılda ortaya attıkları, fakat 21.yüzyıla kadar pek çok farklı kollara ayrılmış olan felsefi bir ekol ya da kuram olduğunu belirten Öztürk, sosyolojik açıdan tanımını ise ilhamını doğal haklar bildirgesinden alan; aile ve toplum içerisinde kadının lehine bir değişimi destekleyen, kadınların kamusal alanda erkeklerin sahip olması gereken tüm haklara sahip olmaları gerektiğini savunan, ev içerisindeki iş bölümünü, aile planlamasını ve kadınların işyerlerinde rahat çalışabilmeleri için uygun ortamlar oluşturulması gerekliliğini savunan toplumsal bir hareket ve bu hareketin temsilcilerinin çabaları ile sosyolojik araştırmalara konu olan sosyolojik bir vaka olarak tanımlar (Öztürk, 2011: 21-22).

Türkiye'de ve İslam Dünyası'nda feminizm kuramı "âlem-i nisvan" başlığıyla tartışmaya açılmıştır. Feminizm ve kadın hakları 19. yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında Türk-İslâm dünyasında kadınlardan önce erkeklerin mücadele alanı haline

gelmiştir. Halide Edip gibi mütefekkirler toplumdaki yönetici kesim tarafından himaye altına alınmıştır. Bu dönemde kadın hakları ile ilgili pek çok yazı yazılmıştır. Bu yazıların en önemli özelliği de birbirlerine olan benzerlikleridir (Ortaylı, 2001: 124).

Ramazanoğlu, feminizmin kesin bir tanımlamasını yapmazken feminizmin birçok türünün belirli ortak özellikleri olduğunu belirterek bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Feminizmin tüm türleri, kadınlarla erkekler arasında bulunan mevcut ilişkinin kadınları erkeklere karşı bağımlı kıldığını ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini savunur.
- Feminizm, çeşitli toplumlarda doğal ve arzu edilebilir sayılan pek çok durumu sorgulamaktadır.
- Feminizm insanlığın tüm tarihini ve geleceğini sorgulamaktadır.
- Feminizm sadece düşüncelerden ibaret değildir. Herkesin tüm olanaklarını geliştirebilme fırsatını bulabilmesi için dünyanın değiştirilmesi ve erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkilerin de yeniden düzenlenmesini amaçlar. Bu nedenle feminizm aynı zamanda politik pratiği de olan düşünceler dizisidir.
- Feminizm çok çeşitli politik pratikleri içerir. Fakat bu pratikler, kadınları kendi yaşamları üzerinde denetim sahibi yaparak cinsler arası ilişkileri değiştirmeyi amaçlar, bu durum örgütlü mücadeleyi doğurur. Bu nedenle feminizm tanımından dolayı kışkırtıcıdır.
- Feministlerin değişim yönündeki eylemleri her zaman direnişle karşılanmaktadır; ancak bu direnişin gücü ve niteliği değişebilir.
- Feminizm, bildiğimizi sandığımız konuları nasıl ciddi bir şekilde bildiğimizi ortaya atarak aklın, bilimin ve toplumsal teorinin sorgulanmasını sağlar (Ramazonoğlu, 1998: 26-27).

1.5.2 Feminizmin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Ortaya Çıkış Süreci

Feminizmin ortaya çıkmasında üç temel faktör bulunmaktadır:

- Feminizm Avrupa kökenli bir fikirdir. Ortaya çıkışındaki ilk sebep, Avrupa tarihi boyunca kadınlara yapılan zulüm, baskı ve haksızlıklardır.
- Aydınlanma Çağı felsefesindeki düşüncülerin Doğal Haklar Doktrininde kadınlara yer vermemeleri fakat kadınların bu felsefe içerisinde kendi hayatlarını sorgulamaları kendi haklarını savunmaları ve bunun için örgütlenmeleridir.
- Feminizm sanayi devrimi ile etkin hale gelmiştir (Öztürk, 2011: 23-40).

1.5.2.1 Birinci Feminist Dalga: Liberal Feminizm

Tarihsel olarak diğer yaklaşımlardan önce gelmektedir. Bu nedenle liberal feminizm bazı yazarlar tarafından ana akım feminizm (mainstream feminism) olarak adlandırılmaktadır. Liberal feminizmin dört temel unsuru vardır: Bunlar; bireycilik, özgürlük, sınırlı devlet ve piyasa ekonomisidir (Demir, 1997: 44).

Liberal feminizm, liberal felsefede erkeklerin sahip olduğu tüm doğal haklara kadınların sahip olması gerekliliğini savunmuştur. Liberal siyasal düşüncenin 300 yıllık tarihi boyunca sesini duyurmaya çalışmış ve bu düşüncenin içinde bulunan tüm değişim ve gelişimlerden etkilenmiştir. Fransız Devrimi'nin hemen ardından (Güriz, 2011: 70) liberal feministler 18. Yüzyılda erkeklerin sahip olduğu tüm doğal haklara sahip olmak istemiş, 19. yüzyılda ise kanun önünde eşitlik, mülkiyet hakkı ve oy kullanma hakkı için mücadele etmişlerdir. 20. yüzyılda liberal feministler, doğum ve çocuk emzirme gibi bazı hakların kadınlara verilmesi için devreye girerler (Demir, 1997: 46-47).

Feminist teori tarihinin ilk önemli eserleri ve isimlerini şöyle sıralayabiliriz:

- ABD’de 1790’da yayınlanan Judith Sargent Murrey’in “Cinsiyetler Arasındaki Eşitlik Üzerine” adlı eseri.
- Paris’te 1791’de Fransız Devrimi sırasında Olympe de Gouges tarafından basılan “Kadın Hakları” broşürü.
- 1792’de Mary Wollstonecraft tarafından yayımlanan “Kadın Hakları Savunusu” adlı kitap (Kayhan, 1999: 35).

Bu kuramın temsilcisi olarak 18. Yüzyılda Mary Wollstonecraft karşımıza çıkar (Güriz, 2011: 70). Wollstonecraft, kadının köle kalmasının nedenini erkeğe hizmet etmesini öğreten toplumsallaşma süreci olarak görmektedir. Wollstonecraft’ı ilgilendiren ikinci bir konu ise, erkeğin her zaman kadın ile erkek arasında durması, kadının herşeye güvenmesinin istenmiş olmasıdır (Kayhan, 1999: 36).

19. yüzyılda John Stuart Mill, kadın haklarının ve kadın-erkek eşitliğinin en güçlü savunucusu olmuştur (Güriz, 2011: 70).

Frances Wright, kadınların durumları hakkında düşünerek onlarla ilgili geleneksel rollerin neden var olduğunu bulabileceğini savunmaktadır. Sarah Grimke ise 1838’de yayımladığı “Eşitlik Üzerine Mektuplar” adlı eserinde kadınların haklarının erkekler tarafından tanınmadığı fakat kadın ve erkeklerin ahlaki ve düşünsel açıdan birbirleriyle eşit olduklarını savunur. Dönemin ünlü isimlerinden siyah kadın öncülerinden olan Maria Stewart ise köleliğin kaldırılması üzerine konuşmalar yapmıştır. Doğal haklar geleneğinden gelen feministler, kadınların birer vatandaş olarak erkeklerle aynı haklara sahip olduğunu savunur. Bu kuramı, kadınlara uyarlayan Elisabeth Cady Stanton da Duygular Bildirisi’nde aynı görüşleri savunur (Kayhan, 1999: 36-37).

Aydınlanmacı Liberal Feministler aşağıdaki ortak düşünceleri paylaşmaktadır:

1-Akla inanç. Bazı düşünörlere göre akıl ve tanrı eş anlamlı sayılır. Bireyin aklı içerisinde tanrısal bir kıvılcım bulunmaktadır. Bu kişinin vicdanıdır.

2-Kadınlarının ve erkeklerin fiziksel ve ruhsal olarak aynı özelliklere ve aynı yeteneklere sahip olduğu inancı.

3-Toplumsal değişimin en iyi yolunun eğitim olduğuna inanç.

4-Bireyin yalnız olduğuna inanç.

5-Aydınlanma kuramcıları doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır (Donovan, 1997: 27-28).

Liberal feministler, kadınların özel alana hapsolmasına karşı çıkmaktadır. Bu türdeki düşünörlere göre, kadınlar bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için farklı alanda mesleklere sahip olmalıdırlar (Donovan, 1997: 34).

Liberal feminizmin temel özellikleri; eğitimde fırsat eğitliği, kamusal alana çıkış, ekonomik eğitlik, siyasal ve hukuksal eğitlik, özel alanın yeniden düzenlenmesi olarak sıralanabilir (Demir, 1997: 49-55).

Liberal feminizmin günümüzde savunduğu temel görüş, erkeğin kadının üzerindeki hakimiyetinin kaldırılması, erkeğe ait olan kamu alanı ile kadına ait olan özel alan fikrinin kesinlikle reddedilmesidir. Bu yaklaşıma göre, kadın da erkek gibi özerk ve rasyonel bir kişiliğe sahiptir. Bu nedenle o da erkek gibi seçimlerini yapmak konusunda özgür olmalıdır. Liberal feminizmle bağlantılı olan bir diğer akım ise kültürel feminizmdir. Kültürel feminizmin siyasi bir düşüncesi yoktur. Kültürel feminizmde amaç kadına hürriyet tanınması ve kadının bağımsızlaşmasıdır (Güriz, 2011: 70-71).

1.5.2.2 İkinci Feminist Dalga: Kadın Özgürlüğü Hareketi

İkinci feminist dalga 20. yüzyıl boyunca şekillenmiştir. İkinci dünya savaşından sonra kadınların kamusal alandaki haklarının yitirilmesi, toplumsal rollerin anne, eş ve ev kadınına indirgenmesi bu hareketin başlamasında itici güç olmuştur. İkinci dalga feminizm, kadını toplumsal her alanda özgür kılma; çocuk doğurma, büyütme gibi cinsiyet bağlantılı her türlü rolden uzaklaştırmayı hedefler (Sümer, 2011: 116-117).

1.5.2.3 Kültürel Feminizm

19. yüzyıl feminist kuramındaki önemli eğilimlerden biri kültürel feminizmdir. Kültürel feministler siyasal değişimi amaçlamaz geniş bir kültürel değişim ararlar (Sümer, 2011: 122).

Liberal feminizmin aksine kadınla erkek arasındaki farklılıklar yerine kadının kuvvet, gurur, kamusal yenilenme kaynağı olarak kabul edilen farklılıkları üzerinde durur. Kültürel feminist teoride anaerik bakış açısı bulunmaktadır. Bu görüşün temelinde dişil özelliklerle yönetilen bir kadın toplum görüşü bulunmaktadır. Barışçevlik, işbirliği, farklılıkların bir arada bulunması bunlara dahildir (Sevim, 2005: 61-62).

Kültürel feminizm doğal kadınlığın ve kadınlığın esaslarının onaylandığı bir ideolojidir. Kültürel feministler sadece sosyal sistemin ya da ekonomik kurumların değil çağdışı fikirlerin de düşmanıdır (Alcoff, 1995: 436).

Kültürel feminizm, kadınların ürettiği ancak kayıt altına alınmamış olan kültürel ürünleri araştırarak ortaya çıkarmayı hedefler. Amacı, maskülen kültürel kimliğe ek olarak feminen kültürel kimliği ortaya çıkarabilmek ve böylece kültürü cinsiyetsizleştirmektir. Bu kuramı savunanlar kadının toplumdaki ikincil konumunun kültürden kaynaklandığını savunarak kültürün kadını neden bu şekilde konumlandığını açıklamaya çalışır (Sümer, 2011: 122).

Kültürel feminizmin ortaya çıkışı 19. yüzyıla dayansa da ikinci yükselişi 1970'lerdeki Amerikan hareketinde radikal feminizmin kollarından biri olan çağdaş kültürel feminizm olarak karşımıza çıkar. İkinci dalga feministler, kadın kültürünü ortaya çıkarmanın geçmiş deneyimleri ortaya koyacağını ve bu durumun da toplumsal cinsiyet kavramının neden-sonuç ilişkisinin kavranması açısından önemli olduğunu savunurlar (Sümer, 2011: 128).

1.5.2.4 Marksist Feminizm

Marksizm, dağıtım ve sömürü ilişkilerinin içine kurulmuş, fakat bunu yaptığı sırada sömürülenlerin cinsiyetlerini göz ardı etmiştir. Marksizm kadınların erkekler tarafından ezilmesini, sömürülmesini vurgular. Marksist feminizmin hedefi, cins ilişkilerinin işleyişini tarihsel materyalizmin dayandığı üretim süreçlerinden ayrı ya da onlarda bağlantılı olabildiği yerlerde belirlemektir. Bundan dolayı cinsel örgütlenme, ev içi üretim, ev işleri vb. üretim tarzındaki değişimler, dağıtım ve sömürü sistemleri arasındaki ilişkileri keşfetmek Marksist feminizmin amaçlarından sayılmaktadır (Sümer, 2011: 128).

19. yüzyılın ortalarından sonra liberal feminizmin tezlerinin getirdiği çözümlerin uygulanabilirlikleri hakkındaki düşünceler Marksist feminizmin doğmasına neden oldu. Marksizmin temel iki özelliği diyalektik materyalizm, sınıf çözümlemesidir. Marksizm, insanları tek tek değil sınıflar olarak ele alır. Marksist feminizmde liberal feminizmin önerdiği çözümlerin etkili olamayacağını çünkü sınıflı toplumlarda eşit haklara sahip olmanın mümkün olamayacağını kadının baskı altında olmasının nedenini de kapitalizm olarak göstermektedir. Kadınların kurtuluşunun sosyalist sisteme geçmekle mümkün olduğu savunulmaktadır (Demir, 1997: 55-56).

Marksist feministlere göre kadının kötü durumda olmasının tek nedeni sınıf farklılığıdır. Kadınların işçi sınıfı ve burjuva sınıfı ile arkadaş, eş, kardeş ve anne olması buldukları sınıfları değiştirmekteydi. Marksist feminizme göre ev işlerinin ücretlendirilmesi için mücadele veren kadınlar, işçi sınıfına benzer bir bilinç kazanmaktadır (Demir, 1997: 56-57).

Marksist feminizmde kadınların çocuk bakımı ve ev işlerinin toplumdaki ikincil konumundan kurtulması için bazı çözümleri bulunmaktadır. Bunlar; ev işlerinin toplumsallaştırılması ve ücretlendirilmesidir (Demir, 1997: 59-60).

Marksist feministlerin pek çoğu feminizmi bir burjuva hareketi olarak değerlendirmiştir. Feminizmde cinsiyet farkının sınıfın önüne geçmesinin, sınıf önceliğinin önüne geçtiğini ve böylece işçi sınıfının hareketini böldüğünü

savunmuşlardır. Feministler ise Marksizmi üreme olayına ve cinsiyet durumuna yeterince önem vermemekle suçlamaktadır. Bu nedenle Marksist feministler kadın ve iş ilişkileri üzerinde durmuşlardır (Sümer, 2011: 131-132).

Marksist feministlerin özellikle üzerinde durduğu konular üç ayrı grupta toplanır:

- 1) Ailenin kapitalizmle ilişkisi
- 2) Kadının aile içinde yaptığı işlerin değersizliği
- 3) Kadınların düşük ücretli, değersiz ve sıkıcı işlerde çalıştırılması (Demir, 1997: 59).

Kadınların ezilmesi sorununa Engels'in çözümü ev işini toplumsal bir endüstriye dönüştürerek, kadınların da toplumsal işgücüne katılmalarını sağlamaktır. Böylece Engels toplumun ekonomik birimi olan tek eşli ailenin ortadan kaldırılmasını teşvik eder. Marx ve Engels'e göre bu düşünceler komünizmde gerçekleştirilecektir. Daha sonraki yıllarda Marksist ve komünist programın temelini bu düşünceler oluşturur. Birinci dalga Marksist kuramcılar sorunu komünist kuramın içinde ele alırlar. Marksist feminizmin öncüleri Lenin, Alexandra Kollontai, Clara Zetkin ve Rosa Luxemburg'dur (Sümer, 2011: 132-133).

Marksist feministlere göre ev işlerinin ücretlendirilmesi konusundaki görev devlete düşmektedir. Bu nedenle tüm toplumsal yapıyı etkileyecek makro düzeyde düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Devlet kadınlara yeterli ücret ödemediği zaman grev yapabilme hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Grev, boşanma, ev işlerini yapmama ve çocuk doğurmama şeklinde de olabilir. Çocuk sahibi olup olmama konusunda kadınlara hiçbir baskının yapılmadığı ve bu gibi konularda tam serbestie sahip olabilecekleri yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Sümer, 2011: 134-135).

Kısacası, aralarında önemli farklılıklar bulunmasına rağmen temelde Marksist çözümlemenin toplumsal sorunlara ilişkin bölümlerinin kadın sorunlarına da uygulanabileceği noktasında yoğunlaşmaktadırlar. Kadın sorunlarının kadının üretim

sürecindeki durumunun analiziyle mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. Buna göre toplumsal sınıf mücadelesinden ayrı olarak kadın sorunlarını anlamak mümkün olmadığı gibi, sınıfsal yapı korunduğu ve çelişkiler devam ettiği sürece kadın sorunlarının sona erdirilmesi imkânsızdır (Sümer, 2011: 136).

1.5.2.5 Radikal Feminizm

Radikal feminizmin, 1960'lı yıllarda kadın-erkek ilişkilerini ve kadınların toplumsal konumlarını farklı bir perspektiften değerlendirerek dönemin feminist yaklaşımlarına karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Demir, 1997: 63).

Radikal feminist kuram, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında New York ve Boston'da gelişmiştir (Sevim, 2005: 75; Öztürk, 2011: 91). Radikal feministlerin açıklamalarına göre bu teorinin ortaya çıkış sebebi, kadınların kurtuluşu ile ilgili mevcut teorilerin yetersiz olmasıdır (Sevim, 2005: 75).

Radikal feminizm erkek egemenliği üzerine kurulmuş olan patriyarkal sisteme karşıdır. Bu yaklaşıma göre batı kültürü kadının dışarıda bırakılmasına karşı kurulmuştur. Radikal feministler, patriyarkal sistemin kadının doğurganlığı ve cinsiyetin denetlenmesi yoluyla kadınları baskı altında tuttuğunu savunmaktadırlar. Bu düşünce akımına göre, kadınlar ayrı bir sınıf oluşturmalı ve erkek egemenliğinden kurtulmak için çalışmalıdırlar. Erkek kadın üzerinde hakimiyet kurmakta ve onun hayatını umursamamaktadır. Kadını bir obje olarak gören sisteme şiddetle karşı çıkmakta ve kadınlara özellikle hamilelik döneminde özel ilgi gösterilmesi gerektiği savunulmaktadır. Radikal feminizme göre insanlık tarihinin en önemli çatışması cinsiyet çatışmasıdır. Bu çatışmayı ortadan kaldırmak için kadının üremede ve üretimde etkin konuma getirilmesi gerekmektedir. Toplum hayatında radikal bir değişimin oluşabilmesi için üreme olayının denetimi kadınlara bırakılmalıdır (Güriz, 1997: 72-73).

Kadını “anne” erkeği “baba” yapan biyolojik farklılık, gebelikten korunma, kısırlaştırma ve kürtaj gibi teknolojilerle eski anlam ve işlevini kaybeder. Suni döllenme, anlaşmalı annelik gibi yöntemlerle, uygun yasal düzenlemeler

getirildiğinde çocuk dünyaya getiren ve fakat bu çocuğa bakmak istemeyen kişi ona bakmakla yükümlü tutulamayacaktır. Radikal feministlerin bir kısmı annelik ile ilgili genel anlayışa karşı çıkmaktadır. Bunlara göre yerleşik annelik anlayışı üç yanlış mite dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, her kadının anne olma ihtiyacı olduğuna dair olan inanıştır. Bu düşünce sistemine göre annelik tamamıyla toplumsallaşmanın bir sonucudur. Toplumda kız ve erkek çocuklarını birbirinde ayıran özellikler çocuklara aşılalmazsa kız çocukları böyle bir duyguya ihtiyaç duymayacaktır. İkinci mit, çocuk sahibi olmayan kadınların tatminsiz olacağı ile ilgilidir. Eğer annelik toplumsallaşmanın ürünü ise annelik içgüdüsel bir durum değildir. Bu nedenle bir kadının çocuk sahibi olma isteği sadece toplumsallaşmanın bir sonucudur. Üçüncü mit ise, her çocuğun anneye ihtiyaç duymasıdır. Radikal feministler her çocuğun büyümesi sırasında anneye ihtiyacı olduğunu kabul etmektedir. Bu teoride karşı çıkılan ihtiyaç duyulan annenin biyolojik anne olma zorunluluğudur. Radikal feministler, biyolojik anne, sosyal anne, bakıcı gibi tek bir anneden oluşan çözümler yerine çoklu anneliğin çocuğun toplumsallaşmasında daha etkili olacağını savunmaktadırlar. Bu durum ailenin ortadan kaldırılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Radikal feministler evliliği kadınlara eziyet etmenin temel bir formüleştirmesi olarak kabul ederler. Bu nedenle bu kurumun reddini radikal feminizmin temel bir işi olarak değerlendirirler. Diğer bir radikal grup bu görüşlerin tam aksine biyolojik anneliği savunmaktadır. Bu düşüncede olanlara göre sorun biyolojik annelikten kaynaklanmamaktadır, asıl sorun onun toplumsal olarak kurulmasından meydana gelmektedir. Radikal feministler kadınların kendi bedenlerinin kontrolünü ele geçirmeleri gerekliliğini savunmaktadırlar. Kadınların az veya çok doğurması devlet politikası durumundadır. Bu politikayı meydana getirenler de erkeklerdir. Radikal feministlere göre her toplumda iki tür kültür vardır. Bunlardan birincisi görülen erkek kültürü diğeri ise evrensel kadın kültürüdür. Radikal feministlere göre her toplumda mutlaka kadın kültürü mevcuttur. Radikal feministlere göre liberal ve marksist feministler erkek kültürünü ve değerlerini içselleştirmiş durumdadırlar. Bu nedenle kadınların erkeklerin standartlarında yaşamalarını isterler. Radikal feminizme göre ise kadının kurtuluşu ancak erkekten farklılaşmasından geçmektedir. Radikal feminizmin uzun dönemdeki amacı kadın kültürlü yeni bir toplum oluşturabilmektir. Bu düşüncede kadın yüceltilmektedir.

Kadının ruhu, vücudu yüceltilir. Regl, kadına bahşedilmiş bir lütuf olarak gösterilir. Radikal feminizme göre kadınların anneliği ve doğurganlığı terk etmelerinin sebebi patriyarkal sistemdir. Bu sistem ortadan kalkınca biyolojik annelik kadın için bir felaket olmaktan çıkar. Bu teoride güzel bir dünya kurmak için sadece patriyarkal sistem ve kapitalizmin ortadan kaldırılması yetmemektedir, savaşlar, ırkçılık gibi özünde erkek egemenliği olan durumlar ortadan kaldırılmadıkça bu dünya düzelmeyecektir (Sevim, 2005: 75-85).

1970'li yıllardan itibaren bazı feminist gruplar arasında ekofeminizmi yayılmaya başlamıştır. Kadınlar çevre kirliliği ve nükleer enerji kullanımına karşı mücadele etmiş ve insanları bu mücadeleye davet etmişlerdir (Güriz, 2011: 75).

1.5.2.6 Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminist, feminizmin 1970'lerde doğan genç bir koludur. Sosyalist feministler, Marksist ve radikal feminizmin sorunlarını dikkate alarak ikisi arasında bir sentez yapmaya çalışmışlardır. Sosyalist feministler Marksist feministlerin yaptığı gibi Marks ve Engels'in görüşlerinin dışında hiçbir görüşe ihtiyaç duymadan kadın sorununun ancak sınıfsız bir topluma ulaşarak çözüleceğini savunmuşlardır. Kadın sorununun Marksist feministlerin yaptığı gibi ekonomi ve sınıf kategorileri altında toplanamayacağını savunmuşlardır. Sosyalist feministlere göre Marksizm ve feminizmin birlikteliği mutsuz bir evliliğe benzer. Çünkü Marksist feministler, Marksizmin ve feminizmin tek kaynağının Marksizm olduğunu savunur. Oysa sosyalist feministler bu durumun sağlıklı bir birliktelik olduğunu, bu iki kavramı birbirinden ayırmak gerektiğini savunur (Demir, 1997: 71-73).

Sosyalist feministler ikili sistemler teorisi ve birleşik sistemler teorisi adı verilen iki ayrı teori geliştirmişlerdir.

İkili Sistemler Teorisi: İkili sistemler teorisini savunan feministler arasında bazı farklılıklar vardır. Bunlardan bazıları patriyarkiyi maddi olmayan kökenleriyle, diğer bir kısmı ise maddi olan kökenleriyle açıklar. Patriyarkinin sadece maddi

temelleri olmadığını savunan feministlere göre kadının toplum içerisindeki yeri onun üretim, çocukların toplumsallaştırılması ve toplumsallaşma gibi unsurlar ekonomik ilişkilere indirgenerek açıklanamaz. Örneğin aile kurumu, ekonomik ihtiyaçların giderilmesi anlamında ekonomik bir birim iken kadın biyolojisi ile sosyal çevre arasındaki etkileşimin bir sonucu olması nedeniyle biyososyal, kadın ve erkeklerin arasındaki ilişkileri belirlemesi açısından ideolojik bir kurumdur. Bu nedenle bu kurumda sadece üretim tarzlarının değiştirilmesi biyososyal ve ideolojik yönleri değiştiremeyeceği için patriyarkinin ortadan kaldırılarak kadın sorununa çözüm getiremeyecektir (Demir, 1997: 77).

Birleşik Sistemler Teorisi: İkili sistemler teorisini eleştiren sosyalist feministler, birleşik sistemler teorisini meydana getirmişlerdir. Buna göre patriyarki ve kapitalizmi birbirinden bağımsız olarak ele almak beraberinde pek çok problem getirecektir. Marksist teorideki sınıf çözümlemesi yerine işbölümü çözümlemesinin merkeze konulmasının kadınların ezilmesi sorununu açıklayabileceği savunulmaktadır. Böylece kadınların neden düşük ücretle çalıştırıldıklarını ve daima emir aldıklarını açıklamak kolaylaşacaktır (Demir, 1997: 77).

Sosyalist feministler yabancılaşma olgusuna da yeni boyutlar getirmiştir. Kadınların cinsellik, annelik ve entelektüel alanlarda yabancılaştığı belirtilmektedir. Jaggar, kadın sorununu meydana getiren bu üç çeşit yabancılaşmayı şöyle açıklamaktadır (Demir, 1997: 78).

Cinsellik: Kadınlar vücut bakımı, giyinme, fazla kiloları verme gibi eylemleri kendisi için yaptığı söylense de aslında bunları kendilerini erkeklere beğendirebilmek için yapmaktadırlar. Kadınlar erkeklerin gözüne girebilmek ve kendilerini beğendirebilmek adına bir yarış içindedirler (Demir, 1997: 78).

Annelik: Kadınların kaç çocuk doğuracağına başkaları tarafından karar verilmesi onları annelik deneyimine karşı yabancılaştırmaktadır. İşgücüne ihtiyaç duyulan toplumlarda kadının isteklerine bakılmaksızın fiziksel olarak yetebildiği kadar çocuk yapması beklenir bunun tam aksine çocuğun iktisadi bir yük olarak görüldüğü toplumlarda ise kadının isteği gözardı edilerek çocuk doğurması

engellenir. Ayrıca çocuk bakımı konusunda uzmanların öncülüğünde geliştirilen teknikler de anneleri çocuklarına karşı yabancılaştırmaktadır (Demir, 1997: 79).

Entelektüel Alan: Kadınlar düşüncelerini kamuoyunda açıklamaktan çekinmekte ve çoğunlukla erkekler tarafından belirlenen düşünceleri benimsemeye zorlanmaktadırlar. Bu durum da onları zihinsel yeteneklerine karşı yabancılaştırmaktadır. Çağdaş dünyada kadının konumunu anlamak onun yabancılaşma derecesini anlamakla mümkün olacaktır. Kadın sorunlarının çözümü ise farkına varılan yabancılaşmanın içine sindiği kurumsal, kültürel yapıları dışına atmakla mümkündür (Demir, 1997: 79-80).

1.5.2.7 Siyah Feminizm

Siyah feminizm, 1980'lerde gelişti. 1980'li yılların sonunda var olan feminizm, ırkçı ve etnosentrik olduğu gerekçesiyle eleştirildi. 1970'li yıllara kadar siyah kadınlar edebiyat eserlerinde bir kenara itildi. Siyah kadınlar çalışmak zorunda bırakılmış, eğitim hakkı elinden alınmış, beyaz kadınların hizmetçiliğini, beyaz bebeğin zorla sütanneliğini yapmak zorunda bırakılmış, beyaz sömürgeci tarafından cinsel olarak taciz edilmiş ve kötüye kullanılmıştır (Sümer, 2011: 149-152).

ABD'de yaşayan siyah feminist Audre Lorde, siyah kadınların hem ırkçılığı hem cinsiyetçiliği bir arada yaşadığını belirtir. Ona göre siyah kadınlar bu iki tip baskıyı bir arada yaşarlar. Bu durum siyah kadının feminist kuramın önemli kavramlarını yeniden sorgulamasını ve feminist deneyimlerini pratiğe dönüştürmesini sağlamıştır (Sümer, 2011: 152).

1.5.2.8 Postmodern Feminizm

Feminizmin özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ortaya çıkan entellektüel çevre içerisinde oluşan fikir akımlarından kaynaklanan çeşitleri için

postfeminizm sözcüğü kullanmaktadır. Modernizme yönelen eleştiriler, zamanla postmodernizmi, postmodernizm de post feminizmi doğurmuştur (Öztürk, 2011: 99).

1.5.2.9 Varoluşçu Feminizm

Postmodern feminizmlerden ilkidir. Bu teorinin en önemli çalışmalarından ikisi Simon de Beauvoir'ın *The Second Sex* (İkinci Cins) ve Mary Daly'nin *Beyond The God Father* (Tanrı Babadan Ötede), eserleri olup ideolojik önermelerini varoluşçuluktan alırlar (Öztürk, 2011: 100-101).

Varoluşçu feminizmde, kadının varoluş süreci içerisinde “kendi başına bir varlık” olmadığını, “kendi için bir varlık” olduğunu belirtir. Kadını kadınsı; erkeği ise erkeksi cinsel isteklerin çatışmasının doğurduğu bir tür olarak tanımladığını belirterek psikanalizme karşı çıkar. Varoluşçu feminizme göre cinsellik için sadece bir boyuttur, onu her şeymiş gibi görmek doğru değildir. Bunlarla bağlantılı olarak kadının erkek gibi cinsel organı olmadığı için ikincil konumda olması gerektiği Freudcu görüşe tamamen karşı çıkar. Kadının ötekileştirilmesi, toplumda kadının erkeğe göre ikincil konumda olması yine ancak kadınlar tarafından çözülecektir. Kadınların birincil düşmanın dışarıdaki ögeler değil, kendi kafalarında kabul ettikleri ve içselleştirdikleri engellerdir. Bu engelleri kaldırabilecek, kafalarındaki düşünce yapılarını değiştirebilecek olanlar yine kadınların kendileridir (Sevim, 2005: 71-74).

Varoluşçu feminizmde kadınlar özne konumundadırlar. Erkeklerin onları öteki konumunda yaşamaya zorladıkları bir dünyada yaşarlar. De Beauvoir, erkek kadın diyalektiğinin hastalıklı kültürel bir yönü olduğunu ileri sürer. Kadın bedeninin kalıtsal olarak yabancılaşmış olduğundan bahseder. De Beauvoir, anatominin yazgı olduğuna inanmaz, kendi vücudu aracılığıyla dünyaya bağlı olduğu konusunda ısrar eder. Ona göre erkek bedeni, özgür yaratıcı iken, kadın bedeni kısıtlayıcıdır. Bu durumda kadınlar özgürleşme sürecini göze alamazlar ve her zaman toplumun onlara uygun gördüğü rol içerisinde bulunmayı tercih ederler (Öztürk, 2011: 105-106).

Varoluşçu feminizmde önemli olan bir diğer düşünür de Mary Daly'dir. Mary Daly'nin *Beyond The God Father* ve *Gyn/Ecology* ile birlikte, ikinci feminizm

dalgasında gelişen feminist kurama bir katkıdır. Varoluşçu teolojik yaklaşım, özgürleştirme teolojisinin de bir başlangıcıdır. Bu teoloji özellikle bir siyah teolojisi olarak James Cone tarafından ortaya atılmıştır. Black Theology and Black Power eseri ile ilk defa belirtilen görüş, Mary Silk tarafından “Is God Feminist?” adlı bir kitapla feminist teolojiye de aktarılmıştır. Ayrıca daha sonraki evrelerde Black Theology and Feminist Theology adlı eserin yazarı olan Pauli Murray, özgürleştirme teolojileri gibi feminist teolojinin de kadınların deneyimlerinden kaynaklı yazıldığını, amacının Hristiyan toplumlarını bazı radikal siyasal ve sosyal değişikliklere yönlendirmek olduğunu söyledi. Böylece varoluşçu feminizmin postmodern feminizme, modernist feminizmlerin cesaretle sorgulanmaya başlanması, birey olarak ele alınıp üst anlatılardan ve tüm genelleyici yorumlardan uzaklaşması, feminist teolojinin varoluşçu feminizm içinde oluşmuş olması ve bilinçleşme sürecini ilk defa varoluşçu feministlerin ele almış olmalarıdır (Öztürk, 2011: 106-107).

1.5.2.10 Lenguistik Feminizm

Postmodernizmin analitik araçlarından olan yapı çözümlemesi, dil çözümlemesi, söylem çözümlemesi feministler tarafından da kullanılmaktadır. Mary Jeo Frug’un dil/söylem çözümlemesinin postmodern feminizmde kullanılması hususundaki görüşleri önemlidir. Feminist yaklaşım dil çözümlemesini üç biçimde kullanmaktadır. Bunlar:

- 1) Kadın ve erkeğin nitelik ve özelliklerinin metinlerde kullanımının çözümlemesi üzerinde durmak
- 2) Kadın ve erkeklere ilişkin kültürlere bağlı olarak değişiklik gösteren farklı tipleme ve söylemler üzerindeki ikilemler üzerinde durmak
- 3) Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hitabet yoluyla nasıl kullanıldığını ortaya koymak (Demir, 1997: 102-103).

Postmodern sonrası en önemli iki feminist akımdan biri, Lenguistik Feminizm ya da Fransız Feminizm dediğimiz akımdır. Lenguistik feminizm yapısalcı ve

postyapısalcı akımların feminizme uygulanmasıyla oluşmuştur. Yapısalcılık insanın dili değil dilin insanı ürettiğini belirten bir dil felsefesi akımıdır. İnsan bütün dilsel yapıların bir ürünüdür. Bu bakış açısıyla feminizme yaklaşılması neticesinde farklı okumalar ve yaklaşımlar ortaya çıkarılmış ve feminist edebiyat eleştirisi de buradan doğmuştur. Postyapısalcı düşünce, her yeni okumada insanın da dili oluşturduğunu, her insanın okuduğu eseri kendince bir şeyler katarak yeniden yazdığını söylemektedir. Bu düşünceye göre insan bütüncül bir özne değildir; temelinde onu yapılandıran dildir. Tüm sosyal bilimler insanı tarif etmişlerdir, fakat sadece dil, insanı türetmiştir. İnsan da dili okuma yoluyla üretmiştir. Lenguistik Feminizm Fransa'da ya da Fransız düşünürler tarafından ortaya çıkarılmıştır. Fransız feministleri, patriyarkal ideolojinin temelini dilde olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle kadının toplumda ikincil konumda olmasının gerçek sebebinin dil olduğunu düşünerek dil üzerinde çalışmaktadırlar. Fransız feministleri özellikle Derrida'dan ve ayrıca bazı yapısalcı ve postyapısalcı düşünürlerden etkilenmişlerdir. Lacan da önemli lengüistik feminizm temsilcilerindendir. Dünya dilin imkânları ile kurulabildiğine göre kavramlar arası güç ilişkilerini bilmeden dünyayı tanımak mümkün değildir. İnsan cinsiyet farkı olmaksızın dilin ürünüdür. Özellikle üç feminist düşünür Julia Kristeva, Luce Irigaray ve Helen Cixous kadının ikincil durumunun toplumsal durumdan dolayı değil dilin kendisinden kaynaklandığını iddia eder. Gerçek olan her şey erkekler tarafından üretilmektedir. Kadının ikincil durumunun tamamen ortadan kaldırılması için patriyarkal zihniyeti barındıran bir düşünce biçimi olan falosentrizmi tekrar gözden geçirmek ve yok etmektir. Bu çerçevede dilin kullanımında kadınların konumu ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2011: 108-113).

Türkçe'de "adam olmak", bilim adamı", "devlet baba", "toprak ana", "kız gibi", İngilizce'de insan anlamında "man", "mankind", insan hakları anlamında "rights of man", başkan anlamında "chairman" insan kelimesine zamir olarak "she" değil, "he" nin kullanımı dil üzerindeki patriyarkal etkilerin bir sonucudur. Bunların dışında bu düşüncede kadınlarla erkeklerin dilin kullanımları arasındaki farklılıkları üzerinde durulmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalarda kadınların dili kullanımında erkeklerden daha muhafazakâr, dikkatli, duygusal sıfatları çok fazla

kullandıkları; katılık ve kesinlik ifade etmeyen esnek cümleleri kullanmaya daha yatkın oldukları görülmektedir. Bunun sebebi kadınların iktidar sahibi olmamalarından kaynaklanmaktadır. Erkekler, kamusal konularda kadınların görüş belirtmesini hiç istememişler hatta onların görüşlerini veto ederek, kamusal konuları kendi tekelleri altına almışlardır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kurulması, yeniden üretilmesi ve sonraki nesillere iletilmesinde dilin önemli bir konuma sahip olması feministlerin bu konu üzerinde yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Temel noktaları ve feminist düşünceyle ilişkileri bağlamında sunulan varoluşçuluk, postyapısalcılık, Fransız feminizmi ve postmodernizmin postmodern feminizme temel oluşturan unsurları aşağıdaki beş noktada toplanmaktadır.

- 1) Söz merkeziliğin eleştirisi
- 2) Farklılıkların, yerelliklerin ve özgürlüklerin önemi ve ele alınış biçimi
- 3) Yapı çözümçülüğünün sosyal bilimlere uygulanması
- 4) Çoklu söylemlerin varlığının kabul edilmesi
- 5) Öznellik (Demir, 1997: 106-113).

1.5.2.11 Postfeminizm

Postmodern feminizmin en önemli özelliği özcülüğü reddetmesidir. Postmodern düşünce toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi düşüncelerin belirleyiciliğine karşı çıkmaktadır. Bir toplumda kadının etkilediği veya etkilendiği tek bir toplumsal kategori yoktur. Kadın farklı zamanlarda farklı toplumsal kategorileri etkiler ya da bundan etkilenir. Zaman içinde pek çok kategorinin anlamları değişebilir ya da ortadan kalkabilir. Bu nedenle tek bir kadın tipi ve bununla doğru orantılı olarak tek tip kadın sorunu bulunmayacaktır. Post modern feminizmin ikincil en önemli özelliği totalitarizme ve evrenselciliğe karşı çıkmaktır. Bunun tam karşıtı olan yerelciliği ve çoğulculuğu savunur. Bu nedenle genel yargılar içeren evrenselleştirilmiş kadın tiplerine şüphe ile bakar. Bir diğer önemli özelliği de pragmatizm ve yanılabilirliktir. Postfeminizme göre bir düşünce akımının değeri onun işe yararlılığı ve sosyal

sorunlara çözüm getirmesi ile olmaktadır. Bu teoriye göre feminist teorilerin yanılma payı mevcuttur. Bu düşünce akımına göre çocuk bakımı, toplumsal güvence ve konut gibi sorunlar bir çok kadının ortak sorunudur fakat evrensel düzlemde bakıldığında bütün kadınların sorunu değildir. Bir başka önemli özelliği de çoğulculuk ve yerelliktir. Meta anlatılarını reddetmesi de önemli bir özelliğidir. Tüm kadınların kurtulacağı tarzında anlatılan öykülere kesinlikle karşı çıkarlar. Postmodern feminizm, modernizmin temel öğretilerinden olan düalizmi de reddeder. Modernist düşünce erkek/kadın, gündüz/gece/, anne/baba, zihin/beden gibi ikilemlere dayanır. Postmodern feminizm kadın ile erkek arasındaki bu ikilemleri ortadan kaldırma eğilimindedir. Postmodern feminizm, kadın ve erkeğin nasıl var olduklarını anlamaya çalışır (Öztürk, 2011: 119-126).

1.5.2.12 Üçüncü Feminist Dalga

İkinci feminist dalga, 1960'larda başlamış ve 1980'lerde bitmiştir. Bu tarihten sonra yerini değişen zamanların gelişmelerine ve değişimlerine cevap verecek yeni bir feminizm hareketine bırakmıştır. Bu akımlar yenilenen ve gelişen dünyada kadınların ihtiyaçlarına uygun olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımlar arasında hem benzerlikler hem ayrılıklar vardır. Bazen de eski akımlardan etkilenmiştir. Yeni feminizm akımlarının hepsini kapsayacak şekilde oluşan akıma üçüncü dalga feminizm denir. Günümüzde yeni feminizm akımları ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazılarına göre artık feminizme ihtiyaç yoktur. Çünkü günümüz kadınları güçlüdür. Feminizm eskisi gibi politik bir hareket değildir. 1990 yılında Newsweek'te yayımlanan "The Death of Feminism" başlıklı makaleye göre feminizm ölmüş, kadınlara ise ağır iş gücü, yalnızlık ve az maaştan başka bir şey bırakmamış hatta erkekleri de sorumluluklarından kurtarmıştır. Yeni feminizm akımlarına verilen ortak terim üçüncü dalga feminizmdir. Üçüncü dalga feminizm, etnik, cinsel ve ekonomik olarak farklı grupları içinde barındırması ve farklılığı ortaya çıkarmasıyla diğer feminizm hareketlerinden ayrılır. Bu akım genellikle internet, televizyon, müzik sektörü ve dergiler gibi alanlarda sürdürülür (Sümer, 2011: 171-175).

1.5.2.13 Etnik Feminizm

Çok kültürlü feminizm olarak da adlandırılan etnik feminizm; feminizmin genellikle beyaz kadınlar tarafından yönlendirildiğini, farklı etnik gruplara ait beyaz olmayan kadınların onlarla dayanışma içine giremeyeceğini ve bunun sonuçsuz kalacağını belirtir. Bu tarz feminizmde kadınlar, kendileriyle aynı etnik gruba ve ırka dahil kadınlarla aynı paylaşım alanını kurarlar. Kapitalist ve ataerkil sistemde benzer dışlanmışlığı yaşayan farklı etnik gruplara ait kadınlar da ortak bir feminist alanı paylaşırlar (Sümer, 2011: 179-180).

1.5.2.14 Lezbiyen Feminizm

Lezbiyen feministler 1970'ler boyunca diğer feministlerin tutumlarını eleştirdiler. Onlara göre lezbiyenlik, "Kadınların Özgürleşme Hareketinin Kalbi"dir. Çünkü erkek egemen bir toplumda kadınların özgürleşmesi erkeklerle ilişki halindeyken mümkün olmayacaktır. Ancak lezbiyenlikle erkeklerden tamamıyla kurtulabileceklerini ve böylece aralarındaki gerçek dayanışmanın meydana gelebileceğini savunurlar (Sevim, 2005: 86-87).

2. MEDYADA KADININ TEMSİLİ VE ALIMLANMASI

Bu bölümde televizyonda kadının temsili ve alımlanması ile izleyici ve alımlama konuları farklı program türleri incelenerek açıklanacaktır.

2.1Televizyonda Kadının Temsili Ve Alımlanması

Kitle iletişimi alanında yapılan pek çok araştırma medya içeriğinin ekonomik, politik ve ideolojik etmenlerle ilişkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bunlarla bağlantılı olarak toplumların kültürleri, inançları ve toplumsal cinsiyet algıları da medya içeriğinin oluşmasında etkilidir (Yanıkaya, 2009: 459).

Kitle iletişim araçları, toplumsal çatışmanın dolayımlandığı, toplumsal değişimin tartışıldığı araçlar olduğundan toplumsal gerçekliği dolayımlanmış, bir tarzda yansıtarak dile getirirler. Kitle iletişim araçları izleyici kazanmak için inandırıcı olmak zorundadır. Bunun yolu da toplumsal gerçekliğin yeniden üretilmesinden geçer. Bunun için kendi ürünlerindeki ideolojiyi hafifletebilir ya da altını oyabilirler. Böylece izleyici kitlesini memnun etme ve herkes için bir şey sunabilme şartı, ideolojik hegemonyanın parçalanmasına neden olabilir (Adorno, 2009: 33-34).

Eskiden toplumsallaşma sürecinde en önemli etken anne-babalar, arkadaş grupları ve okuldu. Çağımız modern toplumlarında ise radyo-televizyon ve sinema dolaylı yoldan toplumsallaşma sürecini en fazla etkileyen kitle iletişim araçlarıdır. Bunların arasında en etkili olan ise televizyondur. Günümüzde insanlar televizyondan gördükleri ile iyi yaşam koşullarını ve politikasını öğrenmektedirler. Başka bir deyişle televizyon, insanların dünya görüşlerini değiştirmekte ve toplumu aynı yolda birleştirmektedir. Kitle iletişim araçlarının tümünün ortak noktası bireylerin düşünüş tarzlarını etkileyerek, belli bir sentezi ve ortak bir davranış biçimini kazandırmaktır (Özkalp, 2007: 109-110).

Kentleşme ile kitle iletişim araçları yeni sosyal gruplar oluştururken toplumsal ilişkileri de değiştirmektedir. Geleneksel toplumlardan kopan kişilerin kent yaşamına

yönelmesiyle yeni meslek grupları ortaya çıkmış ve bireylerin beklentileri ve gereksinimleri değişmiştir (Minibaş, 1996: 177).

Adorno, günümüzde kültürün hiç olmadığı kadar bütünleşmiş ve birleşmiş durumda olduğunu belirtir. Bu durum, her şeye benzerlik bulaştırır. Filmler, radyolar ve dergiler kendi içerisinde söz birliği içindedir ve birlikte bir sistemi meydana getirirler. Kültür meta üretimini sağlayan bir sanayi haline gelmiştir. Kültürel üretim, kapitalist ekonominin vazgeçilmez bir parçasıdır. (Adorno, 2009: 19).

1982 yılında Hobson'un ev kadınlarıyla yaptığı çalışma, toplumsal cinsiyet perspektifinden medya kullanımı odaklı pek çok çalışmaya temel oluşturmaktadır. Brundson, kimliğin toplumsal olarak inşa edildiği medyadaki program türlerinin kültürel yapıyı örnek aldığını dolayısıyla medyadaki programlarla toplumsal cinsiyet kavramının yeniden yapılandırıldığını belirtmektedir (Cangöz v.d, 2009: 253).

Timisi'ye göre çocuk programları toplumsal cinsiyet ve geleneksel değerleri aktarmaktadır. Bu programlarda cinsiyet taraftarlığı açıkça belirtilmektedir. Bu programlarda kadınların geleneksel rollerini izleyen çocuklarda bu rollerin kadınların görevleri olduğuna dair yargılar oluşur ve bu yargıları kuşaktan kuşağa aktarırlar (Timisi, 1997: 25).

Medyanın sunduğu gerçeklikler medya kurumlarının, metinlerin ve izleyicilerin arasında geçen bir müzakerenin ürünüdür. Fiske, medya metinlerinin çok anlamlı olduğunu ve medyanın dışilikle ilgili farklı pek çok anlam türettiğini belirtir (Zoonen, 2002: 491).

Sosyal bir kurum olarak kabul edilen annelik farklı kültürlerde büyük farklılıklar gösterir. Annelik, televizyon dramaları ve filmlerden oluşan kurmaca medyada sıklıkla temsil edilir ve yeniden üretilir. Yeniden üretilen bu annelik kavramlarının her biri farklı kültürel yapılarla çevrilir. Kültür anneliğin ne anlama geldiğini ve nasıl şekilleneceğini bizlere anlatır (Özmen, 2011: 1-2).

Popüler kültürün hedef kitlesi kadınlardır. Betty Friedan kadınlarla yaptığı pek çok görüşmede popüler kültürde verilen iletilerle kadınların yaşamları arasında çelişkiler bulunduğunu tespit etmiştir (Rakow, 1995: 30).

1970'li yıllardan beri feminist yazarlar televizyona artan bir ilgi göstermişlerdir. Bu ilgi televizyon ve kadın arasındaki ilişkinin yeni bir araştırma alanı olarak gelişmesine neden olmuştur. Televizyonda son yıllarda kadına yönelik olan programlar artmıştır. Bu yayınlarda geleneksel kadın tiplerinin yanında daha güçlü kadın modelleri ortaya çıkmıştır (Çelik, 2000: 2).

Zoonen'dan aktaran Çelik, feminist iletişim çalışmalarının cinsiyet temelli toplumsallaşma ve ideoloji konularına katkı yapan ürünler verdiğini belirtmiştir. Bunlar, cinsiyet temelli olan toplumsallaşma ve kalıp yargıların toplumsallaşma süreci içerisinde toplumun sürekliliğini sağlamak için yeniden üretilmesi sürecinde medyanın, özellikle televizyonun rolünü sağlayan araştırmaların yapılmasına ve medyayı kapitalist ve ataerkil düzeni meşrulaştıran, normalleştiren, yayın içerikleriyle bu düzenin yeniden üretilmesini sağlayan ideolojik bir aygıt olarak kavramlaştıran araştırmalara önderlik etmişlerdir. Tuchman, televizyonun kadını ev kadını ve anne olmadıkça önemsiz gören mesajlar yaydığını belirtir. Örneğin toplumsallaşma varsayımına dayanan çalışmalar, televizyon programlarında kadının güçsüz, erkeğe bağımlı olarak tanımlanmasını kadının karalanması olarak görmektedirler. Bu algı içinde üretilen çalışmalar, toplumun egemen değerlerini yeniden ürettiğini bunun sebebinin ise bunları yapan kişilerin yine erkek olmalarından kaynaklandığını belirtir. Kitle iletişim araçlarının rolünün kesintisiz ve tek biçimli bir etki yarattıkları ön kabulüne dayanarak, Zoonen, kadınlar ve kadınlık hakkındaki kalıp yargısal, ataerkil ve hegemonik değerleri aktardığını savunur. Medya, toplumsal değerleri toplumun sürekliliğini sağlamak amacıyla aktarır, ya kadın bedenini nesneleştirerek kadın deneyimlerini baskılar ya da kapitalist ve ataerkil düzeni normalleştirerek onun ideolojik içeriğini gizler (Çelik, 2000: 2-9).

Seidman, erken dönem feminist çalışmaların, karı-koca, anne-baba gibi rolleri içeren medyadaki başat imgelerin, kalıp yargılara dayalı olan karakterlerin rolü üzerine yoğunlaştığını belirtir. Bu yaklaşımlar, kadının gerçekte ona ait olmayan bir imge etrafında inşa edildiğini öne sürerken, karmaşık insan yapısını basite indirgeyerek kadını ikinci statüde bir varlık olarak tanımlar. Gledhill, bu yaklaşımı taklitçi temsil kuramlarına benzerliği açısından eleştirir. Medya temsilinde Stuart inşacı yaklaşımı benimseyen Stuart Hall'un izinden gider. Kadın kategorisinin bütün

kadınların kendilerini tanımlayacakları ortak, homojen bir gruba gönderme yapamayacağını öne sürerek toplumsal cinsiyetin toplumsal kimlikleri kesen bir özelliğe sahip olduğunu belirtir (Adaklı Aksop, 2000: 122-123).

Timisi, kadını ikincil konumda gösteren cinsiyetçiliğin toplumdaki kurumlar tarafından yeniden üretildiğini, kitle iletişim araçlarının da bu durumu sağlayan ideolojik bir olanak olduğunu belirtir (Timisi, 1997: 24-25).

Medyada ideoloji ve temsil sorunu önemlidir. Medyada ideoloji metinlerin okunması ve izlenmesi ile kabul edilir. Böylece bir metni okumak ya da izlemek onun içinde barındırdığı ideolojiyi kabul etmek, okumamak ya izlememek bunu reddetmek anlamına gelir. Medyada genellikle egemen söylemler temsil edilmektedirler. Bu durum toplumsal cinsiyet temsillerinde sorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelenk, 2005: 81).

Kadının medyada temsil konusuna göz atıldığında, özellikle televizyondaki farklı tarzdaki tüm programlarda kadınların anne, eş, şiddete uğrayan zavallı bireyler olarak ya da cinsel yönleri öne çıkarılarak gösterildiği görülmektedir. Kadınların bunlar dışında farklı rollerinin gösterildiği olsa da bunlar oldukça kısıtlıdır. Kadınların medya metinlerinden aldıkları hazlar kültürel popülizme doğru kayılarak var olan ataerkil sistemin pekiştirilmesini sağlamaktadır (Zoonen, 2002: 465).

Dişiliğin duygusallık, uysallık, birliktelik gibi değerlerden oluştuğu, erilliğin ise bunun tam tersi değerleri benimsediği varsayılır. Biz bu değerleri medyanın ailedeki annelik rolü aracılığıyla ya da medyada toplumsallaştırılan aktörler aracılığıyla normal kabul etmeyi öğreniriz (Zoonen, 2002: 483).

Liberal, radikal ve sosyalist feminist söylem, medyanın ataerkil değerleri aktaran temel araç olduğunu ve bunun toplumsal kontrol düzenlemeleri olarak hizmet ettiğini savunmaktadır. Liberal feminist söylem bunlara ek olarak medyanın sürekliliği, düzeni ve egemen değerleri güvence altına almak için cinsiyetçi toplumsal mirası aktarır (Zoonen, 2002: 487-488).

Çocukluğumuzda annelerimiz babalarımıza “bey” diye hitap ederdi. Bu ailede annenin babaya gösterdiği saygı ifadesiydi. Çünkü baba ailede hakim durumdaydı.

Son yıllarda özellikle medyanın etkisiyle kadın problemleri ve kadın hakları toplumumuzun önemli konularından biri haline gelmiştir. Kadınların toplumlarda lider olması, bir devletin cumhurbaşkanı veya başbakanı olması medyada toplumların prestiji olarak yansıtılmaktadır (Aksoy, 1996: 94-95).

Horace Newcomb'un The Most Popular Art (En Popüler Sanat) adlı eserinde pembe dizilerin en sıradan sanat biçimi olmasının yanında televizyon sanatının en gelişmiş biçimlerinden biri olduğunu belirtir. Bu yapıtların "süreklilik" ve "mahremiyet"i barındırdığını, özellikle karakterler ve kişilerarası ilişkilerin işlendiğini belirtilir. Newcomb, kadınların dizilerdeki karakterlerin yaşamlarının ve eylemlerinin kendi yaşamlarının bir parçası haline geldiğine inandıklarını savunmuştur. Modleski ise pembe dizilerin kadınların günlük yaşantısına tümüyle uygun olduğunu sadece televizyon sanatının değil tüm popüler anlatı sanatlarının temelini oluşturabileceğini savunmaktadır. Pembe dizilerin en önemli yanlarından biri pek çok karakteri kendi içinde barındırmasıdır. Bu da izleyicinin pek çok karakterle kendini özdeşleştirebilmesini sağlamaktadır (Modleski, 1995: 101-102).

Mattelart kadınların melodram dizilerinden çok zevk aldıklarını bu nedenle bu dizileri büyük bir beğeniyle izlediklerini belirtir. Mattelart bu dizilerin kadınların ruhsal yapısına çok uygun olduklarını belirtir (Rakow, 1995: 31).

John Cawelti ise melodramları şu şekilde tanımlar:

"(melodramların) merkezinde dünya düzeninin özde 'doğruluğunu' gösteren ahlâki düşlem yer alır... Bu nedenle, melodramların olay örüntüsü ve karakterleri genellikle oldukça karmaşıktır; kendi eylem çizgisini izleyen tek bir başoyuncu ile özdeşleşmek yerine, melodram tipik olarak bizi bir çok yaşamla hayali olarak buluşturur. İkincil olay örüntüleri çoğalır ve bakış açısı bizi bir yargılar karmaşası ile bağlantılandırmak için sürekli olarak değişir. Bu karakterler ve olay örüntüleri karmaşası içinde kişisel yazgıların işleyişinden çok dünyanın temelini oluşturan ahlâki süreci görürüz." (Modleski, 1995: 102-103).

Dorothy Hobson pembe dizileri evlerinde izleyen kadınları araştırdı. Bu dizilerin kadınların ev içi rollerine uygun olduğunu gösterdi. Hobson izleyicilerin kaçış için televizyon izledikleri yönündeki genel düşüncüyü reddeder. Hobson'a göre kadın izleyiciler pembe dizilerdeki belirli karakterlerle zaman içinde özdeşleşirler. Kadınlar dizilerde hem kendilerinin hem de gerçek yaşamdaki diğer kadınların ortak

sorunlarını görmekte-dirler. Dizileri izlemekteki amaçları aslında buradaki sorunların nasıl çözümlendiğini görebilmektir.

“Onlar (izleyiciler) televizyonun önünde oturup, hiçbir zihinsel etkinlikte bulunmaksızın diziyi olduğu gibi almazlar. Öyle görünüyor ki, izledikleri dizinin üretimine katkıda bulunmayı ve metni geliştirmek için kendi bilgilerini katmaya çabalyorlar. Bir pembe dizinin günlük bir dizi için oldukça düşsel görünen öyküleri sempatik izleyiciler aracılığıyla dönüştürülür. Bu izleyiciler okuma yoluyla öykü çizgisini, ardında yatan düşünceyi açığa çıkaracak biçimde soyarlar ve geriye kalan iskeletin kavranmasıyla ilgili bir anlayış geliştirirler.”(Rakow, 1995: 31).

Modleski pembe dizilerde genellikle iki ayrı kadın tiplemesinin bulunduğunu belirtir. Bunlar iyi anne ve kötü kadındır. İyi anne: Ev kadınının dikkate alındığı öykülerde kadın ailenin devamlılığını sağlar. Bu dizilerde genellikle ideal aileden bahsedilmez. Bu aileler içerisinde karışıklık olan ailelerdir. Anneler genellikle fedakâr annelerdir. Pembe dizilerde kural olarak hoşgörüyü karşılanabilecek ve sonunda bağışlanabilecek sorunlara yer verilir. Bu sorunlar arasında kadınların kariyer yapmaları, kürtaj, evlilik öncesi, evlilik dışı cinsel ilişkiler, alkoliklik, boşanma ve zihinsel hatta fiziksel şiddet yer alır. Kötü Kadın: Dişil özelliklerini kullanarak kendi emellerini başkaldırı üzerinde gerçekleştirmek için her yolu deneyen biridir. Kötü kadın istediği erkeği elde etmek için hamile kalır ya da hamile olduğunu belirtir. Çocuğu varsa çocuğunu bu yönde emellerini gerçekleştirmek için kullanır. Bu durumda gebelikle ilgili hassas durum erkeğin omuzlarına biner (Doğaç, 1999: 49-50).

Pembe dizilerin özne/izleyicisinin ideal anneler için kurulduğu söylenebilir. İdeal anne tüm çocuklarından daha akıllı olan yani tüm çocuklarıyla özdeşleşebilen ailenin çatışan isteklerinin hepsinin üstesinden gelebilen, kendine ait hiçbir isteği ve hakkı olmayan kişidir. Bu durum pembe dizilerin iyi anne karakterleriyle donatılmasına neden olur. Pembe diziler ailenin vazgeçilmezliğini vurgular. Pembe diziler bunu yaparken ideal aile yapısını değil içerisinde sürekli kargaşa olan aile yapısını işler. Böylece dizideki her karakterle özdeşleşen izleyici/annenin hem suçluya hem de kurbanı sempati duyması sağlanır. Çünkü anne affedicidir. Pembe dizilerde olan sorunlar bağışlanabilecek yapıdadır. Bu sorunların içerisinde kadınların kariyer yapmaları, kürtaj, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkiler, alkoliklik, boşanma, zihinsel ve fiziksel şiddet yer alır. Bunlar aile yapısını sıkıntıya

sokacak sorunlardır. Fakat hiçbir sorun aile yapısını tamamen çökertecek homoseksüellik gibi sorunlar değildir. Pembe dizilerin tutucu olduğuna inanılan bir yapı vardır. Bu görüşün tam aksine pembe diziler aslında liberaldirler. Anne ailedeki en liberal kişidir. Pembe dizilerdeki anne karakterleri çok yönlüdürler. Çok yönlülüğüyle hiçbir zaman kalıcı sonuca ulaşmazlar. Böylece hiçbir pembe dizide her annenin kesin yargıları yoktur. Pembe dizilerin içinde nefret edilen bir karakter vardır. Bu kadın izleyici için ideal olan benliğin olumsuz imgesidir. Pembe dizilerdeki olaylar genellikle acıdır. Fakat bu acı olayları dayanılmaz hale getiren kötü kadın karakteridir. Bu kötü kadın karakteri kimi zaman “kötü anne”dir. Toplum tarafından “kötü anne” olarak alımlanan anne modeli, çocuklarının hayatlarını kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışan, onların evliliklerini bozmaya uğraşan anne ya da asla kocasının ailesini kabullenemediği için onlardan öç almaya çalışan bu sebeplerden dolayı çocuklarını onlara karşı kinle nefretle dolduran kadındır. Bir başka “kötü anne” modeli ise boşanma esnasında karşımıza çıkar. Bu karakter çocuklarının babalarını onları görmekten men eder. Bir başka kötü anne karakterinde ise anne, çocuğunun geleceğini bilinmezlikte bırakarak boşandığı eşinin tekrar kendisine dönmesini sağlar (Modleski, 1995: 103-107).

Pembe dizilerde kötü kadın dişil zayıflıkları kendi yararları için kullanır. Örneğin; evlilik dışı gebe kalmak bir kadın için utanç verici bir durumdur. Fakat kötü kadın rolündeki karakter evlenmek istediği bir erkekle kendine hakim olamadığı bir anda birlikte olarak ondan gebe kalır. Böylece emellerine ulaşır. Bu durumda gebelik artık erkek için bir yük haline gelir. Yani kötü kadın karakteri, toplumdaki kadın ve erkek rollerini tersine çevirir. Bu kadın sadece gebelik gibi durumları değil aynı zamanda hastalıkları da kendi emelleri doğrultusunda kullanır. Örneğin; felç olmak insanlar için dayanılmaz bir durumken kötü kadın için kimi zaman bir lütuf haline gelir. Felç olup yürüyemediği için kocası ona acır ve bırakmaz. Sağlığına kavuştuğu zaman terk edileceğini bilen kadın, tekrar yürümeye başlasa bile bunu herkesten saklar ve sadece amaçlarına ulaşabilmek için felçli bir insan olarak yaşamına devam eder. Pembe dizilerin izleyicisi “iyi anne” olarak inşa edilen kadındır. İyi anne olan izleyici, dizideki kötü kadın karakterine karşı öfke duyar. Bu durum kadının kadına karşı duyduğu öfkeden oluşan kısır bir döngüdür. Dizilerde kötü kadın karakterleri

ıslah edilse bile mutlaka yerine hemen bir başka kötü karakter getirilir. Kötü kadın bazen acılar çeker ama asla çektiği acılar yaptığı kötülüklerle iyilerin çektiklerinden daha kötü değildir (Modleski, 1995: 103-107).

Deirdre D. Johnston ve Debra H. Swanson'a göre, Amerikan dramalarındaki annelik özel alan ile sınırlandırılmıştır. Bassin ve Kaplan'dan aktarıldığına göre annelik biyolojik bir olgu değildir. Toplumsal ve sosyal bir olgu olan anneliğin nasıl şekilleneceğini bize kültür öğretir. Feminist çalışmalara göre beyaz-orta sınıftaki anneler ideal anneleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda karşımıza iki farklı anne temsili çıkmaktadır. Bunlar: İyi anne ve kötü annedir. Burada tanımlanan "iyi anne" çalışmayan ve sürekli çocuklarıyla ilgilenen annelerdir. Kötü anneler ise, çalışan ve devamlı yorgun, mutsuz olan bu nedenle çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenemeyen annelerdir (Johnston ve Swanson, 2003: 21-22).

Mitsel söylemleri kullanan medyada anne temsillerine sıklıkla rastlanılmaktadır. Gerçeklerle olan uyumsuzlukları gidermek üzere zıtlıklar ve kesin tanımlamalara başvuran mitsel söylem kadına "iyi ve kötü" etiketlerini yapıştırır. Örneğin; anne ve bakire iyidir, cinselliği kullanarak erkekleri etkilemeye çalışan kadın ise kötüdür (Türkoğlu, 2000: 76).

Çalışan annelerle ilgili bir diğer mitsel söylem çocuklarının üzerinde etkisinin olmamasıdır. Araştırmacılar çalışmayan annelerin çocuklarını daha iyi koruyup kollayabildikleri ile ilgili bir mit olduğunu belirtmektedir. Kadın dergilerinden Murphy, kadınları üç ayrı sınıfa ayırmıştır. Bunlar :1-Beyaz dünyanın beyaz, çalışan ve orta sınıf anneleri, 2-Domestik kadınlar, 3-Güzel olmaya ve tüketmeye odaklanan kadınlardır. Kaplan 1980'den sonra kadınların çalışma hayatına girmesiyle anneliğin dönüşüme uğradığını belirtti (Johnston ve Swanson, 2003: 22-23).

Keller, geleneksel anne modelinin evinde olan, beyaz ve orta sınıftan kadınlar olduğunu belirtmektedir. Fakat "geleneksel annelik" tanımının 1960'larda başka olurken 1970 ve 1980'lerde değiştiğini belirtmektedir. Geleneksel anne temsili, güçlü bir baba temsiline bağlıdır. Çocuklar üzerinde etkisi büyüktür (Johnston ve Swanson, 2003: 23).

Annelik de toplumdaki diğer her şey gibi zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu durumun oluşmasını sağlayan en önemli sebep endüstriyel devrimdir. Kadınların özel alandan kamusal alana geçmesini sağlayarak annelikte dönüşüme neden olmuştur. Kadınların anneliği erkeklik kavramı üzerinden yeniden yorumlanmıştır (Chodorow, 1978: 10).

Annelik mitlerinden biri de “anneye benzemek” tir. Filmlerde bu mit sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Dominant annelik temsilinde çocuklarının beslenmesinden, giyimine, ulaşımına kadar tek sorumlu kişi annedir. Çocuklarını ve eşlerini her türlü kötülük ve kazadan koruyan bu anne temsilleri günümüzde çalışan anneler de olabilmektedir (Bhabba, 1996: 99-100).

Medyada geleneksel anne temsillerindeki negatif mitler onaylanmaktadır fakat geleneksel olmayan anne temsillerindeki mitler daha olumlu olarak gösterilmektedir. Kadın dergilerine göz atıldığında çalışan anneler çalışmayan annelere göre daha fazla yer almaktadır. Çalışmayan anneler sadece ev ortamlarında gösterilirken çalışan anneler kamusal alanda da temsil edilmektedir. Toplumsal ve sosyal koşulların değişimi annelerin görevlerinde de değişiklikler yaratmaktadır. Bununla doğru orantılı olarak annelik temsilleri de değişikliğe uğramıştır. Tüm bunlara rağmen geleneksel annelik değerleri korunmaya devam etmektedir (Johnston ve Swanson, 2003: 31).

Johnston ve Swanson yaptıkları araştırmada annelik temsilinin domestik yapısının medya aracılığıyla sürdürüldüğünü belirtmektedir. Çalışmayan anneler genellikle evdedirler ve çok fazla karşımıza çıkmazlar, aksine çalışan anneler ise kamusal alanda karşımıza çıkarlar. Johnston ve Swanson bahsedilen mitin aksine çalışan annelerin daha gururlu ve daha mutlu olduklarını ortaya çıkarmıştır. Çalışmayan annelerin ise çocuklarının beslenmesinde daha fazla role sahip olduklarını belirtirler. Bu nedenle bu çalışmanın sonunda bu iki araştırmacı çalışan annelere evlerinde oturarak çocuklarını korumaları yönünde mesaj vermektedir (Johnston ve Swanson, 2003: 30-31).

Kadınların anne ve eş olarak görüldüğü programlarda temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işlerle uğraştıkları görülmektedir. Böylece aile içindeki uyumsuzluk,

çatışma ve eşitsiz iş bölümü göz ardı edilir ve sadece ailedeki uyum ve mutluluk ön plana çıkarılır (Binark ve Bek, 2007: 150-151).

1980'lerden beri kadın ve erkeklerin temsil biçimlerinde farklılıklar görülmekte ve daha eşitlikçi bir temsil sergilenmektedir. 1980'lerde Amerika'da ve diğer ülkelerde yayımlanan programlarda kadınlar bir yandan güçsüz, pasif ve cinsel bir obje olarak gösterilirken diğer yandan ise daha güçlü kadın karakterler görülmektedir. Mavi Ay ve Kadın Dedektif dizilerindeki kadın temsilleri de geleneksel kadın temsilinin dışındaki bağımsız ve güçlü kadına örnektir (Timisi, 1997: 28).

Günümüzde çağdaş kadın bağımsız olarak temsil edilmektedir. Aynı zamanda özgür olarak temsil edilen bu kadın modelinin problemleri üzerinde de durulmaktadır. Çalışan kadının özel hayatında daha mutsuz olduğu gösterilmektedir. Özel yaşamında ve iş yaşamında farklı problemlerle karşılaşan bu kadınlardan anne olanların iş, ev ve aile yaşantısını başarıyla sürdürebilmesi zordur, kendisinden yüksek özveri beklenir. Çalışan kadınların özel alanındaki sorunlara eğilen televizyon, özgür olabilmenin bir bedeli olduğunu ve bu durumun mutsuzlukla özdeş olduğunu belirtir (Timisi, 1997: 29).

Tuchman ve arkadaşları Heart and Home adlı kitaplarında televizyonun kadın ve erkek temsillerinde belirli kalıplar sunduğunu, bu kalıplarla temsil edilen kadın imajının genellikle imha edildiğini savunmaktadır. Tuchman, kitle iletişim araçlarının toplumsal idealleri yansıttığını, değişen ideallerin içinde bugünden yarına yönelik belirli ideallerin bulunduğunu da belirtir. Bu idealler annelik konusunda da aynıdır. 1960'larda televizyon programlarında kadınların toplumsal rollerinde birtakım değişiklikler olmuştur fakat yapılan araştırmalarda kadının yine aile içinde ve eş olarak temsil edildiği ortaya çıkmıştır (Timisi, 1997: 26-27).

Günümüzde kitle iletişim araçları, özellikle de cinsiyetçi bakış açısı televizyon reklamlarındaki kadını genel bir rol ve bir işlev içerisinde göstermektedir. Reklamlarda anlatılan öykülerde kadınlar geleneksel bir rol içerisinde gösterilmektedirler. Bu durumda gösterilen kadınlar genellikle itaatkar ve edilgendirler (Büker ve Kıran, 2000: 285).

Kadınlar reklamların çok azında anne ve eş rolündedir. Kadınlar reklamlarda genellikle cinsel obje görünümündedirler. Anne ev eş olarak gösterilen kadınların giyim tarzları genellikle günlük kıyafet tarzında iken, bunun dışında rol alan kadınların giyim tarzları genellikle cinsel ve fiziksel yönlerini ortaya çıkarıcı durumdadır (Akdoğan, 2004: 93-94).

Televizyon programlarında genellikle aile içerisindeki eş rolü ile gösterilen kadınların sorunlarını da aile sorunları ve bireysel sorunlar oluşturmaktadır. Anne temsilindeki kadının konuştuğu konular eş, aile ve çocuk sorunları ile sınırlanırken erkeklerin ilgi alanının fazlasıyla geniş olduğu görülmektedir (Binark ve Bek, 2007: 7). Butler ve Piasley, yaptıkları çalışmada reklamlardaki aile ile kadının eş değeri olduğunu belirtmektedirler (Timisi, 1997: 38).

Eleştirmenler pembe dizilerin kadınların neden ilgisini çektiğine ilişkin yorumlar yaparlar. Marsha Kinder, pembe dizilerin ‘açık-uçlu, düşük hızlı ve çok doruklu’ yapısının kadının yapısıyla bire bir uyum sağladığını, psikolojik ruh halini yansıttığını belirtir. Pembe dizilerde itiraflar, kavgalar, yeniden birleşmeler, telefonun çalması, felaketler gibi pek çok farklı duygu bir arada yaşanır. Bu farklı durumlarda birinden bir diğerine geçiş genellikle kesilmeler ve ertelemelerle gerçekleşir. Pembe dizileri izlerken yaşanan kesintiler izleyiciyi hayal kırıklığına uğratmaz. Çünkü bitmeyen bir hikayeyi izlemenin mutluluğu yaşanır. Bu durum ev kadınlarının yaşam pratiklerine bire bir uygundur. Çünkü onlar da evlerinde bir durumdan bir başkasına ani geçişler yapmak zorundadırlar. Pembe dizileri kesintiye uğratan bir başka araç ise reklamlardır. Reklamların verdiği kesinti de kadında parçalanmışlık duygusu yaratmaz. Çünkü kadın bir diziyi izlerken arada verilen reklamlarda çıkmayan bir lekeye nasıl çözüm bulacağını öğrenir. Kadınların pembe dizilerle reklamlar arasında gösterdiği uyum pratiği aslında yapılması hiç de kolay bir durum değildir. İki dünya arasında bir karşıtlık vardır. Reklamlarda çok önemli olarak gösterilen halılardaki lekeler pembe dizilerdeki cinayet, aşk, ölüm gibi konuların yanında görmezden gelmeye değerdir. Tüm bunlar kadının kültür içerisinde yerine getirdiği işlevlerin göstergesidir (Modleski, 1995: 111-112).

Gündüz televizyonunun bir başka deyişle kadın televizyonun biçimsel yapıları ev kadınlarının yaşayış ritmine oldukça uygundur. Gündüz televizyonunda pek çok program gibi pembe dizilerin de tekrarı verilir. Kadının yapmakla yükümlü olduğu ev işleri de tekrardan ibarettir. Kadın tekrar eden bulaşık, çamaşır gibi işlerini yaparken tekrarı yayınlanan diziyi izler. Bu nedenle dizi yapımcıları gerçeklikleri birden fazla kere vererek gösterir. Çünkü kadın televizyonu iş yaparken izler ve bu sırada yanmakta olan yemeğini kapatmak zorunda olduğu için dikkati dağılır. Benjamin'e göre kadın dikkat dağınıklığı içerisinde doğru algılama araçlarını bulur. Senaryo yazarları da ev kadınının dağınık yaşantısının farkında olduğundan önemli olan öğeleri tekrar eder. Aksine erkeklerin televizyonla olan ilişkisine bakıldığında zaman onların tekrarı verilen programlardan hoşlanmadığı görülür. Bunun nedeni erkeklerin akşam geldiklerinde televizyon izlemek için kesin bir zaman ayırmaları ve bu süreçte izledikleri programa yoğunlaşmalarıdır. Gündüz televizyonunun önemli programlarından olan yarışma programlarından pembe dizilere geçişte kadınları rahatsız eden bir tür kesinti oluşur. Bu durum ev kadınının günlük yaptığı işlerde olduğu gibi bulaşık yıkarken bu faaliyeti bir anda kesip çok hızlı ve istek üzerine başkalarının duygularına ortak olabilmelerine benzerdir (Modleski, 1995: 113-114).

Ataerkil kültür sadece kadını kamusal alanda susturmayı başarmamış aynı zamanda kendi söylemek istediklerini kadının öznelliğini nesnelleştirerek yani kadını bir araç olarak kullanarak dile getirmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri ise eril tutkunun merkezileştirildiği Hollywood filmleridir. Kitle kültürü eleştirisi pembe dizileri kadınların gözlerini yaşartan sıradan hikâyeler olarak düşünürler. Aslında bu durum bu kadar basit değildir. Birçok kadının tükettiği tek üretim biçimidir. Bu metinlerin ataerkil yapısı kadınlar için bir alt metin barındırmaktadır. Kadınların bu metinleri karşıt bir okumayla yorumlaması ve bu sayede ataerkil düzendeki sınırlarını çizmesi aracılığıyla ataerkil anlamlandırmanın başat pratiklerine ne oranda karşı çıktıklarını anlayabiliriz. Bu direnme hakim ataerkil dünya içerisinde sadece bir çırpınma olarak görülse de ihtiyacın daha iyi anlaşılması ve tedavi edici çözümlerin ortaya çıkmasına ve küçük de olsa bir değişim olasılığına imkân verir. Bu durum feminist çözümleme açısından ele alındığında ataerkil düzenin toplum içerisinde inşa etmiş olduğu eşlik ve annelik rolünün fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerini

sorgular ve her zaman başkaları için yaşamaları gerektiği fikrine karşı bir direnç gösterir. Fakat bu sınırlı bir direnmedir çünkü bu okuma pratiği toplum tarafından boş zamanlarda gerçekleştirilen bir edim olarak değerlendirilirken kültürel olarak değersizleştirilir (Radway, 1995a: 46-47, 61).

Pembe diziler kadınlar için çok eğlencelidirler. Bu durum feminist yazarların pembe dizilere karşı direnmelerini değil aksine onları kendi sanatsal pratiklerine dahil etmelerini sağlar. Bu diziler, toplumumuzun eril yapısını olumsuzlar. Pembe dizilerin yapısındaki en çok eylem, en az hız ve gerektiğinde fazla diyalog bulunmaması durumu eril film anlatısına karşı çıkar. Bu ataerkil toplum içerisinde kadının durumuna bir çeşit meydan okumadır. Pembe dizilerin hiç bitmeyen ve sürekli kesintilere uğrayan hikâyesi ev kadınlarının yaşamlarında kaçırdıkları fırsatları dile getirir (Modleski, 1995:114-115).

Kitle iletişim araçlarında anne ve baba prototipleri çocuk programlarında izlenen kahraman rolleriyle çizilmektedir. Kız çocukları bu programlardaki kahramanlığın gerçek ve bireysel yanlarına, erkek çocukları ise kurgusal ve toplumsal yanlarına eğilimlidirler. Kız çocukları özeli vurgulayarak toplumsallaşma arasında erkek çocukları ise toplumsal çerçeveyi öne çıkararak sosyalleşme arasında vurgu yaparlar. Kız çocukları duygusal kahramanlara erkek çocukları ise yüksek toplumsal statüleri olan kahramanlara hayranlık duymaktadırlar ve büyüdükçe onların yerinde olmak istedikleri için karakterlerinde istemli değişimler gösterirler. Kız çocukları kahramanlık figürünü anneleriyle özdeşleştirmiş. Onlara göre kahraman toplumsal çerçevede bir tür anneliği yansıtmaktadır. Kahramanda “annelik” bir tür dinsel norm haline gelmektedir. Kahraman, evde kadınlara ait olan konuları toplumsal yaşama aktarır. Kahramanın toplumun sürekliliğini sağlamak, korumak gibi görevleri anne ile kahramanın ortak özellikleridir. Annenin günlük hayatta yapmakta olduğunu kahraman düşsel hayatta gerçekleştirmektedir. O halde kahramanlık kız çocukları için yapılan programlarda bir tür annelik temsilidir (Nare, 1996: 193, 198-199).

Reklam yazarları kadınların en iyi tüketiciler olduğunu belirtir. Kadın bedeni kendisini önce kendisine sonra erkeğe beğendirilmek üzere oluşmuş bir meta olarak

görür (Türkoğlu, 2000: 76-77). Kadınların pek çok ürünü tüketmesinde reklam filmlerinin de yanı sıra eğlence programlarının ve dizilerin büyük etkisi vardır.

Sinemanın, özellikle Hollywood sinemasının ve televizyonun kadınlarla ilgili kalıp yargıları güçlendirdiğini gösteren pek çok araştırmalar yapıldı. Araştırmaların sonunda sinemada ve televizyonda kadınların erkeklerle eşit olarak sunulmadığı kadınların bağımlı, edilgen ve cinsel bir nesne olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Onaran, 2000: 213). Yapılan pek çok farklı araştırmanın sonunda çıkan bir diğer sonuç ise kadınların mesleklerinin ikincil derecede önemli olduğudur. Sinemada ve televizyonda bulunan kadın temsillerinde önemli olan öncelikle bir kadının erkeği sevmesi ve onunla evlenmesidir (Onaran, 2000: 217). Batrick, Hollywood filmlerinde çalışan kadının hiç önemsenmediğini, filmlerde çalışan kadının “saçları arkaya toplanmış, gözlüklü, çirkin-pratik ayakkabılı, geniş omuzlu erkek karikatürleri” olarak çizildiğini belirtmektedir (Onaran, 2000: 219).

Yeşilçam filmlerindeki kadın karakterlerin toplumsal varoluşunun gerçek sebebi onların aile kurmaları ve anne olmalarıyla ilişkilidir. Bu nedenle kadının ataerkil yaşam biçimince kabul edilen temel işlevi, bu filmler açısından geçerlidir. Bu filmlerdeki kadın temsilleri iki ayrı kategoride sunulmaktadır. Bunlar; toplumsal cinsiyet rollerine uygun davrananlar ve bunun dışına çıkanlardır. Rolüne uygun davranan kadının esas niteliği, varolma sebebinin yuvası ve çocuklarının huzuru için gerçekleşmesidir. Bu kadınlar bunu yuvalarında erkeğin koruyucu ve cezalandırıcı denetimi altında gerçekleştirebileceklerine inanırlar. Bu filmler kadın karakterlerine elinde olanla yetinme, fedakârlık, her koşul karşısında iffetini koruma, erkeklerin isteklerine uygun davranma gibi roller vermektedir. Pek çok filmde kadın karakterlerin toplumsal varlığı doğrudan anneliğe bağlanmış, anneliğin yüceltilmesi en güçlü melodramatik mekanizmalardan biri haline gelmiştir. Bu nedenle, rolüne sadık olan kadın bedenini bir yuva kurup anne olmanın dışında cinselliğe kapalı tutmalıdır. Bu filmlerin bazılarında annelik imgesi, bir fedakârlık öyküsü ile yüceltilmektedir. Rolüne uygun olmayan kadınlar ise kendilerine çizilmiş olan sınırların dışına çıkanlar tarafından temsil edilmektedir (Abisel, 2000: 174-178).

Yeşilçam filmlerindeki bazı anneler silikleştirilip, ya güçsüz, ya şiddetten yana temsil edilir ya da olay akışı içinde unutulup öykü dışına çıkarılırken, bazılarında olumsuz bir görev yüklenmekte ve yoksulluğu öne sürerek kızının yaşam amacından sapmasına ve mutsuz olmasına neden olur. Genellikle yüceltiliyormuş gibi gösterilen annelik kimliği, bebeklerin ve küçük çocukların bakılıp büyütülmesi ile sınırlandırılmaktadır. Yaşlı olan annelerin hemen hepsi ideale yakındır. İdeal olan bu anneler genelde yoksuldur. Bu annelerin birçoğu da erkek anneleri olarak temsil edilmektedir. Bu da yeşilçam filmlerindeki cinsiyetçi yaklaşımın bir göstergesidir (Abisel, 2000: 186).

Televizyondaki dramalarda ve filmlerde annelik yeniden üretilmektedir (Özmen, 2011: 1). Televizyon programlarında kadın karakterlerin sosyal durumu zaman içerisinde değişiklikler göstermektedir. Televizyondaki kadın temsilinde farklılıklar oluşmasına rağmen kadının rolü anne ve eş merkezlidir (Timisi, 1997: 27).

Televizyon dramaları, farklı toplumsal kesimlerden insanların farklı yaşantılarını ve ilişki biçimlerini, dizi ve seriyal tarzında öyküler. Bu türün bu önemli özelliği olduğu coğrafyadaki toplumsal dönüşümün izlenebilmesine olanak sağlamıştır. Televizyon dramaları, gündelik yaşamdan politikaya, bireysel davranış kalıplarından aile ve toplum yaşamına kadar pek çok alanda mesajlar içermektedir. Televizyon dramalarının anlatısı öykü ve karakter yaratmaya dayalıdır (Çelenk ve Timisi, 2000: 23,29). Fiske, televizyon dramalarının, egemen ve karşıt toplumsal söylemleri temsil ederken çok anlamlı ve farklı okumalara açılan bir anlatı yapısına sahip olduğunu belirtmektedir (Alankuş ve İnal, 2000: 65).

Yerli dramalardaki toplumsal cinsiyetle ilgili karakter tanımlamaları gerçek yaşamdaki gibi bazı karşıtlıkları içermektedir. Örneğin ideal bir erkek, soğukkanlı, istikrarlı, cesur ve başarılı iken, ideal kadın ise duygusal, zarif, sadıktır. Dramalardaki bu karakter yapıları gerçek yaşamdan karakterlerden beklenen davranış tarzlarıdır. Aile dramalarındaki orta ve alt sınıftan olan kadın karakterler, geleneksel kadın modelini ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaksızın kabul eder (Çelenk ve Timisi, 2000: 33-34).

Yerli dramalardaki geleneksel kadın imgesi dönüşüme uğramış olsa bile “yeni kadın” geleneksel ile modern arasındaki sınırdaki tutulmaktadır (Çelenk ve Timisi, 2000: 40).

2.2 İzleyici Ve Alımlama

Televizyon kadınların boş zaman etkinlikleri değil, gündelik hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Kadınlar televizyonu bir dinlenme aracı olarak görür. Kadınlara yaşamlarını yönetmenin önemli deneyimlerini sağlar. Eril ve dişil dünyanın ideolojisi ve toplumsal cinsiyete bağılı farklılaşma kadınların televizyon programlarına verdikleri tepkiler arasında da değişiklikler yaratır. Cinsiyet ve toplumsal sınıf farklılıkları kadınların seyretmeyi seçtikleri ve reddettikleri programları da belirler. Programları “kadınların dünyasını ilgilendiren” ve “erkeklerin dünyasını ilgilendiren” olarak iki ayrı kategoride inceleyebiliriz. Kadınlara kendi dünyalarını ilgilendiren programlar ilginç gelirken erkeklerin dünyasını ilgilendiren programların gerçeği ifade ettiği, haber değeri taşıdığı düşünülür ve eşlerine bu programları izlemeleri konusunda saygı gösterilir (Hobson, 1995: 147).

Kadınlar için televizyon programları iki farklı kategoride değerlendirilir.

- 1) İzledikleri ve hoşlandıkları programlar; komedi dizileri, pembe dizileri, hafif eğlence ve yarışma programları, Amerikan dizileri ve sinema programları. Bu programlar “eğitici ve eğlendirici programlar” olmasının aksine “eğlendirici” programlardır.
- 2) Kadınların reddettikleri programlar; haberler, güncel sorunlarla ilgili haber programları, bilimsel programlar, savaş filmleri ve belgeseller gibi siyaset ve savaş konulu programlar etrafında toplanmaktadır.
- 3) Kadınlar bu programları moral bozucu, can sıkıcı ama önemli olarak alımlar. Tüm bu alımlamalara karşın kadınlar bu programları kendi izlediklerine göre daha “gerçek” ve “eril” olarak alımlar (Hobson, 1995: 154).

Televizyon izlemek sadece boş zamanla kısıtlı değil aynı zamanda toplumsal rol olarak ayrılmış olan zamanın dışıyla da sınırlandırılmıştır. Birey, televizyon seyirciliğini çalışma saatlerinin yanı sıra, ana-babalık, karı-kocalık gibi toplumsal rollerinden uzaklaştığı zamanlarda yapar (Mutlu, 2005: 103).

Kadın olarak doğmak, erkeklerin üstünlüğü ve gücüyle koşullandırılmış bir ortamda doğmak demektir. Kadın hem erkeklerin hem kendinin seyirlik nesnesidir. Bu durumda olan kadın sürekli kendini izlemek ve denetlemek durumundadır. Kadınlar seyredildiklerini bilir ve seyredilişlerini seyrederek. Kadının içinde kendisini gözlemleyen bir erkek ve gözlenen bir kadın vardır (Büker ve Kıran, 2000: 288-289).

Haber programlarında özellikle siyasi, askeri ilgilere, endüstriyel ilişkiler ve ekonomik olaylar işlenir. Bu haberlerin editoryal seçiminde önemli olmalarının yanında eril bir yanlılığı olmasının da etkisi vardır. Kadınlar magazin haberlerine daha fazla ilgi duyarlar. Magazin haberleri ise haber değeri taşıması nedeniyle haber bültenlerinde geniş yer almazlar. Ailelerle ilgili olan haberler içerisinde cinayet ve sapkınlık olduğu zaman haber bülteninde yer almaya değerlidir. Anneler cinayet haberlerini izlemekten hoşlanırlar. Bunun sebebi annenin orada birinin öldürülmesini izlemekten hoşlanması değil bu haberlerin içinde bağıntı kurabileceği öğelerin bulunmasıdır. Kadınlık ve dişil değerler ideolojisinde kadınların ilgisini çeken konular “eve ait” olanlardır. Haber programlarında, güncel olaylarla ilgili olan programlarda ve belgesellerde yer alan konular kadınların ilgisini çekmemekte bu durum onların bu programlardaki herhangi bir karakter ya da öğeyle özdeşleşmesini engellemektedir (Hobson, 1995: 157-158).

Kültürel yapımcılar, kendi ürünlerini hedef izleyicilerin ihtiyaçları ve ilgilendikleri şeylere uygun hale getirirler. Örneğin melodram dizileri, genellikle yakın ilişkileri konu alır. Çünkü bu dizilerin yapımında amaçlanan kadın izleyicilerin ilgisini çekmektir (Smith, 2007: 238).

Dramalar kadın izleyiciler için ilgi çekici olan programlardır. Çünkü bu programlar içerisinde gündelik yaşamdaki sorunlar işlenir. Bu sorunlar işlenirken içerisinde çözümlerini de barındırır. Bu durum gün boyu aynı ya da benzer sorunlarla boğuşmak zorunda kalan kadın izleyicilerin dramalardaki öğelerle özdeşlik kurmalarını sağlar. Kadınların haber programlarını izlemeyi reddetmesi güncel olaylardan haberdar olmama sonucunu doğurmaz. Güncel olaylarla ilgili bilgiler komedi programlarının içinde kadın izleyicilere verilir. Yarışmalar ve yarışma

programları da kadın izleyicilerin ilgisini çekmektedir. Bunlar konuları sıradan olan programlardır. Yapı olarak yarışma programlarına benzeyen ve kadınların ilgisini çeken bir DJ'in sunduğu ve telefonla dışarıdan bir otoriteye bağlanarak görüş alınan programlardır. Bu programlarda sorunların açığa vurulduğu düşünülse de aslında sonuç hep aynıdır, hiçbir çözüm getirilememiştir. Pembe dizilerde de durum aynıdır. İçerisinde çözüm barındırır fakat bu çözümler devrimci değildir. Durumu değiştirme gereksinimden bahsedilmez sadece bulunan sorunlara çözüm aranır (Hobson, 1995: 160-162).

Aldoğan'dan aktaran Doğaç, televizyonda izlenen pembe dizilerdeki kadınların, güzel, akıllı ve zengin olduğunu, para sıkıntılarının bulunmadığını, her zaman çekici ve bakımlı olduklarını belirtir. Bu dizilerdeki kadınlar ailedeki entrikalar, aşk sorunları gibi durumlarda sürekli gözyaşı döküyormuş gibi görünseler de aslında çok mutlu yaşarlar (Doğaç, 1999: 44). Böylece kadınlar aslında kendilerinin yerinde olmak istedikleri kadın imgesi ile karşılaşır ve onunla özdeşlik kurarlar.

Geraghty'den aktaran Doğaç, "pembe dizilerin erkek ile kadının geleneksel karşıtlığına dayanan değer yargılarını alt üst ettiğini" belirtir. Bu da kadının sonuca ulaşmasa da kendi dünyasını sorgulamasını sağlar. Bu dizilerdeki erkeğe kendi aşkını itiraf edebilmekte, istemediği zaman bir evliliği sonlandırabilmekte, evinde hizmetçisi olabilmekte, bazen iş kadını olarak istediklerini elde edebilmektedir. Bunların hiçbiri gerçekleşmese bile en azından sabahtan akşama kadar yemek, ütü, çamaşır ve çocukla uğraşmamaktadır (Doğaç, 1999: 44).

Pembe dizilerdeki, kavgalar, yeniden birleşmeler, beklenmeyen ziyaretçiler gibi pek çok farklı olaylar bu dizilerin bir olaydan diğerine geçişle sürekli kesilmesini ve ertelenmesini sağlar. Bu geçişler rahatsız edici ve haz vericidir. İzleyici bitmeyen bir öykü seçmenin mutluluğunu yaşar. Bu durumu Modleski, evdeki ideal anneye benzetir. Çünkü ideal anne de aynı anda farklı pek çok olayla uğraşmak zorunda kalır. Pembe dizilerin arasına giren reklamlar, kaygı verici durumda ikilime tanık olan izleyicinin lekeli bir yüzeyi nasıl temizleyeceğini öğrenmesini sağlayarak onu mutlu eder (Doğaç, 1999: 45).

Kitle kültürünün önemli ürünlerinden biri de sevda romanlarıdır. Ataerkil kültürün temelinde sessizleştirilmiş kadın öznesi bulunur. Sevda romanları kadınlar için gizlediği alt metinlerle ataerkil kültürdeki ezilen kadın kimliğine bir çeşit direniştir. Kitle kültürü eleştirisi, sevda romanlarını ve pembe dizileri kadınların “gözlerini yaşartan” bir tür olarak değerlendirmekle yetinmemelidir. Bu iki tür, en muhafazakar ataerkil düzenin yansıması olsalar da kadınların tükettikleri tek üretim biçimidir. İçlerinde barındırdıkları alt metinler kadınlar tarafından karşıt bir okuma edimi ile kendi yaşamlarındaki sınırları ortaya koymak için ataerkil anlamlandırmanın başat pratiklerine nasıl bir direniş gösterdiklerini daha iyi anlayabilmemizi sağlar. Bu durum da kadınlar için alternatif bir söylem yaratabileceklerinin göstergesidir. Sevda romanlarını okuyan anneler, bir eş ve anne olmanın fiziksel ve duygusal zorluklarından bu eserleri okuyarak sınırlı bir süre de olsa kurtulduklarını kendilerinden bitip tükenmek bilmeyen istekleri mevcut olan aileleri ile aralarına bir engel koyduklarını böylece kendilerine ait zaman yarattıklarını belirlemektedirler (Radway, 1995a: 41, 47, 61).

Sevda romanlarında okur metni alımlamakta ve verdiği tepkilerle yazarın metinsel yapıların içine gömdüğü anlamı Iser’in deyimiyle somutlaştırmaktadır. Yazarlar bu metinleri orta sınıf bir ev kadını ve annenin rahatlıkla anlayabileceği sözcüklerden oluşturmaktadır. Bu yalın dil kadınların daha önceden öğrendikleri kültürel kodlara yoğun bir gönderme yapmalarını sağlar. Kadınlar bu romanları okurken yaşamak istedikleri ideal erkek-kadın ilişkisini görmek için okurlar. Kadınların kurmaca bir dünyada da olsa umdukları şeyi bulmalarına yardımcı olur (Radway, 1995b: 122, 129, 131, 134, 135).

Philip Smith, Radway’ın kadınlar ve romantik edebiyat ile ilgili çalışmasından bahsederken Radway’ın çalışmasında bu tür kitaplarla okuyucuları arasında nasıl etkileşime girdiği konusunu kavrama çabasını feminist bir bakış açısı içerisinde gerçekleştirdiğini belirtir. Bu kitaplardaki hikâye dizisinin çoğu kez ataerkilliğin basit bir özeti, övgüsü olduğunu kurucu toplumsal pratiklerin ve ideolojilerin kurucusu ve somutlaştırıcısı olduğunu belirtir. Bunlar, evliliği, aileyi, heteroseksüelliği değerli toplumsal amaçlar olarak desteklemektedir (Smith, 2007: 234-235).

Smith, Morley'in Family Television (1986), adlı çalışmasında televizyon izlemenin ailenin rutini olduğunu belirtir. Morley, kadınların evlerini boş zaman alanı olmaktan çok çalışma alanı olarak gördüklerine ve bu nedenle evde televizyon izledikleri zaman suçluluk hissettiklerine değinir. Bu durum toplumsal olarak tanımlı roller ve bu rollerin kamusal ve özel alanlar arasındaki bölünmeyle kesişmesi ile bağlantılıdır (Smith, 2007: 235).

Sevda romanlarını okumak geleneksel eş ve anneler için tükenen enerjilerini tekrar kazanabilme yöntemidir. Temizlik, bakıcılık gibi zorluğu aile bireyleri tarafından algılanamayan iş arasında sevda romanlarını okuyan anne kendine ait bir mahremiyet alanı yaratır. Smithon sevda romanı okumanın kadının duygusal yeniden inşası ile ilgilenmeyen geleneksel ataerkil evliliğinin bir gereksinimi olduğuna inanır. Kadınlar sevda romanlarını okuyarak sadece boş zaman kazanmıyor diğer bir yandan romanda yaşayan ve büyük bir aşk ve saygıyla bezenmiş erkek kahramanın eşiyle özdeşleşerek, eşinin gördüğü tüm ilgi ve sevecenliğin edilgin alıcısı durumunda bulunuyorlar. Kadınların sevda romanı okuma edimlerinden kazanımları iki boyutludur: Toplumsal rollerinden geçici bir süre için de olsa kurtulmak ve bu rollerin gereksinimleri için psikolojik doyumlar elde etmek. Her ne kadar sevda romanları kadınların ataerkil düzene bir direnişi olarak görülse de, kadınlara bu düzen içerisinde buldukları konumların tüm gereksinimlerini karşılayabileceğinin güvencesini verir ve bu nedenle ataerkil yaşam biçimini pekiştirir (Radway, 1995b: 137, 139, 144).

Bora Aksu, kadınların pembe dizileri izlemesi ve aşk romanlarını okumasının sebebinin kadınların yaşamlarındaki boşlukları mallarla, hikâyelerle, boşluklarla ve görüntülerle doldurmak için olduğunu açıklamaktadır. Aksu'ya göre bu hikâyeler kadınların kendi yaşamlarından uzaklaşmalarını sağlıyor. Ev kadınlarının ve özellikle pek çok annenin başına gelmesi mümkün olmayan ateşli bir aşk, nefes kesen maceralar, müthiş bir adam tarafından beğenilmek hikâyedeki kahramanın başına geliyor ve bunları izlemek kadınları kısa bir süre de olsa o dünyalara götürüyor. Bu hikâyelerde genellikle kadınlar erkeklerden daha yoksul, daha güçsüz, daha eğitimsizdir. Ama hikâyenin sonunda erkeğin gücüne ortak olmaktadır. Belki de kadınları bu ürünleri izlemeye iten dürtü budur. Bir kadın hayatı boyunca ikincil

konumdadır. Özellikle anne olduktan sonra varolma alanı hep başkalarının içine geçmektedir, kimliği başkalarıyla tanımlanmaktadır. Popüler sanat ürünlerinin adı geçen türlerinde kadınlar biricik olma deneyiminde bulunur (Aksu, 1995: 29-30).

Toplumlarda kötü olarak algılanan üvey anne kavramı, medyadaki kötü üvey anne temsillerinden de kaynaklanmaktadır. Haberlerde üvey annelerin çocuklarına yaptıkları eziyetler, dizilerde ailesine birbirinden farklı kötülükler yapan üvey anne modelleri, reality programlarında üvey anneler nedeniyle yaşanan korkutucu olaylar gösterilmektedir. Bunlar toplumun üvey annelere karşı olan güvensizliğini arttırmaktadır. Medyada yapılması gereken iyi üvey anne temsili toplumun bu konuda fikirlerini olumlu yönde etkileyecektir.

Radikal feminizme göre, anne olma isteği kız çocuklara toplumsallaşma sırasında medya ve diğer kurumlar tarafından empoze edilmektedir. Kısaca annelik toplumsallaşmanın bir sonucudur (Sevim, 2005: 79). Bu nedenle radikal feministler, edebiyatta, kitle iletişim araçlarında kadının sunuluş biçiminin değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylece insan doğası yeniden şekillenecek ve geleneklere meydan okuyacaktır (Sevim, 2005: 83).

Laura Mulvey makalesinde (1975), kadının filmlerde cinsel obje olarak sunulmasını, izleyici için “gözetlemeciliği (scopophilia)” adlı yeni kavramın oluşmasına neden olmakta olduğunu açıklamaktadır. Gözetlemecilik, diğer insanları bir nesne olarak gözlemlemekten duyulan hazdır. Egemen ideolojiye göre erkek figürü nesneleştirilemeyeceğinden kadın bakış açısı bir nesne olarak sergilenebilir. Mulvey’e göre kadınların sadece erkek kahramanları için ve izleyici için olmak üzere cinsel bir nesne olabilmek için iki işlevi vardır (Onaran, 2000: 229).

Müzik videoları da televizyonda var olan kodları daha belirgin hale getiren tekrarladığı imge akışıyla pazarladığı ideolojinin fark edilmeksizin işlendiği önemli bir türdür. Duyguların gücünün izleyiciye aktarılmasını sağlar. Bu durum toplumdaki gelenekselleştirilmiş kişileştirmelerin ve kalıp yargıların tekrarlanmasına neden olur. Müzik videolarında sunulan kalıp yargılar, “kadın imgesi”, kalıp yargılar ve geleneksel tipeştirmeler nedeniyle sorunlaştırılmaktadır (Behçetoğulları, 2000: 252-253). Kadınsı olan müzik videolarındaki kadın sunumu, sadece erkeklere yönelik

değil aynı zamanda kadınlar üzerinde de etkilidir. Kadınlar, bu sunumlardan zevk almaktadırlar. Bu videolardaki kadın sunumu ataerkil bakış açısının altında türemektedir. Bu zevklerin kadınlar için üretilmesindeki temel koşul kadının arzulanmak için arzulamasında kaynaklanmaktadır (Behçetoğulları, 2000: 262-263).

3. İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

Bu bölümde öncelikle izleyici araştırması için kullanılan yöntem açıklanacak ardından izleyicilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular çalışmamızda açıklanan farklı görüşlerle ele alınarak incelenecektir. Son olarak da izleyicilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular çalışmamızda belirtilen görüşler ele alınarak belirli sonuçlara bağlanacaktır.

3.1 Yöntem

Bu çalışmada yazarın amacı izleyiciyi incelerken, muhtemel eleştirisellikten kaçınarak analiz etmektir. Bu çalışmada yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikle amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit ederek, buna uygun karşılaştırmalar yapmak (Yıldırım & Şimşek, 2004: 106) ve belirli bulgular ortaya koyabilmektir. Ortaya koyduğumuz bulgular kuram kısmında yazılan bilgilere paralel olarak işlenecektir. Derinlemesine mülakat tekniğinde soru sorma ve cevaplama şeklinde oluşan karşılıklı bir iletişim gerçekleştirilmiştir ve açık uçlu sorular kullanılmıştır. Sorular sorulurken izleyiciler yönlendirilmekten kaçınılmıştır. Böylece izleyicinin algısına yönelik çalışmalar ve okuyucunun tepkisine yönelik teoriler; metnin ve okuyucunun birbirine bağımlı olduğunu, karşılıklı anlamlandırıldığını ve anlamın ortak yapılarının bulunduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu çalışmada nitel araştırma metotları izleyicinin verdiği cevapları incelemede kullanılacaktır.

Çalışmada izleyiciyle mülakatlar yapılmıştır. Derinlemesine mülakat tekniğiyle izleyicinin algısı ölçülmüştür. Mülakata katılanlar toplumun farklı sosyo-ekonomik kesimlerinden seçilmiştir. Görüşmecileri tanımlayan bilgilerin yer aldığı parantez içindeki harfler; A sınıfı, eğitim düzeyi yüksek, beyaz yakalı yönetici ya da serbest meslek sahiplerini, B sınıfı eğitim düzeyi biraz daha aşağıda olan gelir düzeyi yüksek, C1 eğitim ve meslek açısından beyaz yakalı orta sınıf, C2 mavi yakalı orta sınıf, D sınıfı eğitim ve gelir düzeyi düşük vasıfsız işçi ve benzeri konumda olan kişileri kapsamaktadır. Ekonomik gelir, eğitim seviyesi, cinsiyet ve meslek

katılımcıların seçilmesinde öncelikli olarak göz önünde bulundurulmuştur. Bu araştırmada altı erkek ve on kadın katılımcı yer almıştır. Bu çalışmada izleyici sorgulanarak ve gözlemlenerek, alınan cevaplardan ve gözlemlerden oluşan bir analiz yapılmıştır.

Bu çalışmada hedef kitle toplumun farklı sosyo-ekonomik kesimlerinden seçilmiştir. Bu mülakat, katılımcılarla birlikte dizileri izlememin ardından yapılmıştır. Her bir mülakat 90-120 dakika sürdü. Mülakat için içerisinde farklı sosyo-ekonomik gruplardan ve toplumun farklı sınıflarından annelik temsillerinin bulunduğu “Adımı Feriha Koydum” adlı seriyal seçildi. Seriyal, Ocak 2011 tarihinde yayımlanmaya başlamış. Haziran 2012’de sona ermiştir. Seriyal yayımlandığı tarihlerde en çok izlenen 3 programdan biri oldu. İzleyicilere dizideki annelik temsilleri ve annelik temasının öne çıktığı sorular soruldu.

3.2 Bulgular

Türk Dil Kurumu sözlüğünde annelik: 1. “Anne olma niteliği veya durumu, analık”, 2. *Anneye yakışan davranış*” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr). Türk Dil Kurumu’ndaki tanımlamada görüldüğü üzere sadece “çocuğu olan” olarak tanımlanmanın yanı sıra “anne olan kişinin yapması gereken davranışlar” olarak da tanımlanmaktadır. Tanımına bakar bakmaz görüldüğü üzere annelik sadece biyolojik bir olgu değil aynı zamanda toplumsal bir yapıdır. Tarihsel süreç içerisinde toplum tarafından şekillendirilmiştir.

Freud’a göre anne çocuğun sevgisini yönelttiği ilk objedir. Çocuk annesine bağımlıdır çünkü bakım ve beslenme ihtiyaçları annesi tarafından karşılanır. Bu nedenle sevgisinin odağı annesidir (Durudoğan, 2009: 24-25).

Badinter, anneliği çift anlamlı bir olgu olarak açıklamaktadır. Annelik, embriyonun mükemmel olarak gelişmiş bir bireye dönüşmesini sağlayan fizyolojik bir olgu olmasının yanında şefkat ve eğitime çağrışım yapan uzun vadeli bir eylemdir (Badinter, 1992:10).

Connell, muhafazakar yapıda ataerkil ideolojinin temelini aile olduğunu savunmaktadır. Geleneksel sosyoloji aileyi kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların ise yapıtaşı olarak adlandırır. Aile toplumun temeli olmasının yanında çok katmanlı ilişkiler sahnesidir. Başka hiçbir kurumda bu şekilde ilişkiler ağına rastlanmamaktadır (Connell, 1998:167-168).

İzleyiciler de anne ve annelik kavramlarının yukarıdaki tanımlarda belirtildiği gibi öncelikle biyolojik bir olgu olduğunu fakat bu biyolojik olgunun içerisinde pek çok önemli özelliğin bulunduğunu ve bu özelliklere dayanılarak yeni bir birey yetiştirebilmenin önemini vurgulamışlardır. İzleyicilere annelik kavramını nasıl alımladıkları sorulmuş, izleyiciler de anne ve annelik kavramlarını aşağıdaki şekilleriyle tanımlamışlardır.

“Annelik, yağmur yağarken çocuğunun saçının ıslanmamasını sağlamak, melek kanatları ile evladını korumak, yediği lokmanın onsuz boğazından geçmemesidir. Anne, evladının yüzünü güldüren, evladının ağlamasını

mutluluk gözyaşlarına dönüştüren, hayata karşı hep dik duran, mücadelesini bir ömür boyu sürdüren, affedici ve bağışlayıcı olan, toplumların temel taşı olan, babadan önce çocuğunu yetiştiren, iyi bireylerin devamlılığının sağlayan, nirvanaya ulaşandır” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B). Bu sözleri söylerken izleyicimiz duygulanarak ağladı.

“Annelik hayat bence, bir çocuğun hayatta kalma sebebi annelik. Kelimelerle ifade edilemeyen bir kavram” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Anneliğin tanımı mümkün değil, çok güzel bir şey. Hiç düşünemiyorum annelikten başka daha güzel bir duygu olur mu” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D). İzleyicimiz anneliğin tanımını yaparken coşkuyla bu sözleri söyledi.

“Karşılıksız bir sevgi. Büyük bir özveri, sabır. İçgüdüsel bir şey. Allah vergisi bir duygu” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Annelik yaşadığı hayatta öğrendikleriyle çocuğunu kendi içinde yönlendiren, sevgi dolu, vefakâr kişi; her şeyin temelinde anne sevgisi var. En büyük kariyer danışmanlığı” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Annelik, kendisinden ve etrafındakilerinden önce çocuğunu düşünmektir. Sabırlı olmak, çocuğunu çok sevmektir. Sevgi verdiğin çocuk sana karşılığında sevgi verir. Önce sevgi, annelik karşılıksız koşulsuz sevmektir. Onu her şeyden korumaya çalışmaktır. Annelik dünyanın en zor ama en güzel şeyi. Başka hiçbir şey onun üzerine geçemez.” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2)

“Annelik bir adamın her şeyden önce eşi vefat etmediyse bir erkeğin karısı olan, teorik olarak da doğacak çocuk ve çocukların annesi olmak. Annelik sevgiyle şefkatle evlatlarına sahip çıkmak ve kocasına, eşine de hayat boyu yardım etmektir. Büyük devletleri ve büyük milletleri büyük aileler kurar. Her aileyi de anne kurar eğer bir toplumun anneleri anne olacak kadınları ve kızları iyiyse o toplum ve o toplumun aile yapıları oturaklı olur, güçlü olur.

Anne olacak insanlar annelik vasıflarına sahip değilse işte o zaman sorun başlıyor. Kadının doğum sancısı erkeklerin kalp kasılmasından öldüğü acının bilmem kaç katı. Kadın anne olabilmek için buna dayanıyor. Annelik zor bir şeydir. Her evli kadın anne olabilir mi bu konuyu tartışmak lazım. Mesela Victor Hugo'nun bir lafı var. "Sen iyi bir adam yetiştirmek istiyorsan önce annesini ama ondan önce anneannesini yetiştireceksin ki anneanne anasını, anası da çocuğu yetiştirecek" diyor. Yani burada üç kuşak koyuyor. İşte kaliteli insan, kaliteli toplum, kaliteli millet, kaliteli devlet istiyorsak anne olacak insanların bilinçlerini, bilinçaltılarını, fikirlerini düzeltmek, okutmak, eğitmek lazım. (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim üyesi, A)

"Annelik her şey demek. Can demek, kötü gününde, iyi gününde her zaman yanında olan seninle ağlayıp seninle gülen, ifade edilemeyen özel bir insan" (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2). Bu izleyicimiz hasta olduğunu ve hastalığı boyunca her zaman annesinin yanında olduğunu belirterek anneliğin tanımını yaparken duygulandı.

"Anne olmak endişe etmektir. Nerede, nasıl kaç yaşında olursa olsun en büyük şeyi bu. Tabi ki fedakârlık, yorgunluk, üzüntü, kaygı bir sürü olumsuz duygu bunca olumsuzluğun karşılığında küçücük bir mutlulukla hepsi unutuluyor. Annelikteki olumsuzluklar balon gibi, mutluluk civa damlası gibi ama ağırlığı her şeyi unutturuyor. Anne içgüdüsel olarak kendi için ne isterse tüm bunları çocukları için de istiyor. Annelik içgüdüsel bir davranış öyle olmasa hayvan kimden öğreniyor anneliği" (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B). Dört çocuk annesi olan izleyicimiz anneliğin tanımını yaparken ağladı.

"Özel durumları bir kenara bırakırsak her kadın yaratılışı gereği doğurgandır ve her kadın taşıyıcıdır. Ama her kadın şekillendirici, eğitici değildir. Bence annelik tamda burada başlıyor. Yani taşıyıcı olmanın anne olduğu söylemlerini ben pek yerinde bulmuyorum. Ruhunuz sizi yönlendiriyor bir çocuğu sahiplenmede, ona yön vermede, onun için birçok şeyi göze almada. İyi bir ruhunuz varsa bu ruhla yapıyorsunuz, kötü bir ruh varsa o ruhla. Doğuranın her zaman kendi çocuğunu sevdiğini düşünmüyorum bu yüzden rolünü oynuyor

sadece. Ona biçilen rolü. Buna annelik denilse de benim anneliğe bakışım farklı olduğu için doğurmadan da annelik yapılabilir. Yani size verilen görevi size verilen algıların bütünü içerisinde yapıyorsunuz. Öğrendiklerinizden farklı davranmıyorsunuz.” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar-Eleştirmen, A)

“Annelik, çocuğunu hiçbir şeyle kıyaslamamak, her şeyden ayrı tutmak, çocuğun için yaşamak, çocuğun için nefes almak, her adımını çocuğunu düşünerek yaşamak demek bence. Dünya bir yana annelik bir yana. Evladını her şeyden koruma içgüdü. Annelik hissi ile de kendinden, annenden, babandan her şeyden önce evladın geliyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B). Anneliği tanımlayan izleyicimiz bu sözleri söylerken ağladı.

“Annelik için pek bir şey diyemeyeceğim. Ben babayım çok iyi anlayamam o duyguyu ama gözlemediğim babalıktan çok zor bu kesin”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Anne deyince herşeyden önce hatta kendi canından da önce çocukları için yaşayan figür” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Annelik kendinden önce evladını düşünmek, evladını karşılıksız ve her şeye rağmen sevebilmektir (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İzleyicilerimizden “iyi anne-kötü anne” kavramlarını tanımlamalarını istedik. Bu sorunun karşılığında pek çok farklı tanım ve özellikler ortaya koyuldu.

Wincott’a göre “iyi anne” çocukları ile babalarının ilişkilerini düzenleyen annedir. Ona göre bu ilişkileri düzenlemek ya da tamamen bozmak annelerin elindedir (Badinter, 1992: 256). Bu da bize gösteriyor ki iyi annenin öncelikle çocuklarıyla iletişimi iyi olmalıdır. Ancak “doğru iletişim” yoluyla çocuklar ve eşlerle bahsedilen bu ilişkiler düzenlenebilir. Wincott’un görüşlerine paralel olarak

izleyicilerimiz de annelerin doğru ilişki ve iletişimle ailesini bir arada tutabilmesi gerektiğini savundu.

“Türk Toplumunda anne çocuk ilişkileri farklıdır. Çok sıcaktır. Her şeyi annelerle paylaşırsın. Bu dizide bunu başarabilen bir anne modeli yoktu” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Annelerin çocuğuyla mesafesi olmayacak. Varsa bile seviyeli bir mesafe olmalı. Arkadaş gibi. Kaptan’ın annesinin gösterdiği mesafe ailesinin dağılmasına neden olmuş” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Anelikte en önemli kurallardan biri çocuklarla iletişimin güçlü olmasıdır. Bence bu dizide çocuğuyla iletişimi örnek gösterilecek kişi Tülin’dir” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

“Çocuklarıyla iletişimin çok önemli. Ben babasız çocuk büyüttüm. Bazen onların babası bazen annesi, bazen arkadaşı oldum. Modacının da iletişimi benim çocuklarımla iletişimime benziyor” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul Mezunu, Emekli, D). Bu sözleri söyleyen izleyicimiz ağladı.

“Kaptan’ın annesi çok mesafeliydi. O kadar mesafeyle annelik yapılamaz. Anelik içerisinde mesafe barındıran bir şey değildir. Sonuçta o senin evladın, yüz göz olmaman gereken bir komşun, iş arkadaşın değil” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Modacı bu dizideki en iyi anne modeliydi. Kızıyla çok fazla vakit geçiriyordu. Çocuğuyla iletişimi çok iyiydi, olması gerektiği gibiydi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Feriha’nın annesi çocuklarıyla iyi bir iletişim kuramamıştı. İkiz olan iki çocuğu birbirlerinden çok uzaklardı. Kızı sürekli yalan söylüyordu. Tabii karakterinde yalancılık varsa engel olmazsın ama samimiyetinle, arkadaşlığınla en aza indirirsin” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Kaptan’ın annesi kötüydü. Çünkü çocukları ile iletişimi kötüydü” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2).

“Anne çocuğuyla yeri geldiği zaman çocuk olacak, yeri geldiği zaman arkadaş olacak, yeri geldiği zaman anne olacak, çocuk anneden korkmamalı anneyi saymalı, anne ile çocuğun iletişimi çok iyi olmalı. Annenin sorumlulukları bitmez bence. Çocuk büyüdü 18 yaşına geldi reşit oldu, bitti. O çocuğun 38 yaşında da olsa anneye ihtiyacı var. Feriha’nın annesi çocuklarıyla iyi iletişim kurmaya çabalıyordu ama sorun neredeydi ben de pek anlayamadım. Kötü anne, ilgisizdir ” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Modacı bu dizideki en iyi anneydi. Kızındaki değişikliği anlıyor ve hemen ona göre davranıyordu. Kızına birlikte çalışmayı teklif etmişti” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“İyi anne, evladının sorunlarını dinleyen, onu yönlendiren, sorumluluk sahibi olandır. Modacı iyi bir anneydi. Çünkü iletişimi iyiydi çocuğuyla. Çocukla iletişim çok önemli, onu anlamak, dinlemek çok önemli. Kötü anne, evladı ile iletişimi olmayan annedir. Hande’nin annesi çocuklarına ilgisiz ve sevgisiz davranan sadece para ile çocuğunu mutlu edebileceğini sanan bir anne modeliydi” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Bu dizide en iyi anne modacıydı bence. Çünkü ortada düzgün bir çocuk var. Çalışıyor, kendi ayakları üzerinde duruyor, kocasının yaptığı hataları bir yere kadar çocuğuna zarar gelmesin diye tolere ediyor, kopması gereken yerde de dik durup kopardı ilişkisini. Kaptan’ın annesi mesafeliydi. Bir zırh gibi bir şey vardı aralarında çocuklarına sevgisini göstermiyordu” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“İyi anne, her ne olursa olsun çocuğu iyi ya da kötü ne yaparsa yapsın arkasında duran, çocuğuna güvenen ve doğru yolu bulmasını sağlayandır. Kötü anne, kendi hırsları için çocuklarını, eşini, dostunu yok sayan

insandır.Tülin kızıyla iletişimi en düzgün olan anneydi” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“İyi anne çocuğunu şımartmamalı, her istediğini yapmamalı, çocuğuna iyi bir eğitim vermeli, ona sevgisini vermeli, çocuğunun insanları eşit görmesini sağlamalı. Modacı iyi anneydi bence. Kötü anne ise çocuğuyla ilgilenmeyen kadındır. Koray ve Hande'nin anneleri ilgisizdi. Sadece para veriyorlardı çocuklarına hele Koray ailesinden ayrı yaşıyordu. Kaptan'ın annesi iyi değildi. Çünkü çocuklarına sevgisini göstermiyordu. Onlarla mesafeliydi. Anneler çocuklarına sevgisini göstermelidir”(Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Koray'ın annesi ile olan ilişkileri bozdu. Annesi onu sadece maddi anlamda besliyordu ama sevgi, ilgi yoktu. Kötü annelik yapıyordu diyelim ” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Modacı on numara bir anneydi. Çünkü kızıyla olan iletişimi dört dörtlüktü. Kızının okul hayatı ile çok ilgileniyordu. Hatta sonrasında kendi işini yapmasını sağladı kızının. Kocasını kendini aldatmış olmasına rağmen kızıyla tek vücut olarak hayatlarına devam ediyorlardı. Dizideki en doğru anne-çocuk ilişkileri onlardaydı. Kaptan'ın annesinin her iki çocuğuyla da problemi vardı. Muhtemelen kendi ile ilgili sorunları vardı. Olumsuz tavırları vardı. Kötü bir anneydi diyemem iyi bir insandı ama iki çocuğuyla da problemi olduğuna göre kötü özellikleri daha ön planda olan bir anneydi.Emir'in annesini bana sorarsan kötü değildi ama olmasa da olurdu çünkü çocuğuyla bir iletişimi yoktu kız arkadaşı seçimi dışında” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“İyi annenin en önemli özelliklerinden biri çocuklarıyla olan iyi iletişimidir bence. Bu anlamda dizide Tülin bunu başarıyordu bence” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İyi annelik, özveri, fedakârlık ve sevgi isteyen bir kavramdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, “Toplumlarda çocuk anne sevgisinin merkezi olarak görülür. Böylece aile içinde bir kral gibi sevilen çocuğa bakması beklenen anneden tüm emellerinden vazgeçerek kendini çocuğuna adanması beklenir.” (Badinter, 1992: 14)

Yaptığımız çalışmada da izleyiciler, anneliğin temelinde özveri ve fedakârlık barındırdığını bunları gerçekleştirirken ise çocuğuna sevgi göstermenin iyi anne olabilmenin şartı olduğunu belirtmiştir.

“Önce ben” teriminin hakim olduğu toplumlarda anneliğin; “bir meydan okuma, bir tür başkaldırı” olduğunu belirtmiştik. Bir kadın için anne olmadan önce önemli olan şey, anne olduktan sonra değerini yitirebilir. Kendisi ile ilgili duyduğu kaygılar artık çocuğu için başlar. “Her şeyi istiyorum” artık “ona her şeyi vermeliyim” e dönüşür. Toplumlarda annelerin sevgi dolu olma şartı aranır. Eğer bir kadın anne olmaktan pişman olduğunu ve bundan dolayı mutsuz olduğunu belirtirse toplum tarafından sorumsuz bir canavara dönüştürülür (Badinter, 2011: 23).

Anneler “ben” demeye başladıklarında karşılarında kocaman bir değerler sistemini bulurlar. Bu sistem, kadınların da içselleştirdiği, benimsediği bir sistemdir. Annenin ailesinin, çocuklarının bakımını ikinci plana atıp kendisi için bir şeyler yapması bencillik olarak görülmektedir. Ailedeki her türlü aksamanın tek sorumlusu annedir (Bora, 1995: 54).

İzleyicilerin pek çoğu, anneliğin kendinden önce evladını düşünmek olduğunu bunu yapmayanların “kötü anne” olduklarını vurgulamışlardır.

“Feriha'nın halası diğer annelere göre daha fedakardı. Kızını ve kızının ailesini kendisinden daha çok düşünüyordu. Modacı olan Lara'nın annesi kızını çok düşünüyordu. Onun mutluluğu için elinden geleni yapıyordu. Fedakâr bir anneydi. Olması gereken de bu değil mi? Feriha'nın annesi benim annelik imajıma en uygun annedir. O daha çok olması gereken bir tip toplumda. Kızına ve çocuklarına karşı çok fedakârdı çünkü. Yoksulluğuna karşı çektiklerine karşı yine her zaman çocuklarına önderdi. Her şeye rağmen onların dik durmasını isterdi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Anneler kendi yemez çocuğuna yedirir. Toplumumuzda anneler genelde çocukları için yaşar. Hayattaki pek çok şeye evladı için göğüs gerer.Düşünsenize Türk Toplumunu’nda evlilikler görücü usulü olur. Birçok şeye çocuk için katlanılır. Ailelerin devamlılığını sağlayan varlıktır çocuk. Feriha’nın annesi de böyle bir örnek bu dizide” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Koray’ın annesi kötü bir anne modeliydi. Çünkü önce kendini düşünürdü. Anne fedakâr olmalı. Önce evladını düşünmeli.Modacı bence bu seriyaldeki en iyi anne modeliydi. Özveriliydi. Tek başına çaba sarfediyor, çalışıyor” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Hande’nin annesi önce kendisini düşünen, kendisi için yaşayan bir anneydi. Bu da bir annede olmaması gereken bir şey” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2).

“Sanem’in kendi özel hayatı öndeydi. Bırak üvey çocuğunu kendi çocuğunu bile özel hayatı kadar umursamıyordu.Bence bu dizideki en iyi anne Zehra. Çünkü çocukları için en çok fedakârlık yapan o.Anne kendinden önce çocuklarını düşünmeli. Çünkü bu çocuklar anneye emanet. Onları anne dünyaya getiriyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Sanem kendi kişisel çıkarlarını, kendi hayatını kendi çocuğunun ve üvey kızının önünde tutuyordu. Annelik vasıfları yoktu onda yani. Çocuk kendi canından bir adım öndedir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Üniversite, Ev Hanımı, B). Bu sözleri izleyicimiz heyecanlanarak söyledi.

“Feriha’nın annesi evlatları için fedakârlık yapan bir anne. Öyle bir gelini hiç istemediği halde evine aldı ve onunla beraber yaşadı.Ne olursa olsun sonuna kadar evladın için mücadele eden yeri geldiğinde onlara kendini feda eden anne iyi annedir” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul Mezunu, Emekli, D).

“Feriha’nın annesi fedakâr bir anne. Zor bir hayat yaşıyor ama çocukları için her şeye katlanıp hayata tutunan bir kadın. Bu özellikleri onu iyi bir anne yapıyor” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Feriha’nın annesi fedakâr bir kadın, çocukları için yaşayan bir kadın, zorluklarla yaşayan bir kadın” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Feriha’nın annesi fedakâr bir hanımdı. Çocukları için çabalıyordu. Çocuklarına daha iyi bir gelecek verebilmek için köyünden kalkmış gelmiş büyük şehire. İyi anne, kendinden, hayatından, her şeyden önce evladını düşünen annedir. Kötü anne, önce kendini düşünen, bencil annedir. İyi veya kötü anne olmak insanlıkla paralel, iyi bir insansan dolayısıyla çocuğuna karşı da çok iyisindir. Kötü insan kendisinden başka hiç kimseyi düşünmez çocuğunu da ihmal eder bence” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Bence bu dizide sınıfları, eğitimleri, statüleri ne olursa olsun bencil anneler vardı. Yani kendi hayalleri içine sıkışıp kalmış onları kendi çocuklarına uygulayan anneler vardı. Hırsları ön planda olduğu için çocuklarının birer birey olduğunu unutan kendi hırsları ve kendi doğruları için çocuklarını heba eden anneler vardı” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar-Eleştirmen, A).

“İyi anne çocuğunu şımartmamalı, her istediğini yapmamalı, çocuğuna iyi bir eğitim vermeli, ona sevgisini vermeli, çocuğunun insanları eşit görmesini sağlamalı. Modacı iyi anneydi bence. Kötü anne ise çocuğuyla ilgilenmeyen kadındır. Koray ve Hande’nin anneleri ilgisizdi. Sadece para veriyorlardı çocuklarına hele Koray ailesinden ayrı yaşıyordu. Kaptan’ın annesi iyi değildi. Çünkü çocuklarına sevgisini göstermiyordu. Onlarla mesafeliydi. Anneler çocuklarına sevgisini göstermelidir”(Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D). İzleyicimiz annelerin çocuklarına sevgisini göstermesinden bahsederken bu sözleri vurgulayarak heyecanla söyledi.

“İyi anne-kötü anne demiyelim de iyi annelik yapabilen kötü annelik yapabilen diyelim bence. Başarılı olabilen anne var. Bence her annenin çocuğuyla

arasında duygusal bir bağ vardır. Bunu doğru kullanabilen veya kullanamayan anneler var bence. Halil'in annesi ise şekil üzerinde anneydi bence. Çok fazla oğluyla duygusal ilişkisini görmedim dizide ben” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Hande'nin annesi anneliğin sadece para vererek yapılabileceğini sanan, sevgisi yerine para veren bir kadın” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Kötü anne önce kendini düşünen çocuklarına karşı ilgisiz olan annedir. Bu nedenle Hande ve Koray'ın anneleri kötü annelerdir. Çünkü çocuklarına karşı çok ilgisizdiler” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 24, Lise, İşçi, C2).

“Feriha'nın annesi vefakâr, cefakâr bir kadındı. Cefakâr olduğunu söyleyebilirim. Dizide çok ceza çekmiş olduğu ve kızının ismini bunlardan kurtulmak için bir umut olarak verdiği belirtiliyordu. Babasıyla zorla evlendirilmiş ama bir takım zorluklara çocukları için katlanıyordu, istemediği bir adamla evliliğini sürdürüyordu. Sanem, kendi hırsları için yaşayan, benmerkezci anlayışı olan bir kadındı. Kendi çocuğu ya da üvey çocuğu çok fazla ön planda değildi onun için. Kötü anne tanımına bire bir oturuyordu diyebilirim”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Bu dizide çizilen profiller Peyami Safa'nın Fatih Harbiye mantalitesinden biraz daha evrilmiş bir şey. Yani şu; modern büyük şehirlerde büyümüş insanlar var. İyi eğitim almışlar, bunlar parayı bulmuşlar, ahlaki ve manevi değerlerini kaybedip yozlaşmışlar, bir de daha kır kökenli veya periferi mahallelerde, daha fakir mahallelerde yaşayan, milli ve dini değerlerine sahip, klasik aile yapısına sahip insanlar var. Hande'nin annesi birinci grupta yer alıyor. High Society dediğimiz yani yüksek sosyete dediğimiz, parasıyla var olan, evlatlarına parayla annelik yapabileceğini sanan, kendi egosunu yaşayan insan yani kötü bir anne” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“İyi anne çocuk kavramında bencil olmayan annedir. Doğursun doğurmasın bir çocuğa annelik yaptığı andan itibaren onun sahibi olarak kendisini görmemelidir. Ya da onu kendi geleceği olarak. Kendi ulaşamadıklarına çocuğu üzerinden sahip olmaya çalışmamalıdır. Yol gösteren olmalı ama idol olmak için savaşmamalıdır. Güveni aşılmalı güvensizliği kontrol altında tutmamalıdır. Sevgi kontrolünü iyi yapmalıdır. Bence kötü anne bencil duyguları için evlat edinen ya da doğuran kişidir. Anlık zevkler uğruna geleceğini inşa edemeyeceğini bile bile çocuğunun kendisine “neden beni dünyaya getirdin” sorusunu sordurtan annedir. Kendi yalnızlık korkusu için çocuk doğuran ya da sahiplenen annedir” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

“İyi anne, özverili olmalı. Özveri olmadan annelik olmaz zaten. Bir çocuğu dünyaya getirmek bile ne kadar zor. Onu doğru yetiştirebilmek için ise mutlaka yaşamını ona adaman şart. Dizideki en fedakar insan Tülin’di bence. İyi bir insan yetiştirmeye çalışıyor en azından. Öbürleri de bunu yapmaya çalışıyordu belki ama onların bir çoğu çocuklarında kendi hayallerini yaşamak istiyorlardı. Kötü anne ise önce kendini düşünen, yaşamını tamamen kendi isteklerine uygun şekilde şekillendirmeye çalışan insandır” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İzleyicilerimizden bir kişi, iyi anne tanımının ‘önce ben’ olması gerekliliği fikrine karşı çıkmış, iyi anne olabilmenin önce kendini, sonra evladını düşünerek gerçekleşebileceğini savunmuştur.

“şu görüşü sevmiyorum anne önce çocuğunu düşünmeli, herkes önce kendini düşünmeli bence çünkü sen yoksan etrafındakilere faydan olmaz. Bu nedenle %51 ibrenin kişinin kendisine doğru dönmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani önce can sonra canan şeklinde olması gerektiğini düşünüyorum” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

Özveri ve fedakârlığı içinde barındıran anneliğin bir diğer önemli yönü de koruma içgüdüsüdür. Stanton medeniyeti oluşturan ilk girişimlerin hepsinde çocuklarını koruma ve besleme kaygısında olan annelik ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtir. Stanton, kadınların özellikle de annelerin hayatı olumlayan, barışsever ve yaratıcı yeteneklere sahip olduğunu, tüm bu yetenekleri ile toplumdaki bireyleri birbirlerine yakınlaştırmayı sağladığını belirtir (Donovan, 1997: 83-84).

Gilman'da Stanton gibi, annelik enerjisinin ve sevgisinin toplumu bir arada tutan bir güç olduğunu savunur. Bu da ilerlemeci, yenilikçi ve kooperatif bir toplum yaratmak için gerekli temel niteliklerdir (Donovan, 1997: 96-98).

Güngör'den aktaran Gürsoy, cinsiyeti alt kültür grubu olarak adlandırmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki farklar toplumların kültürel beklentileridir. Eğer bir anne çocuğunu terk etmişse kültürel rol beklentilerine karşı çıktığı için suçludur. Toplum tarafından kınanır çünkü annelik rolünün vazifelerini yerine getirememiştir. Diğer yandan çocuğunu seven, besleyen, disipline eden, koruyan kadının annelik rolü toplum tarafından olumlanır (Ersoy, 2009:214).

İzleyiciler iyi bir annenin çocuğunu her türlü kötülüklerden koruması gerektiğini bunun da ancak annenin her ne sebeple olursa olsun çocuğunun yanında veya yakınında olması ile gerçekleşebileceğini belirtmişlerdir.

“Tavuşu bile düşünsenize yumurtasını alamazsın niye çünkü yavrusu var. Bir kedi bile yavrusunu korumaya çalışır. Anneler çocuklarını babalarına karşı bile korur. Anne bir yandan çocuğunu kollamak için serttir ama diğer taraftan da çocuklarının isteklerinin de olmasını ister ve bu konuda da fedakârlıklar yapar gerektiğinde babaya yalan söyler. Hatta bazen erkek kardeşe bile yalan söyler. İşte bu çok ince bir nokta hem toplumun içerisinde bir hata yapmasını engellemek yani kendi aile yapısına aykırı düşmemesini sağlamak hem de çocuğunun mutlu olmasını yani istediklerini gerçekleştirmesini sağlamaya çalışmak. Koray duygusal anlamda pek çok git-geller yaşıyor. Duygusal açlığı olan bir çocuk. ama tüm bu zamanlarında annesi yanında yoktu” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Feriha'nın annesi kızının her zaman yanındaydı. Her zaman önderdi kızına. Kızı ne yaparsa yapsın hep onunla birlikteydi.Koray'ın annesi bir milletvekili hanımıydı. Çocuğunu sadece okula göndermekle, ona bir ev açıp imkân ve para vererek çocuğunun mutlu olabileceğini sanıyordu. İlgisizdi. Kötüydü çok” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Modacı iyi bir anneydi. Çünkü çocuğunun hep yanındaydı.Feriha'nın annesi çocuklarına sahip çıkıyordu. Onların iyi yetişmesi için çalışıyordu” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Koray'ın annesi çocuğunun yanında olmadı bence Koray'ın yanlış seçimlerinin bir nedeni de Koray'daki anne eksikliğiydi.İyi anne çocuklarının yanında olan onlarla var olan annedir.Zehra herşeye rağmen çocuklarını koruyup kolladı onların yanında oldu” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2).

“Anne çocuğunun her zaman yanında olmalı, her zaman onları koruyup kollamalı, bir anne çocuklarını gerçekten çok iyi sahiplenmeli, onlara gözü gibi bakmalı.Hande tek başına bir kızdı. Annesi sorumsuzdu. Düşünsenize kızının ne yaptığından haberi yok. Koray'ın annesi bir tek çocuğunun düşününe katıldı, çekti gitti. Annelik o mudur? Annenin pek çok sorumlulukları var. Ömrü bile yetmez bunları yerine getirmeye” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okuma-Yazma, Temizlik Görevlisi, D). İzleyicimiz annenin sorumluluklarından bahsederken heyecanlanarak bu sözleri söyledi.

“Geleneksel anne verici, dönör, dağıtıyor, sevgisini veriyor, korumasını veriyor. Feriha'nın annesi iyi bir anne. Çünkü çocuklarını korumaktan başka bir amacı yok” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Öğretim üyesi, Lisansüstü, A).

“Anne her şeye rağmen hem maddi hem manevi çocuğunu sahiplenmeli” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Modacı dizideki en iyi anne bence. Kızını kötülüklerden korumaya çalışan, yanlış kararlar almasını önleyen bir kadındı” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“İyi bir anne, ne olursa olsun çocuğundan kolay kolay vazgeçmez. Adını Feriha Koydum dizisindeki annelerin pek çoğunun çocuğundan vazgeçmiş olmaları bana hiç normal gelmiyor. Büyükşehirden genelde üst düzey sınıftaki insanlar çocuklarının ceplerine parayı koyup altlarına arabayı verdikleri zaman onlara olmuş gözüyle bakıyorlar. Ne zamanki çocuk uyuşturucuya alışıyor ya da yanlış bir insanla flört ediyor anne baba o zaman devreye giriyor. Emir’in annesi de böyle bence. Hande’nin ve Koray’ın anneleri kendi havasında parayı vermiş çocuğuna parayla her şeyi hallettiğini zanneden ve çocuklarıyla ilgilenmeyen, daha ne isteyebilir diye düşünen insanlar” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Zehra, korumacı bir anneydi. Bir takım durumlarda babasına karşı çocuklarını koruyordu. Olayları örtbas ediyordu. Koray’ın annesi çocuğunun yanında değildi. Çocuğuna vermiş parayı, bütün imkânları sınırsız bir şekilde önüne sermiş, çocuğu başka bir hayat yaşayan kendisi başka bir hayat yaşayan bir vaziyetteydi. Bir sıkıntısı, derdi olduğunda çocuğunun yanında olan bir karakter değildi dizide. Çocuk hep tekti, hep tek yaşayan bir çocuktukor, korumacı olduğunu düşünmüyorum” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Koray’ın annesi hep uzaktaydı. Zenginlik bazı anneleri böyle yapıyor maalesef. Kötü bir anneydi kesinlikle” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Koray’ın annesi en berbat anneydi bence. Çünkü hiç yoktu çocuğunun yanında, bir annenin yok olmak diye bir lüksü olamaz, annelik her şeyin üstündedir siyasi hayatın, devlet başkanlığının mazeret değil yani bu. Kötü anne bencil insandır. Önce kendini düşünür. Bu senin tercihin çünkü onun değil” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B). İzleyicimiz bu sözleri söylerken vurgulayarak ve heyecanla söyledi.

“Feriha’nın annesi iyi bir anneydi. Sürekli çocukları ile ilgilenmeye çalışıyordu. Çocuklarının sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyordu.

Gerektiğinde babalarına karşı onları koruyordu. Uzlaşmacı bir anneydi” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Çocuğuna sahip çıkmayan, korumayan anne kötü annedir bence, iyi anne olabilmek çocuğuna sahip çıkmak onu korumaktır” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“İyi anne kocasına sahip çıkan, evine sahip çıkan, evlatlarını koruyan, gözeten, namusunu koruyan insan, kötü anne bunların tersini yapan anne” (Erkek, Bekar-Çocuksuz,45, Öğretim Üyesi, Lisansüstü, A).

Anneliğin özünde bitmeyen bir mücadele vardır. Bir annenin çocuklarına bakması ve büyütüp beslemesinin yanında çocuklarının geçimini sağlayabilmek için çalışması toplumda babanın çocuklarının geçimini sağlamak için çalışmasından daha değerli görülmektedir. Eğer anne, çocuklarının geçim kaygısından dolayı çalışıyorsa bu toplum tarafından olumlanır ve bu tarz anneler “fedakar” olarak tanımlanır.

Ataerkil sistem içerisinde kadınların asli görevi annelik ve eşliktir. Durum böyle olunca kadının çalışma hayatındaki yeri ikinci plana itilmiştir. Bu sistemde kadın ancak ailesinin ihtiyaçları doğrultusunda yani mecburi durumlarda çalışmakla yükümlüdür (Öztürk ve Dedeoğlu, 2010:16)

“Kadının çalışması kadının evdeki sorumluluklarını onun üzerinden almamaktadır. Aksine kadının aile içindeki sorumluluklarını giderek arttırmakta ve buna doğru orantılı olarak ağırlaştırmaktadır. Yoğun ve uzun çalışma saatlerinin ardından evine geldiği zaman dinlenme fırsatı yoktur. Çünkü evdeki tüm işlerin kadın tarafından ve hatta eksiksiz olarak yapılması beklenir. Bu nedenle kadınlar ev hanımlığını çalışmaktan daha fazla tercih ederler ” (Fırattekin, 2001: 23). Erkeklerin aynı şartlarda çalışması hatta kimi zaman eşlerinden daha az çalışması bu beklentiyi değiştirmez. Bu nedenle geçim sıkıntısı nedeniyle bir annenin çocukları için çalışması toplumda özveri olarak görülür ve bir anne için olumlanan bir davranış modelidir.

“Özverili olan Feriha'nın annesi çalışan, ekmeği için mücadele eden bir anne karakteriydi” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Bence dizideki en iyi anne Zehra'ydı. Çünkü fakir olduğu halde işe gitti ve yine çocuklarına bakmaya çalıştı” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Feriha'nın annesi hem çalışıyor, evlere temizliğe gidiyor, hem kocasına kapıcılık işinde yardım ediyor. Hem de üç çocuğunu da topluma kazandırmaya, o toplumun içinde tutmaya çalışıyor” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Feriha'nın annesi fedakâr bir kadındı. Çalışıyordu, hatta yetmiyor, reçel yapıp satıyordu” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Bence en iyi anne Zehra'ydı. Çocuklarının geçimi için evlere temizliğe gidiyordu. Reçeller yapıyordu. Çok fedakardı. Yoksa kendi boğazına ne versen giderdi” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Zehra, fedakardı çünkü ekonomik zorlukları vardı. Ama yine de üç tane çocuğun yükünün yanında başka evlere temizliğe gidip çalışıyordu” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İzleyiciler, “iyi anne” kavramını farklı açılardan ele almışlardır. Bu görüşlerden bir kısmı annenin çalışmaması ve evde olması ancak böylelikle çocukları ile tam anlamıyla ilgilenebileceği fikridir. Benzer şekilde yukarıda da belirttiğimiz üzere La Leche League ve taraftarları “iyi anne”yi “tam zamanlı anne” olarak tanımlayarak kadınları evde oturmaya teşvik etmektedirler. The Womanly Art of Breastfeeding adlı eserde ekonomik zorunluluk olmadıkça annelerin çalışması eleştiriliyordu. League, üç yaşına kadar annenin çocuğunun yanında olmasının çocuğun karakter gelişimi için bir garanti olduğunu ve bir annenin yaşamında bundan

daha önemli bir toplumsal rol üstlenemeyeceğini belirtmektedir (Badinter, 2011: 80-82, 112).

Hartsock Marksist bir bakış açısıyla kadınların varoluşunun temelini kadınlık bilinci olduğunu savunmaktadır. Hartsock'a göre, kadınlar ücretli çalışsalar bile onlar için kurumlaşmış birincil faaliyetleri ev işi ve anneliktir (Donovan, 1997:172-173).

Benzer görüşler Rousseau tarafından da savunulmuştur. Ona göre gerçek aile annesi, eve kapanmayı ve yaşamını ailesine adamayı bilen kadındır (Badinter, 1992: 196-197).

Annelik kavramı “çalışan anne ve evde oturan anne” olarak iki şekilde kategorize edilebilir. Johnston ve Swanson'dan aktaran Özmen, çalışan annelerin yorgun, meşgul, çocuklarıyla ilgilenecek vakitleri olmayan kadınlar olduğunu, evde oturan annelerin ise tüm zamanlarını çocukları için harcadığını belirtmektedir (Özmen, 2011:1).

İzleyicilerin bir kısmı, annenin çalışmasını ancak ekonomik zorluklar dahilinde olumlu görmüş, bunun dışında iyi annenin tam zamanlı olarak evde olması ve çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiğini savunmuştur.

“Çalışmayan bir anne her zaman daha ilgilidir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Evde oturan anne tabiki daha ilgilidir. Sadece evladiyla ilgilenebilir, ona yemekler yapabilir, okuldan gelince ona kapıyı açabilir” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“İyi anne fedakâr olacak, çocuklarının her şeyiyle ilgilenecek ve mecbur değilse çalışmayacak” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“İyi anne bence çalışmamalı en azından çocuğunun 36 ayının sonuna kadar yanında olmalı. Kariyer mi çocuk mu bir seçim yapmalı bence” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“Annenin hiç çalışmaması iyi değil bence çünkü bu sefer kendi kişisel gelişimini sağlayamıyorsun. Ama ne olursa olsun 2,5 yaşına kadar çocuğunun yanında olmalı ve çalışmamalı” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Annenin, çocuğu 3 yaşına gelene kadar onun yanında olması çocuğunun karakter gelişimi için önemli olduğundan mecburi sebepler olmadıkça bu yaşa kadar çalışmamalı, bu yaştan sonra ise mümkünse yarı zamanlı ya da hafif bir işte en azından vaktinin önemli bir kısmını evinde geçirebilecek şekilde çalışmalıdır” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

“Anne çalışsa da iyi annedir. Çalışmasa da . Ama çalışan anne yorgun olur. Eve gidince çocuklarıyla fazla ilgilenemez. İyi bir anne sadece mecburi durumlarda çalışmalı. Aksi takdirde kesinlikle çalışmamalı” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Annelerin çoğu çalışıyor artık, annenin çalışması her zaman çocuk için eksi. Çünkü anneler çocuklarını çalışmak için mutlaka bir yuvaya, bir kreşe falan gönderiyorlar senin çocuğuna asla bir başkası senin kadar sahip çıkamaz hele kendini ifade edemediği bir yaşta senin gibi onu anlayamaz” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

İzleyicilerden bir kişi iyi annenin çalışan anne olduğu görüşünü olumlamaktadır.

“Anne çalışmalıdır bence çalışan annenin çevresinde daha fazla insan olur, kendisi daha mutlu olur, kendisi mutlu olan anne evinde de mutludur. Maddi ve manevi çocuklarına daha fazla katkıda bulunur”(Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

İzleyicilerimizin geri kalan kısmı ise *“annenin çalışmasının ya da çalışmamasının daha iyi anne olabilmesi ile ilgili olmadığını önemli olanın çocuğu ile doğru ve kaliteli zaman geçirmeyi bilmek olduğunu”* belirtti.

Ida See, çalışan anneyi ciddi şekilde kınar. Ida See, çocuğuna dahi iyi bakmak yerine kendini geliştirmek için çalışan ya da yükseköğrenim gören kadını suçlamakla kalmadı onların çocuklarını küçük bir kurbanı çevirdiğini iddia etti. Ona göre kadının evde olmaması sonsuz kötülüklerin ve ailelerin bölünmesinin nedeniydi (Badinter, 1992: 226).

Toplumlarda genellikle yükseköğrenim görmüş kadınların feminizmi savunarak kadınlara ev içerisinde verilen bu yüke karşı çıkmaları gerektiğine inanılır. Fakat ülkemizde bu duruma kadınların çekimser kaldığı görülmektedir. Feminist yazar Şirin Tekeli Türk Toplumunu'nun değişiklikleri devletten beklediğini, sevgi ve üremenin alternatifsiz bir kurum olan ailede gerçekleştiğini bu nedenle aile içindeki rolleri sorgulamaktan kaçındıklarını açıklar (Doltaş, 1992: 62-63).

Yukarıdaki görüşlerin ilkinde çalışan ve özellikle yükseköğrenim görmüş olan anne modeli suçlanmaktadır. Bu görüşe göre bu yapıda olan anne kendini geliştirebilme duygusu ile çocuklarını ve evdeki sorumluluklarını reddeder. Şirin Tekeli ise Ülkemizde çalışan ve yükseköğrenim gören kadın modelini değerlendirildiğinde kadının aldığı eğitimin ya da kazandığı paranın evdeki sorumlulukları ve annelik görevleri arasında bir farklılık oluşturmadığını, annenin eğitilmiş de olsa bu sorumluluklara karşı çıkamadığını belirtmektedir.

İzleyicilerimize bu görüşe doğru orantılı olarak eğitilmiş annenin daha iyi bir anne olup olamayacağı konusunda bir soru yönelttik. İzleyicilerimizin büyük bir çoğunluğu adeta yukarıdaki görüşleri olumlu nitelikte anne olmanın yeterli olduğunu ve yukarıda görüşlerini belirttiğimiz Alice Rossi'nin "annelik içgüdüsünün genlerimize kodlanmış olduğunu, genetik olarak kadınların memeli primat mirasını taşıdıklarını" belirten nitelikte görüşler sergilediler (Badinter, 2011, 62).

Anneliğin içgüdüsel bir davranış modeli olduğunu ve hiçbir kalitede eğitimin bunu değiştiremeyeceğini savunan izleyicilerimiz görüşlerini aşağıdaki şekliyle belirttiler.

“Anelik eğitimle ilgili bir davranış değil bence. Eğitim seviyesi çok yüksek bir anne de kötü bir anne olabilir. Böyle bakarsan bizim annelerimizin hepsi kötü anne olması lazım”(Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Annenin daha eğitilmiş olması daha iyi anne olmasında etkili değildir bence”
(Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Bence eğitim bir kadının daha iyi bir anne olmasını sağlamaz. Örneğin benim annem okuma yazma bile bilmez ama bence Dünya'nın en iyi annesi. Benim köylü annem pek çok Üniversite mezunu anneden daha anlayışlı, önsözleri daha kuvvetli bir anne” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“Üniversite mezunu oluyor da çocuğunu hiç güzel yetiştiremiyor. Bir taraftan bakıyorsun kadın üniversite mezunu ne güzel çocuk yetiştiriyor anneliğin eğitimle ilgisi yok” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul Mezun, Emekli, D).

“Bence eğitim annenin daha iyi ya da daha kötü olmasında farklılıklar yaratmaz” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Eğitim düzeyinin yüksek olması bir kadının daha iyi anne olmasına etken. Ama Anadolu'da eğitim düzeyi ne kadar düşük kadınlar vardır ki başbakanlar, cumhurbaşkanları yetiştirmiştir. İyi evlatlar yetiştirmiştir. Demek ki bu etki çok da fazla değil annelik söz konusu olduğu zaman” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“İyi anne iyi insanın kendisidir. Ekonomisi iyi olan ya da eğitimi yüksek olan kişi insani değerlere sahip değilse anneliği de ona paralel işler. Ya da tersi. Ekonomiler, eğitimler bu şekillendirmede küçük roller taşırlar. Sadece bu rolleri büyüyenlerin pompalaması yüzünden öyle sanılır. İnsan kendisinde olabildiği yetenekleri ölçüsünde karşı tarafa aktarır” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

“Anne olmak içgüdüsel bir şey bence. Daha eğitilmiş olmak daha iyi anne olmasını sağlamaz. Ortaokul mezunu biri kötü anne olabilir yüksek lisans

yapmış biri daha iyi anne olabilir diye bir çıkarım yapmak mantıklı olmaz”
(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Eğitim bir insanın daha iyi ya daha kötü bir anne olmasında farklılıklar yaratmaz.” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B)

İzleyicilerimizin diğer kısmı ise eğitimin yaşamın her alanında olduğu gibi iyi anne olabilmek için de bir önemli bir etken olduğunu savunmuşlardır.

“Eğitim düzeyi yüksek oldu mu daha bilinçli oluyor çocuğuna nasıl davranacağını biliyor. Özellikle okula başladığı zaman çocuğu için daha verimli oluyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Eğitimli anne daha iyi anne olur bence çünkü çocuğunu daha iyi eğitir”
(Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Eğitimli olmak, bilinçli olmak çok önemli. Ben ilkokul mezunu bile değilim. Üniversite mezunu olsaydım daha faydalı olurdum çocuklarıma” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okuma-Yazma, Temizlik Görevlisi, D).

“Annelik sadece özveride bulunmak da değil yemedim yedirdim onu maymun da, kaplan da yapıyor yemiyor yediriyor, çocuğuna hayata yönelik eğitim veren anadır ne okul ne bilmem ne.Çocuğunu eğitmek, çocuğuna rol model olmak, iyi yönde eğitmek, ona iyi bir gelecek hazırlamak ve temiz bir geçmiş bırakmak, kadın yirmi dört saat çocuğuyla beraber ama eğitmiyor çocuğunu şimdi bu iyi anne mi? Sen ne kadar eğitimli olursan çocuğunu yetiştireceksin o seni geçecek. Böylece uygarlık ilerliyor. Eğitimle birlikte hayat algıları da değişecektir. Tabi ki sapmalar olacaktır. Eğitimli olur çocuğuyla ilgilenmez. İlkokul mezunu bir insanla üniversite mezunu bir insanın hayat algıları farklıdır. Bunu tartışamayız” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Eğitim yaşamın her alanında olduğu gibi daha iyi bir anne olabilmek için de önemli bir etkidir” (Kadın, Evli- ocuksuz, 32, Lisansüstü, ğretim Görevlisi, A).

İzleyicilerimize eski anneler ile günümüzdeki anneler arasında farklılıklar oluşup oluşmadığını ve buna bağlantılı olarak günümüzdeki “ideal anne” kavramından ne anladıklarını sorduk. Yukarıda, eskiden olan anneler ile şimdiki anneler arasında çeşitli değişiklikler olduğunu ve buna bağlantılı olarak da “ideal anne” kavramının da değiştiğini belirtmiştik.

Annelik modeli kültürden kültüre hatta aynı kültürde dönemden döneme farklılıklar göstermektedir. Günümüzdeki annelik modeli hiçbir zaman olmadığı kadar çetindir. Annelik görevleri arasında artık sadece çocuğun bedensel ve duygusal gelişimine değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve entelektüel gelişimine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu dönemdeki annelik, tam mesaili çalışma demektir. Geçmişte altı çocuğa yapılan bakımın şu anda en iyi şartlarda iki çocuğa yapılması zorunludur. Günümüzdeki bu zorlu annelik modeli kadınları üçlü bir çelişkinin içine salıvermiştir. Bu çelişkilerin ilki toplumsaldır. Geleneksel anne yandaşları çalışan anneleri suçlar. Annelik kadının toplumsal açıdan değer kaybetmesi durumunda olsa da diğer taraftan toplumda kendini kanıtlama adımıdır. İşverenler kadınlardan birden fazla ocuk dünyaya getirmesine sıcak bakmamakla birlikte çocuklu kadınlara daha düşük ücret ödemektedir. “İdeal kadın” modelinin mesleki açıdan başarılı olan kadın olarak tanımlandığı toplumumuzda, önceliği çocukları olarak kabul ederek evinde kalan kadınlara ise “sıradan kadın” olarak eleştirilmektedir. İkinci çelişki kadının eşi ile ilgilidir. ocuk bakmanın zorlukları ve bununla birlikte yapılması gereken fedakârlıklar “aşk” kavramına tezat olarak görülmektedir. Bu nedenle boşanmaların bir kısmı ocuk sahibi olan annelerin aşk ve anne benliği arasında kalmasından kaynaklanır. Annelik görevlerinin fazla abartılmasıyla kadınlardan yaşadığı çelişki şiddetlenmektedir. Natüralist ideoloji annelerden hep daha fazlasını isteyerek bu çelişkileri her geçen gün arttırmaktadır. Bu nedenle günümüzde kadınlardan anneliğe

sırt çevirdiği ya da “ideal annelik” modelinden uzaklaşarak çocuk sahibi olmaya başladıkları gözlemlenmektedir (Badinter, 2011:121).

İzleyicilerimizin bir kısmı yukarıdaki görüşü destekler nitelikte görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşü destekleyen izleyicilerimize göre günümüz anne modelleri eski annelere oranla daha bilinçlidir. Dönemimizdeki anneler çocuklarının daha donanımlı olabilmesi için daha fazla uğraş göstermektedir.

“Bizim annelerimizin zamanında çamaşır makinesi, bulaşık makinesi yoktu. Yediğimiz ekmeklerden tutun, evdeki her işi gücü kendileri yapıyorlardı. Haliyle bizimle de çok fazla ilgilenemiyorlardı. Ama şimdi çamaşırımızı, bulaşığımızı makine yıkıyor. Şimdiki anneler çalışsa bile çocuklarıyla ilgilenabiliyor. Mesela biz şu anda her şeyiyle baştan sona ilgileniyoruz. Annem benim on isteğimden ancak birini yapardı. Ama ben çocuğumun on isteğinin en az dokuzunu hatta olabiliyorsa onunu yapıyorum” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Anneler değişti. Şimdiki anneler çocuğunun her türlü gelişimi ile yakından ilgileniyor” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2).

“Anneler daha modern anneler oldu. Kadınlar çalışıyor, daha çok çalışıyor. Daha özgüvenli oldular. Çalışan annenin etrafında daha fazla bir çevre oluyor. Yaşadığı ortama daha fazla ayak uydurabiliyor ve böylece çocukları ile iletişimi daha iyi oluyor. Çalışmayan anneye göre bir kademe daha iyi oluyor” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Bilginin artması, iletişimin artması ve kolaylaşması, öğrenmenin artmasının annelerin ufkunu açtığını düşünüyorum. Biraz daha çağa, bilime yakın hareket ettiklerini düşünüyorum. Eskiden 20 sene önceki anne-çocuk ilişkisi ile şimdiki bir değil. Şimdi artık internetten besleniyor, televizyondan besleniyor, etrafla daha iletişim halinde olduğu için 20 sene önceki anneye göre daha donanımlı olabiliyor”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

İzleyicilerimizin bir kısmı ise annelerin çocuklarının daha donanımlı olması için çalıştığını fakat bu durumun annelik temsilinde hazırcı bir zihniyeti geliştirdiğini, çocuklarının her yönüyle ilgilenen ve her dediğini yapmak ile uğraşan çalışan anne modelinin çocuğuna sevgi aktarma kısmını ihmal edebildiğini ve bu durumun çocuğun psikolojik gelişimini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

“Eskiden anneler işe güce çok zaman ayırdıkları için çocuklarına çok vakit ayıramıyorlardı ama sevgiyle büyütüyorlardı. Çocuklara annesinin kendisini sevdiğine dair his geçiyordu. Şimdiki anneler çok fazla ilgileniyorlar çocuklarıyla onların tam donanımlı olmaları için ama sevgilerini mi tam veremiyorlar bilmiyorum bir eksiklik var, ya da çocuğun her isteğine evet diyorlar. Böylece çok yanlış çocuklar yetişmeye başladı” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Bence annelik imajı değişti ülkemizde. Çocuk için kötüye giden bir değişim ama bu. Anne sosyal hayatına, çalışmaya önem veriyor, çocuğun gelişimi ile de sonuna kadar ilgilenmeye çalışıyor ama bu kurslarda ve kreşlerde gerçekleşiyor. Çocuk da kendi kendine büyüyor, anne büyütüyor”(Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Mikrodalga anneler oluştu. Hazırcı bir anne, hızlı hareket eden ve istediği hemen olsun isteyen bir nesil var şu anda. Çocuklarını düşünmek onlara yemekler hazırlamaktır. Çocuklar da o zaman kendisi için bir şeyler yaptığını sanıyor annesinin ve aradaki iletişimleri sıcaklaşıyor” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

İzleyicilerimizin bir kısmı ise yukarıdaki görüşün aksine anneliğin içgüdüsel bir davranış modeli olduğunu, şartlar ne olursa olsun annelik duygusunun ve buna bağlantılı olarak annelerin değişmeyeceğini belirtmişlerdir.

“Annelle ilgili bir yerde mutlaka değişen şeyler var. Ama bu sadece davranışlarda bence. Çünkü annelik duygusu o kadar farklı bir şey ki onu nasıl bir karaktere büründürürsen büründür, anne hep aynı. Örneğin eşimin annesi

ve eşim; eğitimi, statüsü farklı ama duygusal bağ aynı, sadece profil farklı. Annelik, Allah vergisi çok güçlü donanımlara sahip bir özellik. Bunu bazı şeyler kolay kolay değiştiremez” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Annelik ne olursa olsun değişmez” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Eski annelerle yeni annelerin çok değiştiğini düşünmüyorum eskiden kadın tarlada paralanıyordu şimdi evde temizlikte falan paralanıyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, Üniversite, 47, Ev Hanımı, B).

“Annelik bambaşka bir duygudur. Her şeye rağmen, zaman ve mekân değişikliği bunu değiştiremez. Annelik değişseydi bu duygunun anlamı kalmazdı zaten”(Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Annelik hiçbir zaman değişmez. Değişen, artık geçinmek zor anneler çalışmak zorunda kalıyorlar” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Annelik için zaman ve mekan farketmez bence. Değişeceğini sanmıyorum” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

“Bence sadece annede değil kadının imajında değişiklikler oldu. Daha az ilgilenebiliyor, çocuğunu yuvaya bırakıyor veya bakıcı tutuyor veya annesine bırakıyor ama yine de annelik imajının çok fazla değişebileceğini sanmıyorum” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Teknoloji çağındayız. Şartlar değişiyor ama annelikte duygular değişmez” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

İzleyicilerden günümüzdeki ideal anne temsilini tanımlamaları istendiğinde birçoğu ideal anne kavramının zamana ve şartlara göre değişim gösterdiğini, her türlü doğruyu ve dengeyi içinde barındırdığını, ulaşılamaz olduğunu, hem normal

yaşamda, hem de dizide ideal bir annenin bulunamayacağını, ideal anne olmanın neredeyse imkansız derecesinde zor olduğunu belirterek yukarıdaki görüşü destekler nitelikte cevaplar vermişlerdir.

“İdeal anne gerçekte olmayıp da tasarlanan bir şeydir bence. Ulaşılmak istenendir. Bu nedenle ben dizide ideal anne göremedim” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“İdeal anne biraz daha dengeli olmalı. İyi anne bazen çok dengeli olamayabiliyor. Bazen çok fedakâr oluyor mesela. Öyle anne de yoktur herhalde. Dizide de görmedim ben öyle anne” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“İdeal dediğin zaman var olanın ötesinde bir konsepttir. İdeal anne olması gerektir. Tüm anne modellerinin daha ileri gitmesi, daha olumlu bir evrim geçirmesidir. İdeal ulaşamadığımız bir şeydir. Ulaşınca zaten o yine var olandır. İdeal kaçar. İdeal sonsuzdur. Ona hiçbir zaman ulaşamayız. Kaçan bir hayaldir. Onun peşinde koşmamız gerekir. Her kadının ideal anne olabilmek için çaba sarf etmesi gerekir kendi gerçekliği için. Bu yüzden bu dizide de ideal anne yok” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“İdeal annenin içinde her şey var. Yani çalışmalı, çocuklarıyla iletişimi çok iyi olmalı, senin kariyer danışmanın olmalı. Bunların hepsinin bir insanda bulunması çok zor bir şey” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“İdeal anne olması gerektiği gibi yaşayan, hiçbir şeyin fazlasını da yapmayan annedir. Böyle olmak da kolay değil. Ben dizide de normalde de böyle anne görmedim.” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“İdeallik çok tehlikeli bir kavram. Hata yapmamaya zorlamadır bireyin kendisini. Buda sevgisiz robot davranışlara zorlar bireyi. İnsan kendisi gibi olduğu zaman iyidir. Karşıyla kurduğu iletişimlerde sağlıklıdır. Başkalarının yükledikleriyle zorlamalarla birey kimliğini kazanmışsa orada sorunlar başlar.

İdeal annem olsun istemezdim, ideal anne olmayı da istemem” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

“İdeal anne %100’dür. İyi anne %75 olabilir. İdeal anne ulaşılamayan diyebiliriz” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Bence ideal anne ulaşılamayan bir kavramdır. Dizide de ideal bir anneyle karşılaşmadım ben bu yüzden” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İzleyicilerin bir kısmına göre ideal anne ve iyi anne kavramları birbirlerine çok yakın hatta çoğu zaman birbirinin aynıdır. İdeal anne her durumda çocuğunun yanında olup, ona destek olan ve iyi annenin tüm özelliklerini taşıyan anne modelidir.

“Hızır Acil gibi düşünün ideal anneyi. Çalışan, çocuğuna maddi, manevi destek olan, hayatın tüm sorumluluklarını taşıyan, çocuğuna pratik çözümler getiren annedir. Çok amaçlı bir anne diyebiliriz. Bence dizideki ideal anne modacıydı” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“İdeal anne modacı gibi bir anne benim için. Yapıyorsa da kendi işini yapan, çocuklarının yanında olan bir annedir” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“İdeal anne olması gerekendir. Annelik rolünü doğru üstlenebilen doğru yapabildir. İyi anne ile ideal anne aynı olmalı bence. Modacı ideal bir annedir diyebiliriz” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

İzleyicilerden bir kişi de ideal anne kavramını çocuğun gözünden değerlendirmiş ve ideal anneyi çocuğa göre iyi olan anne olarak tanımlamıştır.

“İdeal anne çocuğa göre idealdir. Çocukların gözünde çocuğunun her istediğine evet diyen ideal annedir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, A).

Ülkemizde meşru kadının tanımı çok kısadır. Geleneksel kadın kamusal alanda anne ve eş kimliğine sahip olan kadındır. Bu kadınlar sadece eşi ve çocukları için yaşayan bireylerdir. Bu özellikleriyle toplumda saygınlık kazanırlar, dışlanmazlar (Üşür, 1992:134,142).

Toplumlar tarafından olumlanan “geleneksel anne” aslında bir başka deyişle “mükemmel anne” kimliğine bağlı kalan haftanın yedi günü, yılın 365 günü hiç durup dinlenmeden çocuğu üzerine titreyen annedir. Bu tarz anne anlayışında hem kişisel zevklerini, uğraşlarını yerine getirip hem de anne olmak imkânsızdır. Bu görüşte olan anneler sadece bunu düşünmekle kalmıyor aynı zamanda çocuğun bir kadının hayatındaki en büyük eser olduğunu savunuyor. Çocuğunun ihtiyaçları onun hayatının merkezindedir. Vaktini ve enerjisini büyük bir zevkle ona verir (Badinter, 2011:124,146).

İyi eş ve anne ideali ortadan kalkmaz fakat dönemdeki mağduriyet retoriği iyi yaşama ve çekicilik gibi normlarla gizlenir. Satın almayla ilgili kararlar, zaman ve zahmetten tasarruf, çocuğun tüketim ürünleriyle büyümesi, cazibe modern eş-annenin temel özellikleridir (Lipovetsky, 1999:158-159).

İzleyicilerimizin birçoğu da geleneksel ve modern anne kavramlarında yukarıdaki görüşlere katılmaktadır. Bu grup geleneksel anneyi “genellikle çalışmayan, yeniliğe açık olmayan, kendi ailesinden gördüğü yaşam standartları ile çocuklarını yetiştirmeye uğraşan, ailesinin çıkarlarını düşünen ve bu çıkarlar uğruna gerekirse kendini feda eden olarak” tanımlamaktadır. Modern anneyi ise; “çocuklarının yaşam tarzını kendi inanışlarına göre yeniden kurgulayan, çocukları ve ailesi ile ilgili her türlü konuda karar sahibi olan anne temsili” olarak tanımlamışlardır.

“Geleneksel anne; bana göre “çalışmayan, yaşamını çocuklarına adanmış”, modern ise tam aksine “çalışan, çocuklarını düşünen ama bu sırada kendi hayatını da düşünen” anne modelidir. Feriha’nın halası tam geleneksel, modacı ise moderndir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Geleneksel anne, kendi örf ve adetleri doğrultusunda ailesinde ne gördüyse aynısını, aynı yaşam tarzını çocuklarına yaşatmaya çalışan, dışarıya çok açık olmayan bir anne modeli, modern anne de dışa dönük, yeniliklere açık bir anne modeli. Zehra geleneksel bir anneydi mesela, çünkü çocuklarını kendi öğrendiği gibi yaşatmaya çalışıyordu, modacı ise moderndi. Çocuğunu hem kendi doğrularıyla hem de gelişen dünyanın doğrularıyla yetiştirmeye çabalıyordu” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Bence geleneksel anne ile modern anne toplumun yaşam statüsüne göre değişiklikler gösterir. Örneğin Feriha’nın annesi geleneksel anne, Emir’in annesi ise modern annedir” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Geleneksel anne daha çok köyden kente göçmüş, şehirde hâlâ kentleşmemiş, eski değerleri ile yeni değerleri arasında çelişmeler olan, modern anne de şehirde doğmuş büyümüş veya şehirlileşmiş, kent hayatına alışmış, bu değerlere göre yaşayan, hayatını şekillendiren, buna göre eşine ve çocuğuna yol çizen anne modelleridir. Modern anne kendini geliştirir, statik değildir. Modern anne İngilizce bilmeyebilir ama İngilizce öğrenmenin değerini bilir, kendi içerisinde bir evrim geçirir ve bu gelişmeyi de çocuklarına yansıtır. Geleneksel anne statiktir, değerleri sabittir. Geleneksel anneannesinden gördükleri ile devam eder veya yabancı gelişmelere kapalıdır, çok rahat alamaz bunları. Feriha’nın annesi geleneksel bir anne, içinde bulunduğu şartlar nedeniyle preslenmiş bir insan belki onu kırmaya çalışıyor ama şartlar ona izin vermiyor. Hande’nin ve Koray’ın annesi modern ama anneliği içselleştirememiş. Onlar kendini yaşıyor” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Geleneksel anne, namusuna çok düşkün, baskıcı, kendi hayatını çocuklarına yaşatmaya çalışan, yaşadığı ortamın fazla dışına çıkmayan, bir at gözlüğü ile yaşayan anneler. Modern anne, daha çağdaş, etrafı daha fazla görebilen, çocuğunu kısıtlamaya çalışmayan ama aynı zamanda doğruyu gösteren annedir. Zehra geleneksel bir anneydi baskıcıydı çok, modacı tam bana göreydi, moderndi kızını gelişen dünyanın şartlarına göre yetiştirmeye çalışıyordu. Onun gibi bir anne olmak isterim” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Geleneksel anneler aşırı fedakâr, kendilerinden çok ödün vermişler, hep iyi niyetlidir, hep eşinin, çocuklarını menfaatlerini kollarlar, müsrif değillerdir. Dört duvar arasında, genelde konu komşu ve akrabalarıyla yaşarlar, evlerinde yerler, içerler. Modern anneler, genelde evde yemek pişirmeyen, çocuklarına zararlı olduğunu bile bile fast food’a alıştıran, kocasının cebini, çıkarını düşünmeyen, evinin temizliğini başkasına yaptıran, en son gündemi takip eden, daha müsrif, daha dışa dönük, daha sosyal yaşayan anne modelleridir. Zehra tam geleneksel anneydi, Emir’in annesi ise modern bir anneydi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Geleneksel anne, ailesinin çıkarlarını düşünen, ekonomiktir. Genelde köylü aile, memur aile ya da orta sınıf gelir düzeyine dahil olmuş gruptan gelen insanlar biraz daha gelenekseldir. Yani ailenin menfaatlerini maddi-manevi ön planda tutmaya çalışan annelerdir. Modern deyince çocuğu kendi şekillendirmeye çalışan, çocuğu oyun hamuru gibi kendi yoğuran, ben bunu istiyorum bu olsun diyen tanım sanki daha fazla modern anne tanımına uyuyor. Bunu da genelde gelir düzeyi daha yüksek kısımda görüyorum. Daha doğrusu dizide temsiliyet böyleydi”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Zehra, geleneksel anneydi. Geleneksel anne çocuklarına ailesinden gördüğü yaşamı yaşatmak isteyen annedir. Modacı, modern anneydi. Zehra gibi değildi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Geleneksel anne çalışmayan, çocukları için yaşayan anne, modern anne çalışan, eğitilmiş ve kendisi için de yaşayan annelerdir. Feriha'nın halası tam bir geleneksel anneydi” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Zehra geleneksel bir anneydi. Çünkü ailesini bir çatı altında tutmaya çalışan, ailesinin çıkarları için çalışan, Emir'in annesi moderndi. Çünkü önce kendi hayatını yaşıyordu” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

İzleyicilerimizin geri kalan kısmı ise annelik kavramında geleneksel ya da modern diye bir ayrım yapılamayacağını anneliğin içgüdüsel yönünden dolayı her durumda, her şartta aynı olduğunu savunmuşlardır.

“Annenin gelenekseli modern olmaz bence. Çevremdeki anneler birbirlerine yaklaşmış durumdadır. Kadınların algısı çok açık. Umduğumdan daha çok şey biliyor, öğreniyor, öğrenmek istiyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, Üniversite, 47, Ev Hanımı, B).

“Geleneksel anne bizim gibiler, modern anneler daha sosyete, saç başı yapılı, makyajlı. Ama annenın gelenekseli modern olmaz bence. İnsanın görseelliği içindeki annelik duygusunu değiştirir mi? Değiştiremez asla. Yani aradaki fark sadece dış görünüşündedir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Dış görünüşü farklı olan anne bence. Yoksa annelikte fark olamaz. Geleneksel anne-modern anne diye kavramlar olmaz” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

Geleneksellik ve modernlik kavramları kim kime göre geleneksel, kim kime göre modern. Dizideki tüm anneler yer yer zorlama modernlik yer yer zorlama gericilik ve yer yerde geleneksel tavırlar sergiliyorlar. Bu yüzden hiçbirini bir diğerinden önde değil eşitler” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

Günümüzde kamu ve devlet işlerinde çalışmak bedensel güç gerektirmemektedir. “Devlet kişiliği” erkeğin tekeline aittir. Toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara bu şekilde ayrımcılık yapılması onların kamusal alandan dışlanması olarak değil kadının doğal rolü olan annelik ve eşlik durumunun mazeret olarak gösterilmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durumu sağlayan “farklılıkçı” ataerkil anlayıştır. Dinsel düşünce ise bu anlayışı kutsallıkla çevreleyerek bu durumun değişmesi için mücadele eden insanları da “hastalıklı” olarak değerlendirmektedir (Berktaş, 1996:156).

Yukarıda Berktaş, anneliğin toplumda kutsal olarak görüldüğünü ve bu durumu da din faktörünün sağladığını belirtmektedir.

İzleyicilerimizin bir kısmı Berktaş’ın görüşünü doğrular nitelikte anneliğin kutsal bir yapı olduğunu, bunu sağlayan en önemli faktörün de din olduğunu belirtmiştir.

“Çocuğumu kendime Allah’tan gelen en önemli hediye olarak düşünüyorum. Bu yüzden annelik kutsal bence” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Annelik kutsaldır. Örneğin; Feriha’nın annesi kutsal bir anneydi. Ölmesi gerekirse çocukları için onu yapabilecek bir kadındı. İnsanın doğası gereği kendini koruma refleksi var. Örneğin bir trafik kazasında baba da olsa önce kendini korumaya kollamaya çalışır ama anneler de doğası gereği önce çocuğunu koruyan bir yapı oluşmuş. Eğer anne kendi canını çocuğu için verebiliyorsa bu gerçekten özel bir davranış. Her canlının yapamayacağı bir kutsallık. Dinimiz anneliği kutsamış en başta düşünsene “Cennet anaların ayağının altında” diyor. Bundan daha büyük bir kutsallık mı var” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Bizim toplumumuz dinle çok iç içe olmuş onu koparıp atamamış hiçbir zaman. Annelik niye kutsal, anneye ilgili bir sürü hadisi şerif ve annelik hakkında pek çok güzel sözler vardır. “Cennet annelerin ayakları altında”, Peygamberimize

soruyorlar; en güzel işi nasıl yaparım diye, “Annene iyilik yap” diyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

“Tabi ki kutsal bir şey. Bir can dünyaya getiriyorsun bu ne kadar önemli bir şey. Kim yapabiliyor böyle bir şeyi Allah’tan sonra. Nasıl kutsal olmasın. Cennet bile annenin ayakları altında düşün. Dokuz ay karnında taşıdı bizi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Anelik kutsal. İnancımız gereği kutsal. Kuran-ı Kerim kadınlara özel sure ayırmış. Erkekler suresi bildiğim kadarıyla yok. Allah’ın Rahim sıfatı var. Bunu kadında tecelli ettirmiş. Biz de tecelli ettirmemiş. Çocuk gece uyumuyor. Erkek ona dayanamıyor. Kadın onun sabaha kadar başında bekliyor. Allah pregestron hormonunu kadınlara vermiş” (Erkek, Bekar-Çocuksuz,45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Anelik kutsal. Çünkü bu zaten Allah’ın verdiği apayrı bir şey. Kadın doğurgan. O senin rahmine düştüğü an vücudun, duyguların farklılaşıyor. Orada bir canlı var. O sana lütfedilmiş bir armağan, bir kutsallık. Bu kadınlara verilmiş, erkeklere verilmemiş. İçgüdüsel bir şey. Küçücük çocuk bebekle oynayıp ona annesiymiş gibi davranıyor. Mucizevi bir şey bu. Bu da kadınlarda olduğu için kutsanmış olduğumuzu düşünüyorum” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, A).

Stanton, “ilahi anne” kavramından bahseder. Stanton’a göre medeniyeti oluşturan ilk girişimlerin hepsinde çocuklarını koruma ve besleme kaygısında olan annelik ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtir. Stanton, kadınların özellikle de annelerin hayatı olumluyan, barışsever ve yaratıcı yeteneklere sahip olduğunu, tüm bu yetenekleri ile toplumdaki bireyleri birbirlerine yakınlaştırmayı sağladığını belirtir (Donovan, 1997: 83-84).

İzleyicilerimizden anneliğin kutsal olduğu gerçekliğini olumluyan diğer grup, Stanton’un da belirttiği gibi anneliğin kutsal olmasının asıl sebebinin annenin

çocuğunun her zaman yanında olarak ona bakıp, onu büyütmesi ve her türlü zorluğa karşı onu korumaya çalışmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

“Anelik kutsaldır. Hayata dair iyi bir insan yetiştiren, güçlü, topluma endeksli, evladında sağlam bir kişilik oluşturabilme çabası, bir birey çok önemli, bir bina çıkmak gibi bu tabi ki kutsallığı sağlar. Önüne setler çıkar, düşersin, kalkarsın, evladına hissettirmeden, hep güçlü model olacaksın” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Anelik kutsal çünkü toplumda yeni bir insan yetiştiriyor baba da yetiştiriyor ama annenin rolü daha etkin. Bir anne ölse baba çocuklarına bakmakta zorlanır ama anne her türlü çocuklarına bakar, hem anne hem baba olur, her türlü desteği sağlar” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Annem bütün kötü günlerimde hastalığının her anında hiç yanımda ayrılmadı. Benim inanabileceğim tek varlık. Sizce bundan başka kutsallık var mı?” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2). İzleyicimiz anneliğin kutsallığı ile ilgili bu sözleri ifade ederken duygulandı.

“Anelik kutsal. Her bireyin ne olacağına annesi yön veriyor. İlk eğitim anneden bence en büyük kutsallığı oradan geliyor bence” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

Stanton gibi Gage’de anneliğin hayat verici yönlerinin öne çıkarılarak kutsanması gerektiğini savunmuştur (Donovan, 1997: 87).

İzleyicilerimizden bir kişi anneliğin kutsal yönünün Stanton’un da belirttiği gibi anneliğin hayat verici yönünden kaynaklandığını belirtmiştir.

“Anelik kutsal tabi. Dokuz ay taşıyorsun sonra bakıyorsun, ortada yeni bir can var sen çıkartıyorsun onu ortaya, tek başına değil ama yükün büyük bir kısmı annede. Dizide Feriha’nın annesi kutsal bir kadındı. Küçük çocuğunun daha iyi yetişebilmesi için kendi hayatından feragat edip yine köye göç ediyordu” (Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

Diğer izleyicilerimiz ise yukarıdaki görüşlerin aksine anneliğin kutsal bir olgu olmadığını savunmuşlardır.

“Eğer annelik hadislerde olduğu gibi, anneler gününde söylendiği gibi kutsal görülseydi toplumda kadınlar statü arayışına girmezdi. Ben toplumda yeterince kutsal görünüyorum benim ayrıca göbeğimi çatlatıp kendimi ortaya koymama gerek yok derdi. Toplum söylediği kadar bu kutsiyeti içine sindirseydi kadınlar bir şeyin peşinde koşmazdı” (Kadın, Evli-Çocuklu, Üniversite, 47, Ev Hanımı, B).

“İçgüdüsel bir duygu, yarın onun için ne yapabilirim demek, kimsenin babanın bile yapamadığı bir fedakarlık. Ama yine de kutsallık yok bence annelikte. Bu yapman gerekendir” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Annelik toplumda kutsal bir şey değil. Annelere çok büyük bir saygı yok bizim toplumumuzda” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Annelik kavram olarak kutsal değildir. Sadece Allah’ın denizatları dışında canlılar arasında dişiliğe verdiği bir özellik olarak kutsayabiliriz. Doğaya yeni bir canlı getiren dişiliğin verdiği güç. Olağanüstü bir durum. Ama kelime olarak kutsanmasını doğru bulmuyorum. Kadınların üzerine bu kutsama çok yük bindirmiştir. Bu yüklerle yanlışlıklarda başlamıştır bana göre” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

Toplumlarda “üvey anne” kavramı yer almaktadır. Üvey anne kötülüklerle özdeşleşmiştir. Üvey anne bu kötü özdeşleşmeyi aşip çocuğa ulaşamaz ve gerekli iletişimi kuramaz. Çocuk ve toplum üvey anneden kötülük beklediği için annelerin eğitmek amacıyla uyguladıkları yaptırımları gerçekleştirse de bunları üvey anne olduğu için yaptığı düşünülür (Yavuz, 1996:118).

İzleyicilerimize “üvey anne” denilince ne düşündüklerini sorduk. İzleyicilerimizin pek çoğu yukarıda verdiğimiz ve savunduğumuz görüşün aksine her

üvey annenin kötü olamayacağını üvey annenin kötü ya da iyi olabilmesinin insanın iyi ya da kötü olması ile ilgili olduğunu savunmuşlardır.

“Üvey anne de iyi olabilir” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Üvey annenin iyi ya da kötü olması insanın kişiliği ile alakalıdır” (Kadın, Evli-Çocuklu, 26, Lise, Ev Hanımı, D).

“Her üvey anne kötü değildir” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Üvey anne her zaman kötü değildir. Üvey anne olup üvey çocuklarına gerçek çocuklarından daha iyi bakan anneler de vardır. Sadece bizim kafamızda oluşturduğumuz üvey anne kötü bir karakterdir” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Lise, İşçi, C2).

“Üvey anne denilince klasik Türk filmlerindeki kötü üvey anne modeli gelmiyor aklıma kötüyse o kendi çocuğuna da kötüdür zaten” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“Üvey anne vicdanla ilgili. Hepsi kötü olamaz” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Üvey anne, Türk filmlerinde bizlere hep kötü empoze edilmiş bir şeydir. Masallarda bile var. Külkedisinin üvey annesi var çok kötü. Ben çok yanlış olduğuna inanıyorum. Bu tip genellemelerinde çok yanlış olduğu kanısındayım. Bence bir insan kendisinin çocuğu olmayan bir çocuğu da kendi çocuğundan ayırt etmeden sevebilir. Bence bu yanlış bir beyin yıkama” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Öyle üvey anneler var ki öz annelerden daha iyi. Biyolojik olarak anne olmak her şeyi bitirmiyor. Bu nedenle kötü anne var, üvey anne yok” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Üvey anne kişiden kişiye değişir. Bir yakınımın bedensel ve zihinsel engelli bir çocuğu var. Annesi öldü çocuğun, adam başka bir kadınla evlenmek zorunda kaldı. Bu kadın inan çocuğa kendi annesinden çok daha iyi bakıyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Üvey anneliği çok önyargılı buluyorum. Ben onu da insanlığa bağlıyorum. İyi insansa kötülük yapamaz. Ben de üvey bir anneyim. Sevdiğin bir insanın bir parçasına iyi bir insansan kötü olmazsın. Tabi hiçbir çocuk kendi doğurduğun gibi olmuyor ama iyi insan iyi davranır. Toplum olarak bu konuda ön yargılı olduğumuzu düşünüyorum” (Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

Diğer izleyicilerimiz üvey annelerin kötü olmadığını fakat hiçbir üvey annenin bir başkasının çocuğunu kendi çocuğu gibi sevemeyeceğini belirtmişlerdir.

“Eskiden genç ölümler çoktu. Kadınlar genelde hastanede doğum yapmazdı, çocuk doğururken ölen bir sürü anne vardı ve hemen evlenilirdi. Erkek çünkü hayatını kadınsız idame ettiremez kadın erkeksiz idame ettiriyor ama. Yeni gelen kadın ne kadar annelik yapabilir o duygusallığı hiçbir zaman yakalaması mümkün değil. Aslında karakteri düzgünse o çocuğu sahiplenebilir o kadın ama bizim toplumumuzda üvey deyince o kelime biraz soğuk geliyor sanırım” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Sanem, kendi çıkarları için uğraşan çocuğunu hiç düşünmeyen, basit bir anneydi, sadece anneydi. Her üvey anne Sanem gibi kötü olmaz ama yine de kendi çocuğu değil ve asla kendi çocuğu gibi sahip çıkamaz ona, bir de yanında kendi çocuğu varsa mutlaka kayırır kendi çocuğunu” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Çok iyi üvey anneler de var. Ama ben nasıl başka birinin annesini kendi annem gibi göremezsem o da başkasının çocuğunu kendi çocuğu gibi göremez. Fedakârlık yapıyorum üvey çocuğum için dese de ben pek inanmam” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D).

“Annelik tanımını tek bir kelimeyle tanımladığım için üvey, öz, taşıyıcı gibi sınıflara ayrılmasını doğru bulmadığımı sanırım anlamışsınızdır baştan beri söylediklerimden. Dediğim gibi annelik ruhun hareketlere yansıma şeklidir. Üveylikte bu paralelde bakarsak toplumun anneye yüklediği bir görevdir. Bu yüzden nasıl ki anneler kendilerini fedakarlığa tutsak etmişlerse üvey annelerde kötü olmaya zorlamışlardır kendilerini. Çünkü kendilerine verilen görev bu. Çok nadir aralarından iyi anneler çıkmıştır. İyi ve kötü derken davranışlar olarak söylüyorum tabi. Yani bugüne kadar gözlemler bunu göstermiştir. Oysaki tersi olsaydı yani şartlanma toplum algıları süreç farklı olsaydı üvey anne modeli de farklı olurdu. Sahiplik başlardı. Bu yüzden şekillendirici görevden bağımsız tanımlayamıyorum bireyin algısı ne yönde ise annelerin durumları da o yöndedir” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

“Normal anne gibi değildir. Mutlaka değildir. İnsanın kendi doğurduğu çocuk gibi olmaz. Kocasını ne kadar sevse de mutlaka arada bir nüans vardır”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Üvey anne kötü müdür iyi midir onu bilemem ama bildiğim bir tek şey var ki o da başka bir kişinin çocuğunu asla kendi çocuğun gibi sevemez ve o kadar iyi davranamazsın. Belki Sanem kadar kötü olmazsın ama karşıdaki insanı kendi çocuğun gibi sevmezsen birçok şey eksik olur zaten” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

İzleyicilere “Adını Feriha Koydum” adlı dizideki annelik temsillerinin ülkemizdeki anne modellerine benzeyip benzemediği soruldu. İzleyicilerimizin bir çoğu bu karakterlerin gerçek hayata uygun olarak kurgulandığını her birinin yaşadığımız dünyada var olduğunu savundu.

“Kesinlikle benziyor. Bazı şeyler abartılıyor olabilir, acitasyon kullanılabilir ama birebir örtüşen karakterler. Örneğin; bu dizideki anne karakterlerinin

toplumda her birinden onlarca yüzlerce bulmak mümkün yani” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Dizideki annelere benzer çok anne var benim etrafımda” (Kadın, Evli-Çocuklu, 55, İlkokul, Ev Hanımı, D).

“Dizideki anne temsilleri Ülkemizdeki anne karakterlerine benziyor ama tabii dizi biraz daha abartılı sadece” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Bence bu dizideki temsiller gerçekten hayatın içinden çıkmış. Belki biraz daha izlensin daha cazibeli olsun diye abartı var ama toplumun içinde varlar” (Kadın, Evli-Çocuklu, 47, Üniversite, Ev Hanımı, B).

“Toplumda böyle anneler var. Ama tabii biraz da abartı var. Öyle olmasa bu kadar gerçekçi gelmezdi. Kötülük yapanlara kızıyorum. İyilik yapanları alkışlıyorum. Kaptırıyorum kendimi” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okur-Yazar, Temizlik Görevlisi, D). İzleyicimiz seriyali izlerken yaşadıklarını anlatırken heyecanlandı.

“Dizilerdeki yaşamlar normal hayatlardan alınma bence. Bu karakterlerin hepsi var normal hayatta. Sanem’i her gördüğümde boğasım geliyordu. Ben sinirlenirim, dizilere kendimi kaptırırım. Bunlar gerçek hayattan alıntı olmasa insan böyle duyguların içerisine girebilir mi?”(Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D). İzleyicimiz seriyali izlerken yaşadığı duyguları anlatırken heyecanlandı.

“Tabii böyle anneler vardır. Ama bu dizide biraz karikatürize ve abartı var” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 45, Lisansüstü, Öğretim Üyesi, A).

“Kesinlikle benziyor. Çünkü diziler, filmler kesinlikle güncel olaylardan alınarak yapılıyor. Hiçbir şey hayal ürünü değil” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Adını Feriha Koydum dizisindeki karakterlerle toplumdaki gerçek anneler arasında çok benzerlikler var”(Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Bunlar gerçek hayatta olan insanlar. Ama hepsinde de biraz fazla abartı var”
(Kadın, Evli-Çocuklu, 50, Lise, Ev Hanımı, B).

“Ben dizilerin toplum inşa etme, topluma dayatılmak istenen mesajların seri halde uyuşturmak için yapıldığına inanan kesimdenim. Yani toplumun beynine nasıl hükmedilmek isteniyorsa o karakterler oluşturulmuştur. Yılların şekillendiricilerinin verdiği karakterlerin bugünün toplumundan farklı olmasını da bekleyemeyiz. Ufak tefek farklılıklar olsa da toplumun kendisinden uzak değil” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

“Ben bu dizideki benzer karakterlerin normal hayatta da var olduğunu düşünüyorum. Çocuklarının sorunları olduğunda hiç babalarına söylemeden bunu kendisi çözmeye çalışan anneler var, çok büyük maddi imkanlara sahip olup çocuklara kendi başlarına bir hayat bahşedenler var. Sınırsız kredi kartları, evler, arabalar, özel üniversiteler... Bu tiplerin örnekleri var yani”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Bence kesinlikle bu karakterler yaşadığımız dünyada var. Her birini yaşadığımız toplumda görmek mümkün. Zehra gibi fakir olan ama kızını okutarak kendi gerçekleştiremediği hayalleri kızında bulmaya çalışan, modacı gibi çalışan, ayakları sağlam yere basan ya da Sanem gibi acımasız üvey anneler çok var etrafımızda” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

“Bence bu dizideki anneler normal hayattaki anne modellerine benziyorlar”
(Kadın, Bekar-Çocuklu, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

İzleyicilerimize Türk Toplumunda değişen annelik temsillerinin televizyon seriyallerine yansıyor yansımadığını sorduk. İzleyicilerin bir kısmı Ülkemizde değişen annelik temsillerine doğru orantılı olarak seriyallerdeki anne modellerinin de değişiklik gösterdiğini savundu.

“Değişti tabi. Eskiden anneler çocuklarını kartaldan kurtaran güçlü annelerdi. Şimdiki anneler ne kadar rahat dizilerde bile belli” (Kadın, Evli-Çocuklu, 45, Okuma-Yazma, Temizlik Görevlisi, D).

“Kesinlikle yansıdı. Eski dizilerdeki anne modelleri daha gelenekselken şimdi çalışan, eğitilmiş annelere daha çok rastlıyoruz dizilerde” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 29, Yüksekokul, Reklamcı, C1).

“Tabi yansıdı. Önceki Türk Filmlerine bak. Adile Naşit elinde soba borusuyla geliyor. Şimdi klimanın düğmesine basıyor” (Kadın, Evli-Çocuklu, 32, Lise, Makyöz, C2).

“Değişen anne modeli televizyon dizilerine aynen yansıdı. Şu anda dizilerdeki anneler genelde çalışan, eğitilmiş anneler”(Erkek, Evli-Çocuklu, 30, Üniversite, Mühendis, C1).

“Bence dizilerdeki annelik temsilleri değişen annelik imajı ile birlikte değişti” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 48, Lise, Serbest Meslek, B).

“Bence annelik temsilleri değişti seriyallerde. Bu seriyalde de diğer seriyallerde de annelik temsilleri değişmiştir. Eski seriyallerde Emir’in annesi gibi bir anne modeli pek görmüyorduk. Sadece bu seriyalde değil birçok seriyalde annelik temsilleri değişti. Eskiden çocuğunu kartallardan kurtaran anne temsili ile karşılaşılırdık. Şimdi ise Çocuklar Duymasın’daki Meltem karakteri var karşımızda” (Kadın, Evli-Çocuksuz, 32, Lisansüstü, Öğretim Görevlisi, A).

Diğer izleyicilerimiz ise Ülkemizdeki annelik temsilleri arasındaki farkların seriyallere yansımadağını savunmuşlardır.

“Bence değişmedi. Çünkü onun değişmesi için toplumun anneliğe bakış açısının değişmesi lazım. Çünkü diziler yapılırken halkı nasıl tutarız izleyiciyi nasıl etkileriz diye düşünülüyor. İzleyicinin profili ile bağlantılı oradaki roller. 1960’lar 1970’lerden beri köy yaşantısı bitmiş, insanlar köylerden kentlere göç etmiş ama hâlâ oranın kültürünü yaşıyor ve dizilerde de bunları görmek

istiyor. Zaten çalışan, modern bir kadını genelde dizi izlemek için televizyon karşısında tutamazsın ama bu taraftakiler dizileri izliyor ve kendisi ile arasında bir bağ kuruyor” (Erkek, Evli-Çocuklu, 35, Üniversite, Kamu Görevlisi, C1).

“Bence dizilerde etkili olmadı değişen annelik temsilleri Ülkemizde çünkü toplum yine de televizyonda geleneksel bir anne modelini görmek istiyor” (Erkek, Bekar-Çocuksuz, 25, Yüksekokul, İşçi, C2).

“Bence değişmedi. Hep aynı karakterleri buluyorlar” (Kadın, Bekar-Çocuklu, 53, Ortaokul, Emekli, D).

“Değişim seriyallere yansımamıştır seriyaller topluma yansımıştır demek daha doğru. Tek başına bunu diziler yapmıyor tabii onlara paralel magazin yüzleri, haberler, programlar bir dizi yayınlar insan ruhuna nasıl girilmek isteniyorsa öyle giriliyor bir süre sonra da doğal oluyor. “Türk toplumunun annelik imajı değişmiş midir”in cevabı da burada evet değiştirilmiştir. İyi yönde katkıları da olmuştur tabi ama kadın imajını da zedeleyen çok eksiler sağlamıştır. Buna paralel anneliğe yüklenen bazı görevleri de sarsmıştır. Bir çeşit kültür kodlarıyla oynanmıştır. Yani eskiden anne sözüne ehemmiyet veren bir gençlik varken şimdi annesini dövecek kadar ileri giden bir gençlikle karşı karşıyayız. Daha birçok olumsuzluk sayılabilir” (Kadın, Bekar-Çocuksuz, 43, Üniversite, Gazeteci-Yazar, Eleştirmen, A).

SONUÇ

Çalışmamızda izleyicilerimize “Adını Feriha Koydum” adlı seriyalde annelik temsilini nasıl alımladıklarını sorduk. Amacımız; toplumun onayladığı annelik kavramının yeni kodlarla inşa edilip edilmediğini ve böylece toplumsal olarak şekillenen annelik kavramının dönüşüp dönüşmediğinin üzerine vurgu yapmaktır.

Bunun için öncelikle izleyicilerimize “anne” ve “annelik” kavramlarını nasıl alımladıklarını sorduk.

Annelik kavramını Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “anne olma niteliği ya da anneye yakışan davranış” modellerini sergilemek olarak açıklamıştık. Freud, anneyi “çocuğun sevgisini yönelttiği ilk obje” olarak açıklamıştı. Freud’a göre çocuk, annesine bağımlıdır. Çünkü çocuk kendi bakım ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte bir yapıda değildir. Bu nedenle çocuğun sevgisinin odağı annesidir (Durudoğan, 2009: 24-25).

Badinter ise anneliği fizyolojik bir olgu olarak açıklamasının yanında temelinde şefkat ve eğitim barındıran uzun vadeli bir eylem olarak tanımlamıştır (Badinter, 1992: 10).

Connell, ataerkil toplumların temelinde aile olduğunu vurgular. Bu yapıdaki toplumlarda aile toplumun temel taşıdır. Yani toplumların gelişmesinin ve değişmesinin temel yeri ailedir. Bu nedenle Connell, aslında bu tanımıyla aile içi ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Bu da bizlere gösteriyor ki bir annenin çocuğuna gösterdiği sevgi, şefkat ve eğitim o çocuğun psikolojik gelişimini etkiler. Böylece toplum yapısına uygun doğru ya da yanlış bir birey haline gelir. Bireylerin birleşimiyle oluşan toplumun yapısı iyi ailelere dayanmaktadır. “İyi ailenin temel taşı ise “iyi annedir” (Connell, 1998:167-168).

İzleyicilerimiz annelik kavramı denilince Freud ve Badinter’in de belirttiği gibi anneyi sevgi dolu bir varlık olarak tanımlamışlardır. Annelik sevgisini karşılıksız olarak nitelemişlerdir. Annelik sevgisinin annelik duygusundan kaynaklandığını belirtmiş ve bu duygunun Allah vergisi, içgüdüsel olduğunu savunmuşlardır.

Toplumsal cinsiyet rollerinden bahsederken kadının özel alanda erkeğin ise kamusal alanda görev aldığını belirttik. Kadınlık ve anneliğin sorunları üzerine yazan Nancy Chodorow, kadınların özel alana hapsediklerini bunun sebebinin de çocuk doğurmalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Anneler hep ezilen taraftadır. Çünkü erkekler kamusal alanda bulunduğu için toplum eril yapıdadır. Kültürel ve siyasi açıdan kamusal alan özel alana hükmettiğinden erkekler de kadınlara hükmederler. Egemen konumdaki erkekler ücretsiz iş gücü olan “çocuk bakma” işini reddederler. Chodorow, anneliğin kendi kendini ürettiğini yani ezilen tarafın ezilmişliğini kendisinin oluşturduğunu ifade eder. Bu kadar baskıya ve ezilmişliğe rağmen kız çocukları büyüyünce yine anne olmayı ister. Bunun sebebi ise kız çocuklarının anneleriyle özdeşleşmesidir. Chodorow’a göre annelik doğuştan gelen içgüdüsel bir rol değildir, toplumsal bir olgudur. Toplum tarafından içselleştirilmiştir. Eğer annelik rolü toplum tarafından tekrar yapılandırılırsa kadın özgürlüğüne kavuşacaktır. (Esayan, 2004:2,4)

Aynı şekilde Radikal Feministlerin bir kısmı anne olmak ile ilgili farklı mitlerden söz etmektedir. Bu mitlerle yerleşik anneliğe karşı çıkılmaktadır. Bunlardan birincisi her kadının doğal olarak anne olma ihtiyacıdır. Onlara göre anne olmak tamamıyla toplumsallaşmanın bir sonucudur. Eğer kız çocuklarına anne olma fikri aşılalmazsa kız çocukları da erkek çocukları gibi anne olma ihtiyacı duymayacaktır. İkinci mit ise çocuk sahibi olacak olan kişilerin tatminsiz olacağı ile ilgilidir. Radikal feministler de anneliğin içgüdüsel bir duygu olduğunu kesinlikle reddetmişlerdir (Sevim, 2005:75-85).

İzleyicilerimizin anneliği tanımlarken içgüdüsel bir duygu olduğunu belirtmeleri Chodorow’un ve radikal feministlerin görüşlerine tezattır. Chodorow ve radikal feministler anneliği toplumsal bir öğreti olarak nitelerken izleyicilerimiz anneliğin tamamen içgüdüsel bir duygu olduğunu savundu.

Stanton gibi Gage’de anneliğin hayat verici yönlerinin öne çıkarılarak kutsanması gerektiğini savunmuştur. Gage de Stanton gibi kadınlığın yeniden yapılanmasının ana tanrıçaya dua edilmesi ile sembolize edilmesi gerektiğine inanmıştır. 1888’de International Council of Women’daki (Uluslararası Kadın

Kurulu) konuşmasına kadın tanrısallığı üzerine bir dua ile başlaması tüm kurulu şaşırtmıştır. Gage, toplantıdaki konuşmasında kadınlar için kutsal anneliği (Divine Motherhood of God) ve kadın rahipliği hatırlatmıştır (Donovan, 1997: 87-88).

Stanton ve Gage gibi izleyicilerimiz de anneliğin hayat verici bir özelliği olduğunu savunarak onların görüşlerine uygun olarak bu özelliği olumladılar.

Yukarıda yaptığımız alıntılarda Badinter annenin sevgi dolu olma şartı bulunduğunu ve “önce ben” deme hakkına sahip olamayacağını, önce çocuğunu değil de kendisini düşünen annelerin toplumda sorumsuz bir canavar olarak nitelendirileceğini, annenin “ben” demeye başladığı andan itibaren toplumda değerler sistemiyle karşılaşacağını, bu tarzda olan annelerin “bencil” olarak nitelendirildiğini belirtmiştir (Badinter, 2011: 21).

İzleyicilerimiz de bu görüşü olumlayarak anne deyince akıllara gelen en önemli özelliklerden birinin fedakarlık ve bu fedakarlığın temelinde bulunan sabır olduğunu, annelerin kendi canından önce evladını düşünmesi gerektiğini savundular.

Badinter’in yaptığı annelik tanımına uygun olarak izleyicilerimiz annenin en önemli görevlerinden birinin çocuklarını eğitmek olduğunu vurgulamıştır. İzleyicilerimize göre, anne öğrendikleriyle çocuklarını yönlendirmekle yükümlüdür.

Stanton medeniyetin kurulmasını sağlayan ilk girişimlerin temelinde annelik kavramındaki evladını koruma içgüdüsünün bulunduğunu belirtmişti (Donovan, 1997: 83-84). Gilman ise aynı görüşe paralel olarak annelikte koruma içgüdüleri bulunduğunu olumlamaktadır (Donovan, 1997: 96-98).

İzleyicilerimiz de bu görüşe uygun olarak anneliğin en önemli özelliklerinden birinin çocuğunu koruma duygusu olduğunu olumlamaktadır. Bu görüşe paralel olarak izleyicilerimiz anneliğin iyi ve kötü her günde çocuğunun yanında olmak, mutlulukları ve üzüntüleri onunla paylaşmak anlamına geldiğini savunmuşlardır.

Charles Darwin 1871’de, kadının olağanüstü bir şefkati ve asgari bir egoizmi bulunduğunu bu yönüyle erkekte farklı olduğunu belirtmektedir. Darwin, annelik içgüdüsünden bahseder yani anneliğin biyolojik bir faktör olduğunu savunur.

Darwin'e göre kadın annelik içgüdüsünden dolayı çocuklarına bağlıdır. Bir yüzyıl sonra Darwinci düşünce feminist care felsefesi ile geliştirilmiştir. 19. yüzyıl bilgininin bu düşüncesi tartışılmaz bir durum haline gelmiştir. 1982 yılında "In a Different Voice" adlı kitabında Carol Gilligan "care" terimini ortaya atmıştır. Türkçeye kaygı olarak çevrilen care terimi "*başkasının rahatı için duyulan temel kaygı*"dır. Care kadınların ahlak etiğidir. Carol Gilligan, erkeksi adalet etiğinin karşısına kadınsı care etiğini yerleştirir. Care insanlara toplumsal ahlakı yenileyen hoşluk ve merhamet getirir. Bu nedenle aslında annelik toplum yaşamındaki bir diğer kamusal alan olarak düşünülebilir. Annelik özgür erkeğin bireysel ve zalim dünyasına tek başına karşı koyabilir. Bu bağlamda Fransa'da Antoinette Fouque Carol daha ileri gider. Carol, kadınların gebe kalma nitelikleriyle ahlaki olarak üstün olduklarını ifade eder. Carol, gebeliği "cömertlik, konukseverlik, yabancı bir bedenin kabulü, insan cinsiyetinin evrenselliğinin matrisi" gibi terimlerle açıklar (Badinter, 2011, 64-66).

Yukarıdaki alıntımızda Darwin anneliğin içgüdüsel bir davranış modeli olduğunu ve bu duygu ile erkeklerden ayrıldığını belirtmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi izleyicilerimiz anneliğin içgüdüsel olup olmadığı konusunda Chodorow ve radikal feministlerin görüşlerine karşı çıkarken Darwinci düşünce yapısını olumsuzlamaktadır. Bu düşünce yapısında ayrıca "care" felsefesinden bahsedilmektedir. "Care", "*başkasının rahatı için duyulan temel kaygı*"dır. İzleyicilerimizden biri anneliği, "çocuk kaç yaşında nerede olursa olsun onun için kaygı duymak" olarak nitelemektedir.

İzleyicilerimizle yapılan mülakatlardan yola çıkarak annelik kavramını aşağıdaki şekliyle tanımlayabiliriz.

Annelik: Yeni bir canlıya hayat verme, karşılıksız ve koşulsuz sevgi, iyi bireyler yetiştirmek ve yetiştirilen bu bireylerle iyi bir toplumun temel taşı oluşturmak, bitmeyen bir özveri ve bu özverinin temelinde barındırdığı sabır duygusu, öğrendikleriyle çocuğunu yönlendirebilmek, bir ömür boyu çocuğunu eğitme eylemi, iyi ve kötü her gününde çocuğunun yanında olmak, çocuğunu her türlü kötülükten

korumak, çocuk nerede ve hangi yaşta olursa olsun onun için kaygı duymak ve tüm bunların gerçekleşmesini sağlayan içgüdüsel bir duygudur.

İzleyicilerimizin hangi anne modelini daha fazla olumladıklarını anlamak için “iyi anne-kötü anne” kavramlarını açıklamalarını istedik. Yukarıda da belirttiğimiz gibi izleyiciler “iyi anne” yi farklı özelliklerle anlatarak “kötü anne” yi bu niteliklerden yoksun olan bir model olarak tanımlamışlardır.

Öncelikle Wincott’un görüşüne uygun olarak “iyi anne”nin çocuğuyla “doğru iletişim kuran yapıda olduğunu, “iyi anne”nin aslında aile içi iletişimin merkezi olduğunu savundular. Bu nedenle izleyiciler tarafından dizide çocuklarıyla iyi iletişimi olan anneler olumlanırken iletişimi kötü olan anneler ise yerilmiştir. İzleyiciler, seriyaldeki çocukların yaptıkları hataların büyük bir kısmının anneleri ile iletişimlerinin eksik olmasından kaynaklandığı savundular. Mülakat yaptığımız izleyicilerimizin %50’si seriyalde iyi anne modeli olarak Tülin’i göstermiş, bunu da çocuğuyla olan doğru ve sağlıklı iletişimine bağlamışlardır. Kötü anneyi ise “ilgisiz” olarak tanımlamışlardır. Levent’in annesini çocuklarıyla arasına koyduğu mesafe nedeniyle, Koray ve Hande’nin annelerini ise çocuklarının yanında olmayarak ve çocuklarıyla hiçbir şeyi paylaşmadıkları için eleştirmişlerdir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi izleyiciler “iyi anne”nin en temel özelliklerinden birinin fedakarlık olduğunu belirterek Badinter ve Bora’nın söylemlerini olumladılar. İyi annenin kendi canından önce evladını düşünmek zorunda olduğu belirtildi. Bu eylemi gerçekleştiremeyen anneler “bencil” sıfatıyla “kötü anne” olarak tanımlandılar.

İzleyicilerimizden 15 kişi, iyi annenin kendisinden önce evladını düşünmesi gerektiğini belirten ifadeler kullandı. İzleyicilerimizden 1 kişi her insanın önce kendisini düşünmesi gerektiğini belirtti. İzleyicilerimiz tarafından kötü anneler; “ilgisiz” olarak nitelendirildi.

İzleyicilerimiz ayrıca iyi annelik modelindeki koşulsuz ve karşılıksız sevgiyi vurguladılar.

İzleyicilerimiz annelik terimini tanımlarken kullandığı pek çok niteliği “iyi anne”yi tanımlarken de kullandılar. Annelik teriminde “korumacı ve sürekli çocuğunun yanında olan” gibi özelliklere vurgu yapan izleyicilerimiz iyi anne için de aynı terimleri yinelediler. Stanton ve Gilman’ın görüşlerini destekledikleri gibi, Gürsoy’un Güngör’den aktardığı görüşlerini olumladılar. Bora’nın da bahsettiği gibi bir ailedeki her türlü aksamanın sebebinin annede bulunan eksiklik olarak gördüler. İzleyiciler, “çocuğunu terk eden, onun yanında olmayarak duygularını paylaşmayan anneleri” kötü anne olarak tanımladılar. Bu nedenle seriyaldeki Tülin ve Zehra, her türlü şartlar altında çocuklarının yanında olan onları koruyan ve kollayan anneler olduklarından iyi anne olarak tanımlandı hatta çocuğuyla olan iletişimi nedeniyle eleştirilen Hatice bile kızını her zaman koruduğu ve onun yanında olduğu için iyi anne olarak, Hande ve Koray’ın anneleri de çocuklarının yanında olmadığı, onları korumadığı için kötü anne olarak nitelendirildi.

İzleyicilerimizden 6 kişi dizideki iyi anneyi tanımlarken ekonomik zorluklar altında yaşayan evinin ve çocuklarının bakımı için çalışan Zehra’yı örnek gösterdiler. Bu yönüyle Öztürk ve Dedeoğlu’nun görüşlerini olumladılar. Bu kişilerin görüşlerini olumlarken Fırattekin’in de belirttiği gibi bir kadının çalışmasının onu evdeki iş yükünden ve sorumluluklarından kurtaramayacağını ve böylece Zehra’nın yaşamının zorlaştığını ifade eden cümleler kullandılar. Diğer izleyicilerimiz buna karşı çıkan ifadeler kullanmadı. Fakat bu durumu iyi anneyi ifade ederken özellikle belirtmedi.

La Leche League ve taraftarları “iyi anne”nin ekonomik sıkıntıları bulunmadıkça çalışmayan, evinde oturan anne olması gerektiğini savundular. League’ye göre anne en azından çocuğu üç yaşına gelen kadar onun karakter gelişimi için çalışmamalıydı. Çünkü kadının en önemli toplumsal rolü anneliğiydi. Benzer görüşler Hartsock, Rousseau tarafından da olumlanmaktadır. Johnston ve Swanson’dan aktaran Özmen ise çalışan annenin yorgun ve meşgul anne olduğunu belirtmektedir.

İzleyicilerimizden 8 kişi annenin ekonomik zorluklar olmadığı takdirde çalışmaması gerektiğini belirterek League, Hartsock, Rousseau’nun görüşlerini olumladılar. Üç kişi League gibi iyi annenin en azından çocuğu 36 aylık olana kadar

çalışmaması gerektiğini söyledi. Bir izleyicimiz Johnston ve Swanson'dan aktaran Özmen gibi çalışan annenin yorgun anne olduğunu ifade etti. İzleyicilerimizden bir kişi annenin mutlaka çalışması gerektiğini çünkü çalışan annenin önce kendisinin mutlu olacağını böylece çocuklarını daha da çok mutlu edebileceğini ve çocuklarına maddi ve manevi her konuda yardımcı olabileceğini belirtti. İzleyicilerimizden 8 kişi ise annenin çalışmasının ya da çalışmamasının daha iyi anne olması konusunda bir etken olmadığını belirtti. İzleyicilerimizin %50'si iyi annenin çalışmaması gerektiğini belirtmektedir. Bu durum toplum tarafından olumlanan iyi anne modelinin çalışmayan anne olduğunu göstermektedir.

İzleyicilerimizden dokuz kişi daha eğitilmiş olmanın daha iyi anne olabilmek için bir faktör olmadığını belirtirken, dört kişi eğitimin kesinlikle daha iyi bir anne olabilmek konusunda önemli bir etken olduğunu savundu. Üç kişi ise bu konuda yorumsuz kalmayı tercih etti. Bu sonuçlar bize gösteriyor ki toplumumuzda Ida See gibi annenin daha fazla eğitim alması kınanmıyor fakat bir annenin iyi anne olabilmesi hususunda eğitilmiş olmasının ya da olmamasının bir etken olmadığı düşünülüyor.

İzleyicilerimizin belirttiği görüşlere uygun olarak “iyi anne” kavramını aşağıdaki haliyle tanımlayabiliriz.

İyi anne: Çocuğuyla doğru ve sağlıklı iletişim kurabilen, aile içindeki iletişimin merkezi olan sadece çocuklarıyla değil eşiyile olan iletişimi düzgün olan, eşiyile çocukları arasındaki ilişkileri düzenleyen, fedakar ve sevgi dolu olan, çocuklarını karşılıksız ve koşulsuz seven, kendinden önce çocuğunu düşünen, korumacı bir yapıda olan, her ne olursa olsun her türlü şartlar altında kendisinden önce çocuğunu düşünen, mecburi hal olmadıkça çocukları için çalışmayan ve zamanının tümünü çocuklarıyla ilgilenmek için harcayan anne modelidir.

Kötü anne ise yukarıda sıraladığımız özelliklere sahip olmayan, ilgisiz anne modelidir.

İzleyicilerimize “eski annelerin günümüzdeki annelere göre değişip değişmediği” sorusunu yönelttik. İzleyicilerimizden dört kişi günümüzdeki annelerin

eski annelere göre daha iyi olduğunu annelerin çocuklarının her türlü kişisel gelişimi ile daha yakından ilgilendiğini, üç kişi günümüzde annelik imajının eskiye oranla daha kötüye doğru gittiğini annelerin çalıştığını ve çalışan annelerin çocuğuna sevgisini tam anlamıyla aktarmak konusunda başarısız olduklarını, sekiz kişi annelik imajının her ne şartlar altında olursa olsun değişmeyeceğini belirtirken, bir kişi bu konuda yorumsuz kaldı.

Yukarıdaki sonuçlar toplumda anneliğin içgüdüsel bir davranış modeli olduğu, zaman ve mekanın anneleri ve anneliği değiştirebilme konusunda bir etkisi olamayacağı düşüncesinin hakim olduğunu göstermektedir.

İzleyicilerimizden “ideal anne” kavramını açıklamalarını istedik. İzleyicilerimizden sekiz kişi ideal anne kavramının ulaşılamaz olduğunu hiçbir annenin ideal anne olamayacağını belirtti. Bu durum Badinter’in belirttiği ideal anne modelini destekler niteliktedir. Badinter günümüzde annelerin görevlerinin abartılmış bir durumda olduğunu bu nedenle kadınların ideal anne olmaktan kaçtığını belirtmektedir. İzleyicilerimizin görüşleri bizlere gösteriyor ki toplumda ideal anne olarak adlandırılabilmenin yükü çok ağır olarak görülmüş ve Badinter’in de belirttiği gibi anneler ideal anne olmaktan kaçtığı için ideal anne artık ulaşılmaz bir model olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

İzleyicilerimize geleneksel ve modern annenin tanımlarını ve seriyalden örnekler vermelerini istedik. İzleyicilerimiz geleneksel ve modern anneleri tıpkı Üşür, Badinter ve Lipovestky gibi tanımlayarak seriyaldeki geleneksel ve modern annelere bu tanımlara uygun örnekler vermiştir. Tüm bu tanımlara uygun olarak genel bir tanım yaparsak;

Geleneksel Anne: Genellikle köyden kente göçmüş, şehirde hala kentleşmemiş, eski değerleri ile yeni değerleri arasında çelişmeler olan, yaşamını çocuklarına adanmış, gelenekçi, ailesinde gördükleri ile çocuklarını yetiştirmeye çalışan, yeniliklere açık olmayan, çalışmayan, statik, değerleri sabit, çoğunlukla ailesi ve akrabaları ile birlikte yaşayan, ekonomik, ailesinin çıkarlarını düşünüp onları bir arada tutmaya çalışan, genellikle köylü, memur aile, orta sınıf gelir düzeyine dahil olmuş gruptan gelen insanlardan oluşan anne modelleridir.

Modern Anne: Şehirde doğmuş, büyümüş veya şehirleşmiş, çocuklarını düşünen fakat kendini sadece çocuklarına adamayarak kendi yaşamını da düşünen, genellikle çalışan, yeniliklere açık, kendilerini geliştiren, statik olmayan, çoğunlukla geleneksel annelere göre daha eğitilmiş, daha hazırcı, daha sosyal, çocuklarını kendi istediği değerlere uygun olarak yetiştiren, eşine ve çocuklarına yol çizen anne modelleridir.

İzleyicilerimize annelik kavramının kutsal olup olmadığını sorduk. Bu konuyla ilgili Berktaş, ataerkil sistemin toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınların annelik ve eşlik durumunu mazeret göstererek kamusal alandan dışlandığını, dinsel düşüncenin de bu durumu desteklediğini belirtmişti (Berktaş, 1996: 156). İzleyicilerimizden altı kişi anneliğin kutsal olduğunu belirtmiş, bunu da dini sebeplere bağlayarak Berktaş'ın anneliğin kutsallığının dini sebeplerden kaynaklandığını belirten sözlerini olumlu nitelikte cevaplar vermiştir.

Stanton'un bahsettiği "ilahi anne" kavramında medeniyeti oluşturan ilk girişimlerin sebebinin annelerin çocuklarını besleme ve büyütme kaygılarından kaynaklandığını belirtirken anneliğin birleştirici yönünden bahseder (Donovan, 1997: 83-84). İzleyicilerimizden dört kişi de anneliğin kutsal olduğunu belirtmiş, bunu belirtirken de Stanton'un tanımladığı ilahi anne modelini destekler nitelikte cevaplar vermişlerdir. Bir kişi ise yine Stanton ve Gage gibi anneliğin hayat verici yönünden dolayı kutsal olduğunu belirtti.

İzleyicilerimizden dört kişi ise anneliğin toplumda kutsal görülmediğini savunurken bir kişi bu konuda yorumuz kalmıştır. İzleyicilerimizin verdiği cevaplar gösteriyor ki annelik toplumlarda farklı sebeplerden dolayı kutsal olarak görülmektedir.

Yavuz; toplumlarda üvey annenin kötü olarak görüldüğünü bu nedenle çocuğa ulaşamadığını ve onunla gerekli iletişimi kuramadığını belirtmişti (Yavuz, 1996: 118). İzleyicilerimize Yavuz'un bu düşüncesine doğru orantılı olarak üvey anneler ile ilgili yargılarını öğrenmek adına dizideki üvey anneyi örnek göstererek düşüncelerini sorduk. İzleyicilerimizden on kişi her üvey annenin kötü olamayacağını bunun sadece toplumlarda oluşan bir önyargı olduğunu belirtti. Altı kişi ise dizideki üvey anne temsilinin kötü bir karakter olduğunu insanın kötü ya da

iyi bir anne olabilmesinin karakteri ile doğru orantılı olduğunu fakat her ne olursa olsun bir üvey annenin bir başkasının çocuğunu hiçbir şekilde kendi çocuğu gibi sevemeyeceğini belirtti. İzleyicilerimizin bu görüşleri Yavuz'un belirttiği düşüncenin aksini iddia etmektedir. Bu da bize gösteriyor ki toplumda üvey anneler ile ilgili yargı değişmeye başlamıştır ve üvey anne artık kötülüklerle özdeşleştirilmemektedir.

İzleyicilere “Adını Feriha Koydum” adlı seriyaldeki annelik temsillerinin Ülkemizdeki anne modellerine benzeyip benzemediği soruldu. İzleyicilerimizden on dört kişi bu seriyaldeki annelik temsillerinin gerçek hayattaki anne modellerine benzediğini belirtti. İki kişi ise bu konuda yorumsuz kaldı. Bu sonuçlar gösteriyor ki seriyaldeki annelik temsilleri günlük yaşantımızdaki anne modelleri ile benzerlik göstermiş, gerçek hayata uygun olarak kurgulanmıştır.

İzleyicilerimizden altı kişi toplumumuzda değişen annelik temsillerinin seriyallere ve bu seriyale yansıyor yansımadağı hakkındaki sorumuza annelik modelinin toplumda değiştiğini ve bunun televizyondaki pek çok seriyal gibi bu seriyale de yansıdığını belirtirken; dört kişi bunun aksini savunmuş, altı kişi ise bu konuda yorumsuz kalmıştır. Bu durum bize günümüz toplumunun annelik temsilindeki dönüşümün televizyondaki seriyallere ve buna doğru orantılı olarak incelediğimiz seriyale yansıdığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abisel, Nilgün: “Yeşilçam Filmlerinde Kadının Temsilinde Kadına Yönelik Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 173-213.
- Acuner, Selma: “90’lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, ss. 25-159.
- Adak, Hülya: “Biyografide toplumsal cinsiyet: Ahmet Mithat ya da bir Osmanlı erkek yazarın kanonlaşması”, **Merhaba Ey Muharrir!: Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar**, Haz. Nüket Esen & Erol Köroğlu, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006, ss. 201-203.
- Adaklı Aksop, Gülseren. “Reality Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 111-137.
- Adorno, Theodor W.: **Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi**, 5. bs., Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Akdoğan, Hatice: **Medyada Kadın**, 2. bs., İstanbul, Ceylan Yayınları, 2004.

- Akotio, C. S., Anum, A.: “The Moderating Effects of Age and Education on Gender Differences on Gender Role Perception”, **Gender & Behaviour**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2012, ss. 5022-5043.
- Aksoy, Fevzi: “Kadın Erkek İlişkilerinde Davranış Problemleri”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der.Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 87-103.
- Aksu, Bora: **Kadınlar ve Erkekler Hakkında Bildiğiniz Birkaç Şey**, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1995.
- Akujobi, Remi: “Motherhood in African Literature and Culture”, **CLCWeb:Comparative Literature & Culture**, Cilt: 13, Sayı: 1, Mart 2011, ss. 1-7, (Çevrimiçi)
<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ab8340a2-842e-4057-b874-5c09693dc137%40sessionmgr104&vid=1&hid=110>, 21 Temmuz 2013.
- Akyol, Faruk: “Ortaçağdan, Kadından”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, Sayı: 4, 1996, ss. 13-23.
- Alankuş S., İnal A.: “Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 65-111.
- Alcoff, Linda: “Cultural Feminism Versus Post-Structuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory”, **Feminism and Philosophy Essential Readings**

in Theory, Reinterpretation and Applications, San Francisco, 1995, ss. 434-456.

Alptekin K., Duyan V., Demirel S.: “Adıyaman’da intihar girişimleri”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, Sayı: 7, 2006, ss. 150-156, (Çevrimiçi)
<http://lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex>, 16 Şubat 2013.

Altındal, Aytunç: **Türkiye’de Kadın**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1991.

Arın, Tülay: “İktisat Kuramının Kadın Konumuna Bakışı”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 169-183.

Aziz, Aysel: “Kadın ve Yabancılaşma”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 251-273.

Badinter, Elisabeth: **Anelik Sevgisi**, Çev. Kamuran Çelik, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1992.

Badinter, Elisabeth: **Kadınlık mı Anelik mi?**, Çev. Ayşen Ekmekci, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Başak, Suna: “Cinsiyet rolleri farklılaşması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği”, **Kamuda Sosyal Politika Dergisi**, Sayı:12, 2010, ss. 29-37, (Çevrimiçi)
<http://www.memursen.org.tr/upload/document100.pdf>, 16 Şubat 2013.

Beemyn, Genny: “The Children Should Lead Us: Diane Ehrensefts’s “Gender Born, Gender Mode—Roising Healty Gender- Nonconforming Children” ”, **Journal of LGBT Youth**, Cilt: 10,

Sayı: 1-2, 2013, ss. 159-163, (Çevrimiçi)
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19361653.2012.717829>, 21 Temmuz 2013.

Behçetoğulları, Pembe:

“Müzik Videolarında Kadın İmgesi Ve Kadına Yönelik Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 249-281.

Berktaş, Fatmagül:

“İslam’ın Hiyerarşiye Dayalı “Eşitlik” Söylemi”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 153-173.

Bhabha, Homi K.:

“Other Questions: Difference, Discrimination and The Discourse of Colonialism”, **Black British Cultural Studies: A Reader**, Ed. by Houston A. Baker Jr., Manthia Diawara, Ruth H. Lindborg, London, University of Chicago Press, 1996, ss. 87-107.

Binark M., Bek, M.G.:

Eleştirel Medya Okur Yazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2007.

Bora, Aksu:

Kadınların Sınıfı (Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası), İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

Büker S., Kiran A.:

“Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Şiddet: Şiddetin Nesnesi Kadın”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 281-317.

- Cangöz İ., Gökalp E., Ergül H.: “Telegörsel Forumlarda Kadın: Kentli Yoksul Kadın, Kamusal Forumları Nasıl Algılıyor?”, **Karaelmas 2009: Medya ve Kültür**, Der. Nurçay Türkoğlu & Sevilen Toprak Alayoğlu, İstanbul, Urban Yayınları, 2009, s: 253-268.
- Chodorow, Nancy J.: **The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender**, Berkeley, University of California Press, 1978.
- Connell, R. W.: **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum (Kişi ve Cinsel Politika)**, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Çakar Mengü, Seda: **Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004.
- Çelenk, Sevilay: **Televizyon, Temsil, Kültür**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2005.
- Çelenk S., Timisi N.: “Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 23-65.
- Çelik, Nur Betül: “Giriş: Televizyon, Kadın ve Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 1-23.
- Çelikel, Aysel: “Uluslararası Sözleşmelerde Kadın”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 183-197.

- Davidoff, Leonore: **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet**, 2. bs., Çev. Zerrin Ateşer & Selda Somuncuoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Dedeoğlu S., Öztürk M. D.: “Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emeği”, **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği**, Der. Saniye Dedeoğlu & Melda Yaman Öztürk, İstanbul, SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2010, ss. 9-25.
- Delaney, Carol: **Tohum ve Toprak**, Çev. Selda Somuncuoğlu & Aksu Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Demir, Zekiye: **Modern ve Postmodern Feminizm**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997.
- Demirbilek, Sevda: “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 44, Sayı: 511, 2007, ss. 12-27, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomikyorumlar.com.tr>, 16 Şubat 2013.
- Demren, Çağdaş: “Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri”, **Toplumsal Cinsiyet, Sağlık Ve Kadın**, HÜKSAM Yayınları, 2003, (Çevrimiçi) http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerkillik.pdf, 16 Şubat 2013.
- Direk, Zeynep: “Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der.

- Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss 67-85.
- Doğaç, Hatice: **Televizyon Programlarının Bir Türü Olan Yerli Dizlerde Kadının Sunumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Doltaş, Dilek: “Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 47-71.
- Donovan, Josephine: **Feminist Teori**, Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.
- Dökmen, Zehra Y.: **Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, 2. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010.
- Durudoğan, Hülya: “Unes Femmes, Kristeva, Psikanaliz ve Kadın”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der. Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 51-67.
- Ekiz, Tevfik: “Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı?”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı: 47, 2007, ss. 119-127.
- Elmacı, N., Oto, R.: “Vardiyalı Çalışan Kadınların İş Sorunları ve Aile İlişkileri”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 69-87.

- Ersoy, Ersan: “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, 2009, ss. 209-230, (Çevrimiçi) <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt19/sayi2/209-230.pdf>, 17 Şubat 2013.
- Esayan, Natali: “Anneler ve Kızlar: Unless Romanı’nda Kadın Dayanışmasının Gerekliliği”, **Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 5, 2004, ss. 9-20, (Çevrimiçi) <http://kilad.kocaeli.edu.tr>, 17 Şubat 2013
- Erhat, Azra: **Mitoloji Sözlüğü**, 6. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996.
- Ferree, Myra Marx: “Beyond Seperate Spheres: Feminism and Family Research”, **Journal of Marriage and The Family**, Cilt: 52, Sayı: 4, 1990, ss. 886-894.
- Fırattekin, H.: **Kadının Aile İçinde İktidar Araçlarını Kullanma Biçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001
- Fisher, Terri: “Gender Roles and Pressure to be Truthful: The Bogus Pipeline Modifies Gender Differences in Sexual but not non-sexual Behaviour”, **Sex Roles**, Cilt: 68, Sayı: 718, Nisan 2013, ss. 401-404, (Çevrimiçi) <http://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11199-013-0266-3.pdf>, 21 Temmuz 2013.

- Fouquier, K. Ferrell: “The Concept of Motherhood Among Three Generations of African American Women”, **Journal of Nursing Scholarship**, Cilt: 43, Sayı: 2, 12 Şubat 2011, ss. 145-153, (Çevrimiçi) <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=b22ec979-6594-488b-9acd-607bab363e41%40sessionmgr11&hid=8>, 21 Temmuz 2013.
- Grimal, Pierre: **Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma**, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi, 2012.
- Güç, Ayşe: “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, ss. 649-673, (Çevrimiçi) <http://www.uludag.edu.tr>, 16 Şubat 2013.
- Gülmez, Esra: **Televizyonun Kadınların Gündelik Yaşamlarına Etkisinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Elazığ Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007.
- Gürhan, Nazife: “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, **e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 4, Kasım 2010, ss. 58-80, (Çevrimiçi) <http://www.e-sarkiyat.com>, 16 Şubat 2013.
- Güriz, Adnan: **Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk**, 2. bs., Ankara, Phoenix Yayınevi, 2011.

- Harding, Sandra: **The Science Question in Feminism**, London, Cornell University Press Ithaca and London, 1986.
- Hobson, Dorothy: “Ev Kadınları ve Medya”, **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Ve Çev. S. İrvan & M. Binark, İstanbul, Ark Yayınevi, 1995, ss. 147-163.
- Hoijer, Brigitta: “İzleyicilerin Televizyon Programlarını Alımlayışı: Kuramsal ve Metodolojik Değerlendirmeler”, Çev. Şahinde Yavuz, **Medya ve İzleyici-Bitmeyen Tartışma**, Ed. Şahinde Yavuz, Ankara, Vadi Yayınları, 2005, ss. 105-130.
- Johnston, D. D., Swanson, D. H.: “Constructing the “Good Mother”: The Experience of Mothering Ideologies by Work Status ”, **Sex Roles**, Cilt: 54, Kasım 2006, ss. 509-519.
- Johnston, D. D., Swanson, D. H.: “Swanson Invisible Mothers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines”, **Sex Roles**, Cilt: 49, Sayı: ½, Temmuz 2003, ss. 21-34, (Çevrimiçi) <http://www.public.asu.edu/~kleong/mothers%20in%20magazines.pdf>, 5 Mayıs 2013.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem: **Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi (Kültürel Psikoloji)**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2010b.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem: **Günümüzde İnsan ve İnsanlar (Sosyal Psikolojiye Giriş)**, 12. bs., İstanbul, Evrim Yayınevi, 2010a.

- Kandiyoti, Deniz: **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ev Toplumsal Dönüşümler**, 2. bs., Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay, İstanbul, Metis Yayınları, 2007.
- Kayhan, Fatma: **Feminizm**, İstanbul, BDS Yayınları, 1999.
- Kaypakoğlu, Serdar: **Toplumsal Cinsiyet ve İletişim (Medyada Cinsiyet Stereotipleri)**, 2. bs., İstanbul, Naos Yayınları, 2004.
- Kılıç, Nilgün S.: “Butler’i Schutz İle Okumak: Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Ayrımcılığının Bazı Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı: 8, Temmuz 2010, ss. 83-94, (Çevrimiçi) <http://toplumbilimleridergisi.org>, 17 Şubat 2013.
- Kılınç Berna: “Aklın Cinsiyeti Var mı?”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der. Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 35-51.
- Konukman, Emrah A.: **Medya ve Kültür: Son Dönem Televizyon Dizilerinin Yaşam Tarzı Üzerindeki İmgeleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2006.
- Koptagel İlal, Günsel: “Toplumsal Değişimin İçinde Türk Kadınının Psiko-Sosyal Kimliği”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 93-111.

- Koray, Meryem: “Kadın Siyaset Kota”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 197-243.
- Kumaş, H., Fidan, F.: “Akademisyen ve Tekstil İşçileri Karşılaştırması Örneğinde Çalışan Kadınların Çalışma Olgusuna Bakışları”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, 2010, ss. 508-532, (Çevrimiçi) www.arastirmax.com, 16 Şubat 2013.
- Lipovetsky, Gilles: **Üçüncü Kadın**, Çev. Filiz Nayır Deniztekin, İstanbul, Varlık Yayınları, 1999.
- Merçil, İpek: “İslam ve Feminizm”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der. Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 106-108.
- Minibaş, Türkel: “Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 173-191.
- Modleski, Tania: “Günümüz Pembe Dizilerinde Geleceği Arama”, **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Ve Çev. S. İrvan & M. Binark, İstanbul, Ark Yayınevi, 1995, ss. 99-119.
- Moses, Claire Goldberg: “What’s in a Name?, On Writing the History of Feminism”, **Feminist Studies** 38, Sayı: 3, 2012, ss. 757-773.
- Mutlu, Erol: **İletişim Sözlüğü**, 2. bs., Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

- Mutlu, Erol: **Globalleşme, Popüler Kültür Ve Medya**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2005.
- Mutlu, Erol: **Televizyon ve Toplum**, Ankara, TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayım Müdürlüğü Ofset Tesisleri, 1999.
- Mutlu, Erol: **Televizyonu Anlamak**, 2. bs., Ankara, Ayraç Kitabevi, 2008.
- Nare, Sari: “Kahramanlık ve Toplumsal Cinsiyet”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der.Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 191-203.
- Onaran, O., Büker, S., Bir, A.A.: **Eskişehir’de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998.
- Onaran, Oğuz: “Televizyonda Gösterilen Yabancı Filmlerde Kadının Sunumu”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, Der. Nur Betül Çelik, Ankara, Dünya Kitle İletişim Vakfı KİV Yayınları, 2000, ss. 213-249.
- Ortaylı, İlber: **Osmanlı Toplumunda Aile**, 4. bs., İstanbul, Pan Yayıncılık, 2001.
- Önel, Nursun: **İş aile Çatışmasının Çalışan Kadının Aile İçi İlişkileri Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Özbay, Ferhunde: “Kadının Statüsü ve Doğurganlık”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 147-165.

- Özensel, Ertan: “Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü: Konya ili örneği”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, Nisan 2004, ss. 77-96, (Çevrimiçi) <http://www.dem.org.tr/ded/6/DED6mak4.pdf>, 17 Mart 2013.
- Özkalp, Enver: **Sosyolojiye Giriş**, İstanbul, Ekin Yayınevi, 2007
- Özmen, Seçkin: “Global Culture and The Representation of Motherhood in Popular Turkish Television Dramas”, **International Journal of Arts & Sciences (IJAS) Conference**, May 29 - June 2, 2011.
- Öztürk, Emine: **Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2011.
- Öztürk, Melda Yaman: “Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği”, **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği**, Der. Saniye Dedeoğlu & Melda Yaman Öztürk, İstanbul, SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2010, ss. 25-79.
- Palaz, Serap: “Türkiye’de cinsiyet ayrımcılığı analizinde neo klasik yaklaşıma karşı kurumcu yaklaşım: Eşitliği sağlayıcı politika önerileri”, **Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 2003, ss. 87-109, (Çevrimiçi) <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s9/makale/c6s9m5.pdf>, 16 Şubat 2013.

- Radway, Janice: “İdeolojik Çakışmaların Tanımlanması: Kitle Kültürü, Analitik Yöntem ve Siyasal Pratik”, **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Ve Çev. S. İrvan & M. Binark, İstanbul, Ark Yayınevi, 1995a, ss. 41-73.
- Radway, Janice: “Yorumlayıcı Topluluklar ve Değişken Okuryazarlıklar: Sevda Romanı Okumanın İşlevleri”, **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Ve Çev. S. İrvan & M. Binark, İstanbul, Ark Yayınevi, 1995b, ss. 119-147.
- Rakow, Lana: “Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerki’nin Hakkını Teslim Etmek”, **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Ve Çev. S. İrvan & M. Binark, İstanbul, Ark Yayınevi, 1995, ss. 15-37.
- Ramazanoğlu, Caroline: **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, Çev. Mefkure Bayatlı, İstanbul, Pencere Yayınları, 1998.
- Rezai, R., Goli, M.: “Conducting field research on gender relations in a gender repressive state: a case study of gender research in Iran”, **International Journal of Qualitative Studies in Education**, Cilt: 26, Sayı: 4, Nisan 2013, ss. 489-502, (Çevrimiçi) <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09518398.2013.765615>, 21 Temmuz 2013.
- Sağ, Vahap: “Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, Mayıs 2003, ss. 11-25, (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/79.pdf>, 15 Mart 2013.

- Sankır, Hasan: “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin “Kadın Sanatçı Kimliği”nin Oluşum Sürecine Etkileri”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi**, 21 Mart 2010, ss. 1-29, (Çevrimiçi) http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler_ceive.htm, 16 Şubat 2013.
- Saraçgil, Ayşe: **Bukalemun Erkek**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem: **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 5. bs., Isparta, Fakülte Kitabevi, 2004.
- Selek, Pınar “Türkiye’de Özgürlüğü Ararken”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der. Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 118-130.
- Sevim, Ayşe: **Feminizm**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2005.
- Smith, Philip: **Kültürel Kuram**, 2. bs., Çev. Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu, İstanbul, Babil Yayınları, 2007.
- Soyşekerci, Serhat: ”Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Üstün Erillik Olgusunun Aile İşletmelerindeki Etkisi: Kuramsal Bir Bakış”, **AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Güz 2006, ss. 1-26, (Çevrimiçi) <http://www.iibfdergi.ibu.edu.tr>, 16 Şubat 2013.
- Sümer, Sema Zafer: **Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında**

Feminist Bilinç ve Politika, Konya, Sebat Ofset Matbaacılık, 2011.

Tekeli, Şirin: “Bilimlerde Metodolojinin “Kadın Bakış Açısından” İrdelenmesi”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 35-47.

Timisi, Nilüfer: **Medyada Cinsiyetçilik**, Ankara, T.C. Başbakanlık Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1997.

Toker, İhsan: “Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 1, 2009, ss. 142-165, (Çevrimiçi)
http://www.arastirmax.com/bilimsel_yayin/2236/1/_e%C5%9Fitlik-adalet-kavramlari-%C3%A7er%C3%A7evesinde-m%C3%BCsl%C3%BCman-kadinlarda-toplumsal-cinsiyet, 16 Şubat 2013.

Topçuoğlu, Reyhan A.: “Kapitalizm ve Ataerkillik Enformal Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi”, **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği**, Der. Saniye Dedeoğlu & Melda Yaman Öztürk, İstanbul, SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2010, ss. 79-133.

Türkoğlu, Nurçay: **Görü-yorum Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

- Türküne, Mualla: **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.
- Uğurlu, E. Gizem: **Türkiye’de Ulusal Televizyon Kanallarında Yayınlanan Reklamlarda Annelik Rolünün Sunumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Urhan, Betül: “Görünmezlerin Görünür Olma Mücadeleleri: Çalışan Kadın Örgütlenmeleri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 21, 2009, (Çevrimiçi) <http://calismatoplum.org/sayi21/urhan.pdf>, 2 Şubat 2013.
- Üşür, Serpil: “İslamcı Kadınların Yaşam Alanı Tepkisel İndirgemecilik mi?”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, ss. 127-147.
- Vahip, Işıl: “Psikanalitik Bakış Açısıyla Aile İçi Şiddet”, **Cinsiyetli Olmak (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar)**, 2. bs., Der. Zeynep Direk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 85-96.
- Yağbasan M., Çiçek A.: “Gelenekselden Popülere Medyada Evliliğin Temsili ve Etik (İzdivaç Programlarının Toplum Tarafından Algılanışı)”, **Fırat Üniversitesi Medya Ve Etik Sempozyumu**, 07-09 Ekim 2009, (Çevrimiçi) http://web.firat.edu.tr/iletisim/duyuru_dokumanlari/Sempozyum_web%20icin.pdf, 17 Şubat 2013.

- Yanıkaya, Berrin: “Medya İçeriği Aracılığıyla İkili İlişki Kalıplarının Yeniden Üretimi Rumuz: Yaralı Kalp”, **Karaelmas 2009: Medya ve Kültür**, Der. Nurçay Türkoğlu & Sevilen Toprak Alayoğlu, İstanbul, Urban Yayınları, 2009, s: 253-268.
- Yavuz, Muhsine H.: “Masal Kadınları”, **Kadın Gerçeklikleri**, Der.Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1996, ss. 103-129.
- Yeşil, Neslihan: “Ayrımcılık İş Görüşmesinde Başlıyor”, **TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası**, Sayı: 54, Ocak 2013, ss. 32.
- Yıldırım, A., Şimşek, H.: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 4. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Yu, L., Winter, S.: “Gender A Typical Behaviour in Chinese School-Aged Children: Its Prevalence and Relation to Sex, Age and Only Child Status”, **Journal of Sex Research**, Cilt:48, Sayı: 4, Ağustos 2011, ss. 334-348, (Çevrimiçi) <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=5dbacadc-c636-4bd9-ac39-af06ef3b361e%40sessionmgr115&hid=115>, 21 Temmuz 2013.
- Zoonen, Liesbet van: “Medyada Feminist Yaklaşımlar”, **Medya Kültür Siyaset**, 2. bs., Der. Ve Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yayınevi, 2002, ss. 467-514.